

СЪДЪРЖАНИЕ

1	ТЕМИ И РЕГИОНИ...3
2	ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ...12
3	УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКА ДЕЙНОСТ...27
4	МЕГАЛОПОЛИС...35
5	ПРОМИШЛЕННИЯТ ЦЕНТЪР...47
6	ЗАОБИКАЛЯНИЯТ ИЗТОК...57
7	АПАЛАЧИТЕ И ОЗАРКСКИТЕ ПЛАННИНИ...65
8	ДЪЛБОКИЯТ ЮГ...76
9	ЮЖНОТО КРАЙБРЕЖИЕ...87
10	ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ ЦЕНТЪР...97
11	ГОЛЕМИТЕ РАВНИНИ И ПРЕРИИ...106
12	НЕНАСЕЛЕНАТА ВЪТРЕШНА ОБЛАСТ...118
13	ЮГОЗАПАДНАТА ГРАНИЧНА ОБЛАСТ...129
14	КАЛИФОРНИЯ...136
15	ТИХООКЕАНСКОТО СЕВЕРНО КРАЙБРЕЖИЕ...148
16	СЕВЕРНИТЕ ЗЕМИ...159
17	ХАВАИТЕ...166
	РЕЧНИК...174
	ГЛАВНИ ГРАДОВЕ НА САЩ...175
	ЩАТСКИ СТОЛИЦИ...176

КАРТА НА 50-ТЕ ЩАТА

ТЕМИ И РЕГИОНИ

За авторите

Стивън С. Бърдзал е декан на Колежа за изкуство и наука в Университета на Чапъл Хил, Северна Каролина. Получил е магистърска и докторска степен по география от Университета на щата Мичиган и е съавтор на четири книги и атласи, между които и „Пейзажи от САЩ и Канада“.

Джон Флорин завежда катедра „География“ в Университета на Чапъл Хил, Северна Каролина. Получил е магистърска и докторска степен по география от Университета на щата Пенсилвания. Сред последните му публикации са „Атлас на американското селско стопанство: американският рог на изобилието“ в съавторство с Ричард Пилсбъри и „Пейзажи от САЩ и Канада“ съвместно със Стивън С. Бърдзал.

Преводач Иванка Томова
Редактор Огняна Иванова

Настоящият текст представлява съкратен вариант на *Regional Landscapes of the United States and Canada, Fourth Edition*, by Stephen S. Birdsall and John Florin („Пейзажи от САЩ и Канада, IV издание, от Стивън С. Бърдзал и Джон Флорин). Copyright © 1992 by John Wiley & Sons, Inc. All Rights Reserved.

На корицата

(отляво надясно): мостът Голдън Гейт на входа на залива Сан Франциско, долината Мономънт в северна Аризона и фар на брега на Майн.

Тази книга е за географията на Съединените щати. И макар че разглеждаме физическата география на страната, основният ни интерес не е насочен към релефа, климата, почвите или растителността, а към отпечатъка, който хората са оставили върху пейзажа.

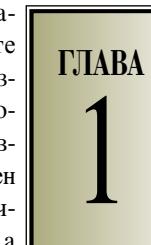
Това не означава, че природните условия не са в обсега на нашето внимание. Въщност в някои случаи на тях е отредена главна роля, тъй като природните условия често играят важна роля в структурирането на човешката дейност. Един фактор, определящ значението на Ню Йорк например, без съмнение е разположението на града на едно от най-хубавите естествени пристанища в света. А шо се отнася до южна Флорида, продължителността на вегетационния период и меките зими са превърнали този район във водещ производител на портокали, лимони и захарна тръстика.

Но мекият климат на Флорида не означава, че районът автоматично се превръща в доставчик на портокали, а пристанището на Ню Йорк е само една от многото важни предпоставки за развитието на града. Природните условия показват от какво хората може да се възползват, но сами по себе си те не определят човешката дейност. Като цяло, колкото по-високо раз-

вита е технологията, толкова по-големи възможности имат хората да въздействат върху земята.

Очевидно не е възможно да се обхване целият материал, относящ се до географията на Съединените щати.

Затова ние разделяме страната на множество области, всяка от които има своя идентичност, изградена върху основата на няколко взаимодействащи елементи. Тези елементи оформят темите, около които са организирани главите по региони.

ОСНОВНИ ТЕМИ

Наблюдават се няколко общи културни модела, които пресичат регионални и политически граници и в много случаи остават неповлияни от твърде различните природни условия. Те характеризират начините, по които американците са устроили страната си.

Урбанизация: Милиони американци, повечето от които жители на големи градове, са склонни да смятат, че страната им в основата си е селскостопанска и като че ли са убедени, че селският ѝ характер гарантира една изначална национална жизненост.

Днес обаче вече няма голямо основание да се отстоява тази идея за предимно селския характер на страната. Около 70 процента от американците живеят в градски

райони, а повече от 40 процента живеят в райони с население от 1 милион души или повече. През 1990 г. селското население в САЩ наброява около 5 милиона (2 процента от цялото население) и този брой непрекъснато намалява от времето на първото пребояване на населението през 1790 г., когато 90 процента от всички американци са фермери.

Тук ще обърнем внимание на няколко елемента на урбанизацията. Градовете имат особен облик, особен план. Повечето американски градове са геометрично парцелирани на правоъгълници, което е израз отчасти на културни нагласи, отчасти – на желанието за бързо придвижване преди появата на автомобила и отчасти, защото по този начин лесно се размерват земни участъци. В градовете са съсредоточени индустриални и търговски центрове, жилищни райони, складове и така нататък.

Градовете съществуват поради много различни причини. Те могат да играят важна роля в транспорта. Или да изпълняват важна административна функция. Възможно е и да са център на развлекателни дейности или на промишлени производства. Повечето градове, особено големите, изпълняват най-различни урбанистични функции, но все пак за много от тях са характерни определени доминиращи функции, които се явяват причина за развитието им и за първоначалното им разрастване.

Точно тези функции днес продължават да придават особения характер на тези градове.

Непрекъснатото и често пъти бързо разрастване на градовете в Съединените щати през последните сто години, съпътствано от увеличаващата се мобилност на градското население, съдейства за голямо разгръщане на урбанистичния модел. В някои райони това разгръщане води до урбанистично срастване, при което периферията на различни градски райони се срещат и се сливат.

Индустриализация: Значителен дял от трудовата заетост в САЩ е свързан, пряко или непряко, с промишлеността. Повечето градове са основани и бележат периоди на разцвет, когато промишлеността се явява основен фактор в развитието на града.

Днес в производството се наблюдава важно специализиране по региони, което се дължи отчасти на многообразието от налични индустриални сировини и отчасти на връзките между отделните индустрии; промишлени предприятия, които произвеждат части за дадена стока, са разположени близо едно до друго, но също така близо и до мястото, където се осъществява окончателното сглобяване на крайния продукт, за да се сведат до минимум разходите по транспортиране.

Многообразието се поддържа и от други важни източници, каквито са наличието на различна

работна сила или работни умения, различното качество на транспортните средства и различните политически нагласи на местно равнище. Регионите обикновено се специализират в производството на онова, което могат най-добре да произвеждат. А регионалното специализиране води до регионална взаимозависимост: малко са онези райони на Америка, които по отношение на производството наистина се самозадоволяват, независимо какво биха искали да ни внушат честолюбиви представители на местното население.

Висока мобилност: Американската широкообхватна транспортна мрежа е важен елемент за високата степен на икономическо взаимодействие. Стоки и хора се движат свободно във и между регионите на страната. Регионалната взаимозависимост е голяма; тя е възможна благодарение на тези междурегионални потоци. Относителната изолация, макар и да съществува, е нещо необичайно.

Близо 20 процента от всички американци сменят местоживеещето си всяка година. Въпреки че до голяма степен тази миграция, свързана с местоживеенето, е локална по своята същност, тя води до значително междурегионално движение на населението.

До последното десетилетие на 19 век населението се придвижва неотклонно на запад към погранични земеделски райони. След това търсенето на нови възмож-

ности се насочва към други места и миграцията се ориентира към градски райони. В по-ново време американската икономика навлиза в постиндустриална фаза, както я наричат някои; увеличаване на заетостта има предимно в професиите и в услугите за сметка на първичните (добивни) или вторичните (промишлени) сектори. Този вид заетост е много по-гъвкава по отношение на местоположението и се увеличава по-бързо в райони, които са по-благоустроени.

Ресурси: Около 25 процента от земята с обработвани култури в Съединените щати осигурява продукция за износ. Освен това страната е в състояние да задоволи в голяма степен огромните нужди на вътрешния пазар от индустриални сировини. Съединените щати имат потенциал да бъдат основен доставчик на няколко неземеделски сировини на международните пазари и са водещ износител на каменни въглища в световен мащаб.

Макар че населението на САЩ е предимно градско, извлечането на природни богатства от щедрите недра на страната изисква много-бройна неградска работна сила. Освен това разработването на тези ресурси, особено в земеделието, предполага наличието на големи земни площи. Ето как се очертава взаимодействието между природни условия и приспособяващите се към тях хора. Правителството играе важна роля в това взаимодействие, като контролира изпол-

зването на земята и селскостопанската продукция и като регулира разработването на много ресурси. Процесите, присъщи на урбанизацията и на индустриализацията, повишават търсенето на сировини и това отчасти е причината Съединените щати да зависят от вносни сировини въпреки голямата изобилие на природни ресурси.

Високи доходи и висока консумация: Високият национален доход на САЩ се постига чрез висока човешка продуктивност, което изисква широко използване на машини. А съвременните машини използват горива от неживи енергийни източници. Мобилността също предполага широко използване на енергийни източници. Високите доходи, разпределени сравнително равномерно сред голяма част от населението, пораждат необходимостта от висока продуктивност. Всичко това увеличава консумацията на енергия.

Американците консумират около 25 процента от цялата световна енергийна продукция. Съединените щати внасят половината от нефта, който консумират, все по-големи количества желязна руда и природен газ, почти изцяло необходими те им калай и алуминий, както и големи количества от много други полезни изкопаеми.

Високите доходи се отразяват и върху храненето. Американците консумират много повече месни продукти и следват много по-разнообразна хранителна диета в

сравнение с повечето други хора по света. Затова говеждото месо и млечните произведения са особено важни в икономиката на селското стопанство.

Отражения върху околната среда: Една последица от високата консумация, съчетана с изобилие от ресурси и зависимост от тях, е силното разрушаване на природната среда. Ресурсите рядко могат да бъдат преместени от естественото им местонахождение, без това да има някакви последствия, а производствената дейност и използването на тези ресурси често замърсяват въздуха и водата. Все по-тежките отражения върху околната среда задълбочават конфликта между производствените процеси и опазването на природата и този конфликт подтиква правителството към по-широка намеса и в двата процеса, за да бъде постигнато някакво равновесие. Тъй като националните ресурси стават все по-оскъдни, а разходите по тяхното извличане и оползотворяване се увеличават, този конфликт придобива все по-голямо значение.

Сложна политическа структура: Съединените щати имат сложна политическа структура, при която управлението на дадена дейност или щат се разпределя между много различни органи на властта, някои от които се избират, а други – назначават.

В отделните щати тази усложнена политическа структура може да

бъде пречка за ефективното и успешно разпределение на услуги, които трябва да извършва администрацията. Окръзи, общини, градове и градчета се управляват от избрани с гласуване служители. Специални административни служби контролират осигуряването на конкретни услуги като образование, обществен транспорт, водоснабдяване. Оформилата се в резултат на това структура на управление често не може да бъде осмислена, тъй като много органи, чиито пълномощия се припокриват, могат да се окажат натоварени с осигуряването на една или друга услуга в дадена област.

Културно наследство: Съединените щати са се развили на основата на разнообразно културно наследство. Афроамериканците имат важни заслуги за националната култура. В югоизточните щати се е оформил особен културен регион на испаноамериканци, американски индианци и европейски американци. Китайците оставят свой отпечатък върху живота в такива градове като Сан Франциско и Ню Йорк. Това културно разнообразие е важна черта от характерната физиономия на страната.

РЕГИОНИ

Географите използват регионалните като удобна система за класификация, като средство за реорганизиране на един сложен набор от факти за различни места в покрътка, разбираема информация.

Както при всяка класификация, регионите могат да бъдат полезни, ако посочват ясни модели, които тези факти следват и ако помагат да се изяснят сложните модели.

За географите един регион може да бъде възлов или еднороден, еднообразен или многообразен. Възловият регион се характеризира с поредица от места, свързани с друго място чрез комуникационни връзки или пътища. Поредицата от места са свързани едно с друго, тъй като имат общ централна точка, макар че всяко от тях може да е съвсем различно от другите.

За разлика от възловия регион еднородният регион е територия, в която една или повече черти се наблюдават във всички нейни точки, но липсват или са маловажни в друга територия. Еднородният регион може да представя някои характеристики на цялостния облик на една област, включително нейните природни и културни черти. Този тип регион е използван в общата структура на нашата книга.

В разбирането си за същността на регионите, за онова, което оформя тяхната индивидуалност, ние се ръководим от сравнително малък брой критерии. Опитали сме се да посочим във всяка по-голяма област на Съединените щати една или две основни теми, отразяващи начините, по които населението взаимодейства (помежду си или с околната среда), за да из-

гради характерен район. Най-важните теми, които определят самоличността на един регион, са много различни за различните региони. Не е възможно да говорим за американския Югозапад, без да отделим централно място на безводието и ерозията, за Севера без неговите студени зими или за Североизтока без градовете и промишлените предприятия. Следователно ключовият елемент, който прави един регион изцяло еднороден, не е как той се съотнася към други региони на основата на един набор от предварително определени променливи величини, а как в него се съчетава определен набор от условия.

Следствие от това наше разбиране е разделянето на Съединените щати на 14 региона (карта 1), всеки от който е разгледан в отделна глава. Това са: Мегалополис, Американският промишлен център, Заобикаляният изток, Апалачите и Ozаркските планини, Дълбокият юг, Южното крайбрежие, Земеделският център, Големите равнини и прерии, Голата вътрешна област, Югозападната гранична област, Калифорния, Тихоокеанското северно крайбрежие, Северните земи и Хаваите.

В тази книга регионите са представени до голяма степен като отделни територии, макар че в действителност те не са такива. „Усещането“ за един регион, което искаме да внушим, е функция от мястото, но също така и функция

от присъщата му характеристика. Затова например силно изразеният урбанистичен характер на Мегалополис се разглежда в Глава 4, но различни аспекти на промишлеността, които влияят върху Ню Йорк, Филаделфия, Бостън и други възвлови промишлени центрове, съставляващи Мегалополис, се разглеждат в Глава 5. „Усещането“ по отношение на „Средния запад“, както обикновено наричат този регион, е свързано с два важни аспекти – градско-индустриален и провинциално-земеделски. И два-

КАРТА 1

- Горе:
1. Мегалополис
 2. Промишленият център
 3. Заобикаляният изток
 4. Апалачите и Ozаркските планини
 5. Дълбокият юг
 6. Южното крайбрежие
 7. Земеделският център
 8. Големите равнини и прерии
 9. Голата вътрешна област
 10. Югозападната гранична област
 11. Калифорния
 12. Тихоокеанското северно крайбрежие
 13. Северните земи
 14. Хаваите

та аспекта са достатъчно важни, за да бъдат разгледани поотделно и подробно.

На американския пейзаж не съответстват строги регионални граници. Един дял от страната може да е зает от части на два или повече региона, а границите на много региони могат да бъдат доста големи преходни зони, съдържащи много от характеристиките на един от регионите. В някои моменти тези зони оформят област, където характерните черти се смесват по толкова неуловим или сложен начин, че е трудно тази област да бъде причислена към който и да е от регионите. Примери за това са части от ивицата между Земеделския център и Големите равнини, както и сектори от преходната зона между Земеделския център и Дълбокия юг.

Регионалните граници и самите региони не са статични. Променят се заселническите модели, обществото развива нови важни технологични умения, променят се и политическите модели; регионите, отразявайки тези модели, може да се разширяват, свиват, зараждат или изчезват. Разделението на Съединените щати по региони за 1492 г., когато страната е открита, би било съвсем различно от това за 1776, 1865 или 1991 г. Няма основание да смятаме, че моделът за 2100 г. ще бъде подобен на модела за 2000 г.

Изучаването на регионите, които сме създали за целите на тази

книга, показва, че те са обособени единици и това в общи линии лесно се установява, макар че някои региони могат да представляват комбинации извън нормалните очаквания. Да разгледаме например Заобикаляния изток, който е комбинация от планините Адирондак в Ню Йорк и североизточния дял от Съединените щати, известен като Ню Ингланд. Повечето случайните наблюдатели включват без колебание цялата територия на Ню Ингланд в един регион, тъй като години наред щатите на Ню Ингланд са определяни като отделен регион със здрави културни връзки. Но през последните десетилетия в южната част на Ню Ингланд са станали големи промени, предизвикани от засилена имиграция и урбанизация.

Няколко региона следват политически граници. За Хаваите причината за това е ясна. Калифорния заема отделно място в околния пейзаж заради водещата си роля в промяната на културата на Америка и заради „разрешаването“ на местни проблеми с политически средства. Мегалополис обикновено следва очертанията на окръзите.

Както вече споменахме, всяка от главите за отделните региони е построена около една или няколко основни теми. Повечето от тези теми са извлечени, в крайен случай непряко, от основните теми на цялата книга. В определени региони някои теми се налагат по-силно или по-отчетливо от

други. Ролята, която се възлага на темите, е да предоставят ясна отправна точка за използване на информацията за даден регион,

акар че в много глави няма да бъде трудно да разпознаем елементи на национална или континентална география. ■

ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ

Преобладаващите топографски черти на Съединените щати могат да бъдат проследени от север на юг в цялата страна (Карта 2). Вътрешността на страната е огромна, обширна равнина, която се простира от Мексиканския залив до Канадската граница и оттам до Аляска. Географите, които се занимават с развитието на земните форми, отнасят това равнинно пространство с вълнообразни възвишения към три различни физикогеографски региона – Крайбрежните равнини на Атлантическия океан и на Мексиканския залив, областта на Вътрешните равнини (някои ги разделят на Големи равнини и на Централни равнини) и Канадският щит.

Крайбрежните равнини на Атлантическия океан и на Мексиканския залив се простират на север покрай източното крайбрежие на Съединените щати чак до южния край на Ню Ингланд. Под тези земи лежат млади, меки, лесно ерозиращи скали, отложени в късни геологични времена, когато вълните на плитки морета са миели сушата. Ниските равнини се спускат под повърхността на океана и образуват шелф, който на места се простира до 400 километра навътре.

На север, където областта на Вътрешните равнини е забележимо по-хълмиста в сравнение с край-

ГЛАВА 2

брежните равнини, почти няма скалист терен. Този регион е като чиния с извит нагоре ръб, покрита с дълбоки пластове утаечни скали. Тези седиментни наслаги са обикновено доста плоски; повечето изменения в релефа са резултат от локална ерозия или, както е на север, от ледниково натрупвания, образувани през ледниковия период. Геологическата структура на Големите равнини малко се различава от структурата на Централните равнини. Преобладават седиментните наслаги, въпреки че на север се издигат и някои ерозирани куполовидни образувания, сред които най-забележителни са Блак Хилс на Южна Дакота. Макар че са почти хоризонтални, утаените земни пластове са наклонени леко на запад, като образуват една падина в полите на Скалистите планини, където са разположени градовете на Колорадо – Денвър и Колорадо Спрингс.

Границата между Големите равнини и Централните равнини е прокарана от верига стръмни скалисти склонове, бележещи източния край на покривката от ронливи утаечни скали, откъснали се при ерозията на Скалистите планини, която покрива равнините.

Характерът на тази обширна област на Вътрешни равнини влияе съществено върху икономиката и заселническата история на

Съединените щати. Освен че имат огромен земеделски потенциал, Вътрешните равнини дават възможност да се прекоси страната, без да се затруднява движението от сериозни топографски бариери. Това улеснява интегрирането и на региона, и на отдалечения Запад в икономическата структура на страната. Отличането на водите на река Мисисипи и на нейните притоци става почти изцяло в областта на Вътрешните равнини. Този факт спомага за регионалното интегриране, като предоставя транспорт и икономически център за земите на запад от Апалачите.

На север и на североизток от Централните равнини е Канадският щит, на чиято повърхност лежат стари, твърди прекристализирани скали. По-надолу на юг в равнините подобни скали са покрити със седименти, натрупани под морето, което някога е заемало централната част на страната. Под действието на ерозията Канадският щит се е превърнал в равнина, определяща характера на областта.

Канадският щит, повече от всеки друг североамерикански физикогеографски регион, е бил подложен през последните един милион години на преобразяващото въздействие на огромни континентални ледници. Тези ледници покривали почти цяла Канада на изток от Скалистите планини и Бреговите хребети и стигали на юг приблизително до сегашните долини на реките Мисури и Охайо.

Ледът изтрягвал от повърхността скали, които тежали много тонове, и ги влечел на големи разстояния. Канадският щит е осенян с огромни каменни блокове, заседнали там, където ледниците са ги изхвърлили. Ледът, разтопен по периферията на ледниците, образувал големи реки и прокарвал широки нови пътища към морето.

Ледниците отмили много от повърхността на Щита. Днес почвената покривка на региона остава тънка или изобщо не съществува. Поради силно нарушената система на оттичане ледникови образувания препречили пътя на много потоци и отвели други в лабиринта от езера и блата, вместо към морето. Централна и северна Минесота например, известни като „Земята на 10-те хиляди езера“, са част от южния дял на покрития с ледници Щит, който навлиза в щатите Минесота, Мичиган и Уисконсин.

На юг, където ледът не е бил толкова пълтен и силата му съответно е била по-малка, пътят на ледниците бил отклоняван или пренасочван от по-високи възвишения. Например пътят на леда бил препречен в централен Ню Йорк от планините южно от река Мохок. Някои по-тесни ледени блокове обаче се промъкнали нагоре по долините на притоците на Мохок, като постепенно ги разширявали и издълбавали. Днес дълбоките, тесни езера Фингър в щата Ню Йорк изпълват тези уголемени от ледниците долини и съз-

дават един от най-красивите пейзажи на Америка.

По цялото южно протежение на ледените маси, а също и зад тази линия, ледниковите отлагания, а не ерозията са основна последица от действието на ледниците. Големи райони от областта на Вътрешните равнини лежат под леднико наслаги (скали и пръст, изхвърлени от ледниците), които покриват земята на дълбочина от един метър до повече от 100 метра. Там, където ледниците останали неподвижни за дълги периоди от време, се образували по-високи хълмове, наречени морени. Разположените на изток Статън Айланд, Лонг Айланд, Мартац Винярд, Нантъкет и Кейп Код са морени, които бележат крайната точка в голямото отклонение на ледниците в югоизточна посока. Пейзажът южно от Големите езера е осенен с дълги, ниски, полукръгли хребети на морени и други леднико наслаги.

Един дял от областта на Вътрешните равнини остава незасегнат от дейността на ледниците. Югозападната част на Уисконсин и съседната й, простиращата се на 400 километра долина на река Мисисипи очевидно са били пощадени благодарение на противодействието на изправили се пред прииждащия лед бариери като планинската местност Сюпирър на север и на пренасочването на леда от дълбоките долини на езерата Мичиган и Сюпирър. В резултат на тези процеси се образува локална област от

леднико наслояния, характеризираща се с по-ъгловати, крехки скални форми, образуващи естествени мостове и сводове.

С отдръпването на ледените блокове се образували грамадни езера по краишата на ледниците. В северните Големи равнини две огромни езера, Агасиз и Реджайна, заемат област, по-голяма от областта на днешните Големи езера. При по-нататъшното отдръпване на ледниците тези езера почти изчезнали. Днес за съществуването им напомня някогашното езеро корито – равнинна област, зае-

маша части от Северна Дакота и Минесота.

Морското равнище било значително по-ниско в периоди на разгърнатата ледникова дейност. Това понижавало основното ниво на много реки и се създавали условия за засилена ерозия. Освен това много от речните долини стигали дотам, където е днешният океан. През този период реките Съскуъхана и Хъдсън, както и редица други реки, прорязали много по-дълбоки долини. С отдръпването на леда и с издигането на морското равнище, океа-

нът залял тези вдълбани долини. Две от най-хубавите пристанищни области в света са формирани по този начин: заливът Ню Йорк с дълбоката река Хъдсън и защитните бариери, издигнати от Статън Айланд и Лонг Айланд; и заливът Чесапийк, залятата от вода долина на река Съскуъхана и някои от големите ѝ някогашни притоци, като реките Потомак и Джеймс.

На изток крайбрежните равнини постепенно се стесняват покрай океана в северна посока, притиснати от Апалачите, докато изчезнат

КАРТА
2

напълно при Кейп Код. Оттам на североизток крайбрежният пейзаж е част от северното продължение на планинската система Апалачи. Апалачите – ерозирани останки от някогашна много по-висока планинска верига – отделят морския бряг от областта на Вътрешните равнини по протежение на голяма част от източните Съединени щати.

Почвите в повечето части на този регион са повърхностни, а стръмните склонове, поначало трудни за обработване, са съвършено непригодни за модерното земеделие, залагащо изключително много на механизацията. Малките, локални равнини не позволяват да се разгърне широкомащабно градско или индустритално строителство. Ранните заселници с изненада установяват, че Апалачите от река Мохок в Ню Йорк на юг до северната част на Алабама издигат реална бариера пред движението на запад; планинската верига е почти изцяло непрекъсната.

Западната част на Съединените щати се характеризира с планини и с резки, големи промени във височината. И тук физикогеографският облик се определя от три пояса, следващи посока север-юг, като Скалистите планини на изток са отделени от планините и долините на Тихоокеанското крайбрежие с поредица високи, силно разчленени плати.

Водещи началото си от изток, Скалистите планини, чиито върхове понякога се издигат на повече

от 2000 метра височина, са обградили масивните си хребети към Големите равнини. Другаде, например в южно-централната част на Уайоминг, Скалистите планини сякаш изобщо не съществуват. В северния дял на веригата в Айдахо продълговатият силует на повечето планини в този район, следващи посока север-юг, е изместен от грамадни вулканични скали, неравномерно ерозирани в низ от широки, каменисти вериги, които представляват най-голямата гола и пуста област в Съединените щати извън Аляска.

Високите плати на централния Запад също са разнообразни по своя произход и облик. Най-южният дял, платото Колорадо, е изграден от плътни седиментни наслаги, издигащи се на височина повече от 1000 метра над вътрешните равнини и наклонени на североизток. Платото представлява забележителен пейзаж от каньони, вулканични върхове и пясъчни пустини.

На север басейнът на реките Кълъмбия и Снейк е запълван многократно от потоци лава на дълбочина повече от 1000 метра. Някогашни и сегашни реки са образували проломи в скалите. Оформилият се в резултат на това пейзаж напомня за платото Колорадо, макар че тук липсва стъпаловидността, дължаща се на променливата съпротива, която утаечните скали на платото Колорадо са оказвали на ерозията.

Части от региона, особено в южно-централен Орегон и в долната на река Снейк в Айдахо, са осеяни с вулканични кратери.

Платата постепенно се разширяват на север, обграддайки долната на река Юкон в Аляска. В сравнение с тях голям дял от централна Аляска представлява широка, плоска равнина, където оттичането на водите е слабо.

В граничещите един с друг щати (без Аляска и Хаваите) Тихоокеанското крайбрежие се състои главно от две планински вериги, следващи посока север-юг, които са разделени от прекъснати равнини. В южната част на Калифорния Бреговите хребети са доста обширни, с върхове, високи до 3000 метра. Оттам почти до границата с Орегон планините са ниски и издължени, рядко по-високи от 1000 метра. Това е най-голямата област в щата, където се наблюдават размествания на земните пластове и често стават земетресения. По протежение на границата между Калифорния и Орегон, планините Кlamat са по-високи, по-дълги и много по-каменисти и несиметрични. С изключение на планините Олимпик в северозападен Вашингтон Бреговите хребети в останалата част на Орегон и щата Вашингтон са по-скоро ниски и хълмисти, отколкото планински.

Вътрешните равнини покрай крайбрежието – Централната калифорнийска долина, долината Уъламит в Орегон и низината

Пюджит Саунд във Вашингтон – са единствените широки равнини близо до Западното крайбрежие. Тези равнини със сравнително добри почви поддържат в голяма степен земеделието по Тихоокеанското крайбрежие.

На изток от равнините са планинските вериги Сиера Невада и Каскадните планини. Сиера Невада изглежда така, сякаш огромен къс от земята се е изкривил нагоре, съответно на изток и на запад, в стръмен масив, обърнал най-високата си заострена част на изток. Макар че западните подстъпи към Сиера Невада не са особено стръмни, на изток планината се извисява на места на повече от 3000 метра. Вулканичната дейност е изиграла важна роля в изграждането на Каскадните планини. Някои от най-известните вулканични върхове в Америка, като връх Рейниър и връх Сейнт Хелънс във Вашингтон са в тези планини.

КЛИМАТ

Климатът е съвкупност от атмосферните условия през всеки един ден за дългогодишен период от време. Той е резултат от взимодействието на много различни компоненти, най-важни от които са температурата и валежите.

Климатичните райони са резултат от взаимодействието на три географски фактора. Първият от тях е географската ширина. Оста на въртене на Земята сключва ъгъл с равнината, в която лежи

орбитата ѝ около Слънцето. В хода на годишната обиколка на Земята около Слънцето първо Северното полукулбо, а след това южното са изложени на повече преки слънчеви лъчи. Когато в Северното полукулбо е лято, в местата с по-висока географска ширина дните са по-дълги, а в крайните северни точки настъпва период на постоянна дневна светлина. През зимните месеци периодите на дневна светлина са по-кратки в местата с по-висока географска ширина, докато в разположените по на юг места дните са по-дълги, както по-дълго е и пряткото въздействие на слънчевите лъчи.

Вторият фактор е залегнал във взаимодействието между суша и вода. Сушата се нагрява и охлажда по-бързо от водата. Във вътрешността на континента места, отдалечени от големи водни басейни, се характеризират с по-големи сезонни разлики в температурата, отколкото места по крайбрежията. Годишната амплитуда на температурата в части от северните Големи равнини стига до 65 градуса по Целзий; на някои места са отбелязани годишни разлики в температурата до 100 градуса по Целзий (от 50 градуса по Целзий до -50 градуса по Целзий).

Противоположно явление се наблюдава в крайморските места, особено на западния бряг на континента, разположени в средните географски ширини. Тези места имат по-малки температурни

амплитуди в резултат на така нареченото крайморско влияние. Летните и зимните температури са по-умерени заради насочилите се към сушата предимно западни ветрове, идващи от океана. Хоризонталните и вертикалните океански течения намаляват сезонните разлики в температурата на повърхността на водата. Умерената температура на водата контролира крайните температурни стойности на въздушната маса над повърхността.

Близостта до големи водни басейни влияе също така положително върху количеството на валежите – в крайбрежните места обикновено падат повече валежи. Причината за това е ясна; над големите водни басейни има по-голямо изпарение и по този начин се увеличава влагата в атмосферата. Това от своя страна увеличава възможността за образуване на валежи. В тази закономерност обаче има важни изключения, към които се числят безводното крайбрежие на южна Калифорния и Арктическия бряг на Аляска.

Третият важен географски елемент, който влияе върху климата, е релефът. Най-очевидна е зависимостта между височина над морското равнище и температура, като на по-високите места температурата е по-ниска. Ролята на релефа обаче не се ограничава до тук, защото той влияе и на въздушните течения. Ако една голяма планинска верига лежи напречно на

естествената посока на ветровете, планината изтласква въздушната маса нагоре, където тя се охлажда. При охлаждането количеството влага, което въздушната маса може да задържи, намалява. Валежи падат, ако при охлаждането относителната влажност достигне 100 процента. Влагата пада върху изложената на вятъра страна, а подветрената страна остава суха. Най-влажната област в Северна Америка е покрай Тихоокеанското крайбрежие от Оregon до южната част на Аляска, където пропити от влага ветрове връхлитат върху планините покрай брега. Средните годишни валежи са повече от 200 сантиметра в цялата област, като на места надхвърлят 300 сантиметра.

Планините могат също така да намалят смекчаващия ефект, който крайморското влияние оказва върху температурата, както това става в централната зона на Тихоокеанския северозапад. Западните Кордилери (планински масив) възпрират крайморското влияние върху този бряг. Някои от най-големите разлики в количеството валежи и в температурите, регистрирани върху неголяма площ в цяла Америка, се наблюдават между западната и източната страна на части от Бреговите хребети. Безводието на централната и северната част на вътрешния Запад се дължи до голяма степен на бариерата, която издигат планинските вериги на Запада, следващи посока север-юг.

На изток от Скалистите планини влиянието на релефа върху валежите постепенно намалява, отчасти защото източните планини са по-ниски, поради което не представяват такава солидна бариера пред движението на въздушните маси и отчасти защото климатът във вътрешността на страната е резултат от сблъсъка на две огромни въздушни маси, пред които няма препятствия – едната, насочена на север от Мексиканския залив, другата – на юг от Канада. Срещата на тези въздушни маси е причина времето в региона да преминава през бурни периоди.

Това представлява четвъртият фактор, оказващ важно и сложно влияние върху климата: характерът на въздушните маси и режимът на ветровете. Климатът на Америка се влияе значително от сблъсъка между полярни въздушни маси (обикновено студени, сухи и устойчиви) и тропически приморски въздушни маси (топли, влажни и неустойчиви). Първите напират далеч на юг през зимата, а вторите достигат далеч на север през лятото. Повечето части на Америка са подложени на влиянието на западни ветрове, които предизвикват промени във времето в източна посока. Така континенталният климат на вътрешността на страната е изтласкан на Източното крайбрежие.

Взаимодействието на тези климатични фактори определя обосноваването на климатичните региони

на страната. На изток основният елемент на промени в климата е температурата; на запад са валежите. На изток различията между климатичните региони зависят от продължителността на вегетационния период – периодът от времето на последната слана през пролетта до първата слана през есента – и от максималната средна лятна температура или минималната зимна температура. На запад ключов елемент са средните годишни валежи, макар че умерените температури са важен аспект на приморския климат на Западното крайбрежие. На изток по-северните райони са обикновено по-сухи; на запад те са по-студени. На изток главен елемент за промени в климата е географската ширина; на запад това е релефът.

РАСТИТЕЛНОСТ

Ботаниците говорят за климаксна растителност, която определят като съвкупност от растения, които се развиват и размножават неограничено на едно място при условие, че това място има стабилен климат, добра почва и добро отводняване. Днес за повечето населени райони на Америка това понятие не означава почти нищо. „Естествената“ растителност, ако изобщо е съществувала, е до такава степен отстранена, разместена и подменена, че днес рядко се среща. В югоизточна например някогашните смесени гори от широколистни и иглолистни дървета са изсечени и под-

менени с икономически по-важните иглолистни гори. Тревистите растения на равнините и прериите са пренесени главно от Европа. Местните американски предшественици на тази растителност са изчезнали или защото са предлагали по-лоша паша за селскостопанските животни, или защото не са могли да устоят на настъплението на съвременния човешки род и на пренесените от него растения. Почти всичко от онова, което е оцеляло от климаксната растителност, е в Запада и в Севера.

Има няколко начина да се обособят растителни области. Най-простият може би е като се раздели територията на Съединените щати на три големи дяла – гори, пасища и закърнели храсти. Някога горите покривали почти целия Изток, централното и северното Тихоокеанско крайбрежие, по-високите планини на Запада и един широк пояс във вътрешността на Севера. Горите на Тихоокеанското крайбрежие, на централния Запад, на Севера и на един тесен пояс в Дълбокия юг били иглолистни и съставени от много различни видове. Голяма част от Охайо и по-ниските долини на река Мисисипи, както и централната част на региона на Големите езера били покрити с широколистни гори.

Пасищата заемали голяма част от областта на Вътрешните равнини, включително почти целия район на Големите равнини от Тексас и Ню Мексико до канад-

ската граница. Това е област с предимно субтропичен климат, където количеството на валежите не е достатъчно, за да растат дървета. Източното продължение на пасищата, Преъри Уедж, пресича Илиной и стига до западния край на Индиана, където валежите явно са достатъчни, за да растат там дървета.

Шубраците от закърнели храсти обикновено виреят при сух климат. Тази растителност е съсредоточена в равнините на централния Запад. Разнообразието ѝ включва от кактусите на Югозапад до гъстите клонести шубраци на южна Калифорния и мескитовите дръвчета на Тексас.

Тундрата на далечния Север е следствие от прекалено студения и сух климат, при който не вирее друга растителност освен треви, лиши и мъхове. Тундрата заема и малки райони далеч на юг в Съединените щати, където климатичните условия във високите планини са неблагоприятни за растежа на дървета. На север границата на гората започва от по-ниски възвишения, докато не се достигне границата на дърветата според географската ширина.

ПОЧВИ

Характерът на почвата на едно място се определя от такива елементи като коренни скали, климат, релеф и гниещи растения и животни. Столиците различни типове почва са резултат от взаимодействието

на тези елементи. Всяка отделна почва е уникална заради комбинацията от свойства (например цвет и структура) и състав (включително органични вещества и действието на почвените колоиди).

Колоидите са малки почвени частици. Техните свойства и влиянието им върху почвата са сложни и важни. Почвената киселинност (или алкалност) например е резултат от изменението и съединението на почвените колоиди. Киселинните почви са характерни за студен, влажен климат; алкалните почви обикновено се срещат в сухи области. Повечето почви в основните земеделски райони на източните Съединени щати са умерено до силно киселини. За да се отглеждат на тях обработвани култури, трябва периодично да се добавя вар за неутрализиране на киселинността.

Цветът е може би най-очевидният белег на почвата. Тъмният цвет обикновено е показател за изобилие от органични вещества, а червеният – за наличие на железни съединения. Като цяло обаче цветът е резултат от почвообразуващите процеси. Например бледосивата почва на северните иглолистни гори е резултат от просмукващите се през повърхностния слой на почвата органична материя и минерали.

Почвената структура, определяща способността на почвата да задържа и пропуска вода, зависи от съотношението между различните по големина частици в поч-

вата. Частиците на пясъка са най-едрият материал в структурата на почвата, частиците на наноса имат средни размери, а глината е най-фина. Почви, наречени глинеист лъос, съдържат в големи пропорции частици и от трите размера и се смятат за най-добри. Те са достатъчно хомогенни, за да задържат влага, но в същото време могат лесно да поемат вода.

Американското министерство на селското стопанство е изработило класификационна система на почвите, която показва кои са най-важните типове почви за даден район на страната. Аридните почви, които се срещат главно в юго-запада, са почви на аридните (сухи) райони. Те са бедни на органични вещества и не са годни за земеделие. Подзолните почви обикновено се развиват в прохладен, влажен климат, макар че са разпространени и в северна Флорида. Те са дос-та киселинни, с ниско съдържание на хранителни вещества и са подходящи само за определени култури, които обичат киселинна среда. Тундровите почви, които също не са подходящи за земеделие, се свързват със студен, влажен климат, какъвто има в Аляска. Почвата е плитка, често просмукана от вода, а слоят под повърхността е постоянно замръзнал. Високопланинските почви, които се срещат в Западна Върджиния, Юта и Аляска, са малко разработени и нямат никаква стойност от земеделска гледна точка.

Молисолите са черноземни почви на полубезводните и субтропични климати на централните, северно-централните и северозападно тихоокеанските райони на страната. Те са тежки, тъмнокафяви до черни, с рехава структура и високо хранително съдържание. Те са сред най-добрите естествено плодородни почви в света и дават почти цяла търнена реколта на Америка.

Алфисолите или канелените горски почви са на второ място след молисолите по отношение на земеделски показатели. Те са почви на средновисоките гори или на границите между горите и пасищата. По отношение на климата са „умерени“ почви. Срещат се в райони, които са достатъчно влажни, за да се натрупат глинеисти частици, но не чак толкова влажни, за да се образуват просмукиани или ерозирани почви.

Алфисолите имат три подразделения, всяко от които е свързано с определени климатични особености. Удалфите са почви на широколистните гори на Средния запад. Макар и доста киселинни, те са високопродуктивни, когато към тях се добавя вар, за да се неутрализира киселинността. Усталфите са почви, които се срещат в по-топлите райони, където количеството валежи е много различно в зависимост от сезоните, и са най-разпространени в Тексас и Оклахома. Те са високо продуктивни при напояване. Ксералфите са почви на прохладните влажни зими и

горещите, сухи лета. Срещат се в централна и южна Калифорния и също са високопродуктивни.

Ултисолите или жъltоземните почви представляват крайният етап в ерозията и почвообразуването в Съединените щати. Те се развиват в райони с изобилни валежи и продължителни периоди без слани, например в Юга. Размерите на почвените частици са малки и голяма част от разтворимия материал и глината се отнася в долните слоеве. Тези почви могат да бъдат плодородни, но високата киселинност, просмукуването и ерозията често създават проблеми.

Ентисолите са неразвити почви, твърде млади, за да проличи при тях въздействието на околната среда. Те се срещат на много места и в много разновидности, от Санд Хилс на Небраска до алувиалните крайречни равнини в долната на река Мисисипи. По отношение на земеделието потенциалните им възможности са различни, но алувиалните почви на крайречните равнини, извлечени от богатите повърхностни слоеве по горните течения на реките, са сред най-плодородните почви на Америка.

МИНЕРАЛНИ РЕСУРСИ

Съществува определена връзка между находищата на полезни изкопаеми, необходими за нуждите на тежката промишленост, и геологичката структура на земните пластове. И трите основни вида скали – утаечни, метаморфни и

vulkанични – могат да съдържат някакъв вид минерали, които са икономически полезни за хората. Утаечните и метаморфните скали са преобладаващата субструктура и те обикновено съдържат повече минерали с широко приложение, отколкото вулканичните скали.

Утаечните скали са резултат от постепенното утайване на малки твърди частици на дъното на морски басейни. Например, ако плитко море граничело с безводна земя, върху която понякога падали дъждове, водата и гравитационната сила отнасяли частиците на пясъка към морето и те засядали на дъното му. Тъй като този процес се повтарял, всеки слой пясък притискал долните пластове, като слягал и втвърдявал пясъчната маса, отложена няколко хиляди години по-рано. Така, съдейки по наличието на слоеве пясъчник, става ясно как са се образували поне някои от скалиите, когато морското дъно се повдигнало и нагънало при разместявания в земната кора, за да се образуват планините.

Преди около 300 милиона години през каменовъгления период на Палеозойската ера, както го наричат геолозите, условията в повечето съществуващи области от сушата били такива, че се извършили поредици от утаечни процеси. Непроходими, блатисти райони, обрасли с гъста растителност, били наводнени и покрити с утаечни земни пластове. В някои слу-

чай органичните вещества представлявали течност, заседнала в гънките на непропускливи скали и след много време извлечена като нефт. Повечето от тези нефтени залежи са свързани с друг вторичен продукт от същия период – природния газ. В други случаи органичните вещества се превърнали в твърди пластове въглища, които понякога били с дебелина само няколко сантиметра, но понякога и стотици пъти повече.

Под обширни области в Северна Америка лежат седиментни наслаги, образувани през каменовъглението период. Тези области, където би могло да се открият въглища, нефт или природен газ, се намират в Централните и в Големите равнини, в части на крайбрежната равнина на Мексиканския залив, в дялове на Тихоокеанските планини и долини, около Арктика и в нагънатите и начупени западни краища на Апалачите, както и в източните Скалисти планини.

На обширни пространства от тези седиментни равнини са открити големи находища на минерали. Най-важните залежи на въглища в Америка са разработени в каменовъглението басейн на Апалачите. Мините в този почти непрекъснат басейн в източната част на Кентъки, в Западна Върджиния и в западната част на Пенсилвания са първите разработени мини и те доставят почти половината от нужните на Америка въглища.

До неотдавна голяма част от останалите въглища, добивани в Съединените щати, се получават от Източния централен басейн, който лежи на почти цялата територия на Илиной и се простира до западна Индиана и западен Кентъки. Макар че част от въглищата на този басейн се използва за производство на желязо и стомана, по-високото им съдържание на сърна свежда използването им предимно до отопление и производство на електроенергия.

Западният централен басейн, също така голям, се простира под Айова и Мисури, като на юг се стеснява и навлиза в източна Оклахома. Въглищата в този басейн са с малко по-лошо качество в сравнение с въглищата в източните басейни и разработването на тези находища започва неотдавна.

В източните покрайнини на Скалистите планини има множество малки и няколко големи находища на битуминозни каменни въглища. През последните двадесет години големи находища се разработват в Уайоминг и Монтана. Има и няколко големи находища на лигнитни (кафяви) въглища в северните Големи равнини.

Разпръснати залежи на нефт и природен газ има из целия каменовъглен басейн на Апалачите. От южен Илиной и от южно-централната част на Мичиган, както и от някои места в северните Големи равнини и северните Скалисти

планини, се извличат неголеми количества нефт.

Без съмнение обаче най-големите нефтени полета са в южните равнини, покрай Мексиканския залив и южна Калифорния. Един голям полукръг от действащи нефтени кладенци е разположен по цялото протежение на бреговата линия на Тексас и Луизиана. Друг полукръг, който на места е прекъснат, се простира от централен Канзас на юг през Оклахома и на запад през централен Тексас до Ню Мексико. Между и зад тези две големи области лежат още две много важни полета – в Източен Тексас и в „Опашката“ (стеснената част от територията) на северозападен Тексас. Освен тях от голямо значение са и полетата в южна Калифорния. През средата на 60-те години на 20 век започва разработването на находища на нефт и природен газ по северния склон на Аляска.

Метаморфните скали се формират по съвсем различен начин от утаячните скали. Под силата на огромен натиск, упражняван чрез постепенната деформация на земната кора, вътрешната структура на по-рано формирал се скали може да претърпи метаморфоза или да се промени. Толкова силно е налягането, упражнявано в продължение на хиляди години, и толкова висока е изльзваната температура, че самата молекуларна структура на скалата се променя. Тази трансформация обяснява защо металните руди,

добивани за нуждите на икономиката, се срещат най-често в райони на метаморфни скали.

Много от мините, в които за първи път се добиват метални руди, са разположени покрай Канадския щит. Развитието на рудодобива може да бъде проследено по описаната от него дълга дъга, простираща се от Северния Атлантически океан и широкото устие на река Сейнт Лорънс през Големите езера и на север през Канада до Северния ледовит океан. Дъгата продължава от двете страни на езерото Сюпъриър: в северен Мичиган, Уисконсин и Минесота, където се добиват мед и желязо.

Втора зона на метаморфни скали е разположена покрай източната част на Апалачите. Важни полезни изкопаеми, открити там от заселниците на Ню Ингланд, са медта и желязото.

Трети голям рудодобивен район е обособен от западните планини. Разпръснати залежи от злато и сребро, някои от тях богати, привличали златотърсачи и рудодобивни компании в изолирани местности на юг от Мексиканска граница до централна Аляска. От голямо индустритално значение са големите залежи на мед, цинк, олово, молибден и уран в този западен регион, както и по-малки находища на волфрам, хром, мангани и други полезни изкопаеми.

Не бива да се смята, че нуждите на американската индустрия са

напълно задоволени от огромното разнообразие на полезни изкопае-ми, които се срещат в тези три зони на метаморфни скали. Няколко минерали, необходими на модерната индустрия (например калай, мangan и висококачествен боксит за алуминий) не се срещат в Америка в достатъчни количества, за да задоволят нуждите на вътрешния пазар. Още повече, че увеличаването на индустриалния капацитет е съпроводено от увели-

чене търсене на много минерали. Въпреки това не са много държавите, които разполагат със същите или поне с близки до първоначалните залежи на Съединените щати като количество и като разнообразие на руди и гориво.

Изобилието от полезни изкопае-ми играе решаваща роля за разви-тието на огромния производстве-но индустриален комплекс на Америка. ■

УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКА ДЕЙНОСТ

Kогато за първи път била открита от европей-ците, страната, която днес познаваме като Съеди-нените щати, имала малобройно, разпръснато местно население, наброяващо око-ло 800 000 души, по-голямата част от които били събрани в малки племенни единици.

Културата на американските индианци била твърде разнообразна. Само по калифорнийското крайбрежие се говорели неколкостотин диалекта. Индианците пуебло, които населявали днешно Ню Мексико, и вероятно са изпитвали културното влияние на ацтеките от юг, живеели в градове и строели сложни напоителни системи. Племето пайюти от Големия басейн живеели във временни жилища с тръстикови покриви и водели полуучергарски живот, като се изхранвали с ядовни диви расте-ния и дребен дивеч. Ескимосите (инуитите), които се заселили по-следни, преди да пристигнат европе-йците, пренесли много от култу-рата на събратята си от Гренлан-дия и Сибир.

Макар че в някои моменти аме-риканските индианци възпирали експанзията на европейското за-селничество, в повечето случаи приносът им за културата е мини-мален. Много от тях измрели от пренесени от Европа инфекциозни заболявания като едра шарка и

морбили, още преди да вля-зат в пряк контакт с европе-йците. Индианците съдейст-вали много на пристигащите европеици, особено през пър-вите десетилетия на засел-ничеството, но най-често били избивани или прогон-вани в резервати на Запад. С придвижването на заселническата граница на Запад, американските индианци и техните резервации следвали в същата посока.

ЗАСЕЛНИЧЕСКИ МОДЕЛИ

Макар че не е възможно да се посочи точно колко души са влезли от Европа и в по-малка степен от Африка в страната, която днес наричаме Съединени щати, можем да направим основателното пред-положение, че цифрата е близо 60 милиона.

Най-ранните имигранти пристигат от северозападна Европа. При пър-вото пребояване на населението на Съединените щати през 1790 г. повече от две трети от бялото население е от британски произ-ход, а на второ място по числе-ност са преселниците от немски и холандски произход.

Емиграционната вълна към Северна Америка затихва между 1760 г. и 1815 г. Това е време на периодични войни в Европа и Северна Америка, както и в района на Атлантическия океан. Между 1815 г. и началото на Първата

световна война през 1914 г. имиграцията се увеличава всяко следващо десетилетие.

През първата половина на периода 1815–1913 най-многобройни продължават да бъдат преселници от северозападна Европа. През следващите десетилетия в преселническите вълни се вливат потоци хора от южна и източна Европа. Към 1913 г. повече от четири пети от всички имигранти са от тези части на Европа, особено от Италия, Австро-Унгария и Русия.

Тази промяна е следствие от Индустрисалната революция. Започнала през 18 век на Британските острови и в Холандия и Белгия, тя се разпространява на югоизток през следващите сто и петдесет години. С навлизането на индустриализацията, смъртността намалява и населението бързо се увеличава. Икономиката се ориентира към промишленото производство, градовете се разрастват и броят на селското население съответно намалява. Все по-голямото търсене на работници за промишлеността надхвърля потенциалната работна сила и затова много хора искат да емигрират.

Смята се, че преселниците в Съединените щати избират райони, които приличат на родните им места в Европа. Като пример в това отношение се сочи големият брой скандинавски преселници в Минесота и Дакота. Може би има известна истина в това твърдение, но по-важното е, че по времето на

най-голямата скандинавска имиграция заселническата граница стига до тези щати. В повечето случаи мозайката от етнически модели в Америка се оформя в хода на търсениято на нови възможности – възможности, откриващи се отначало най-често в земеделските земи, до които стига заселническата граница, а след това и в градовете.

Голямото изключение в имигрантския заселнически модел е заселването на чернокожи в Американския юг. Чернокожите са изпратени принудително като роби в плантаците на региона и представляват една малка част от голямото придвижване на африканци към Карибския басейн, североизточното крайбрежие на южна Америка и Американския югоизток. След масовото преселение от Европа това сигурно е второто най-многолюдно пътуване на дълго разстояние в човешката история. Може би 20 милиона души са напуснали Африка. Предполага се, че по-малко от 500 000 чернокожи са пристигнали в Съединените щати. Повечето от тях вероятно идват от Карибско море, а не от Африка. Данните от преброяването на населението от 1790 г. показват, че 20 процента от американското население е от африкански произход. След тази дата имиграцията от Африка е малка, а процентът на чернокожото население намалява.

Съединените щати приемат първите важни закони за ограничаване на имиграцията през 20-те години

на 20 век. Ограниченията, както и Голямата депресия от 30-те години и Втората световна война през 40-те години, съкрашават имиграцията до минимум в сравнение с онова, което тя е била през 1913 г. От 1945 година насам броят на имигрантите леко се е увеличил. Много по-либерални имиграционни закони се приемат през 60-те години на 20 век. В края на 80-те години Мексико, Филипините и Антилските острови са най-големите източници на преселници в Съединените щати. Днес Съединените щати обикновено приемат около 700 000 легални имигранти годишно. Около 275 000 чужденци влизат нелегално в страната всяка година.

Първите имигрантски селища са малки, в близост до океана и обърнати повече към Европа, отколкото към земята, която ги е заобикаляла. Когато колебливо започват да се отдалечават от океаните, заселниците продължават да следват водните пътища, защото те им осигуряват търговски мост към брега и важна връзка с Европа. Така британците се установяват на разчленения бряг на залива Чесапийк и вляващите се в него реки и проточват като тънка ивица селищата си по скалистия бряг на Ню Ингланд. Холандците се придвижват нагоре по река Хъдсън от Ню Амстердам (Ню Йорк), а французите постепенно заемат бреговете по горното течение на река Сейнт Лорънс.

През първите 150 години от началото на постоянното европейско заселничество – докъм 1765 г. – европейците се придвижват на запад, но не по-далеч от източните склонове на Апалачите. След това в продължение на един век границата се измества до Тихия океан и през 1890 г. Американското бюро за преброяване на населението обявява, че американската заселническа граница е достигнала крайния си пункт.

Тази стремителна заселническа експанзия е резултат от преориентация в нагласите на хората извън Европа. В началото на 19 век все повече американци живеят с убеждението, че съдбата им е отредила да покорят континента. Поземлените закони на страната все повече улесняват експанзията. Освен това колкото повече се увеличава населението, толкова повече хора се надяват, че ще преуспеят в живота, като се придвижват на запад.

В източната половина на Съединените щати, на запад до Канзас и Небраска, заселническият процес методично следва западна посока. Естествено, придвижването става по-бързо при използването на определени транспортни пътища като река Охайо, и по-бавно на други места.

Заселниците се придвижват бързо на запад към обширните тревисти области. Река Мисисипи и многобройните ѝ притоци предлагат лесни пътища към вътрешността

на страната и заселниците откриват огромна територия, която се простира от западните покрайнини на Апалачите чак до Големите равнини, с отлична обработваема земя и с хубав климат за отглеждане на земеделски култури.

Но на запад от Скалистите планини и в Аляска заселничеството не е равномерно. Голяма част от тази обширна територия е или много суха, или много гореща, или замръзнала и не може да се обработва. Скалистият терен спъва транспорта и ограничава допълнително развитието на земеделието. Заселничеството се съсредоточава в области, които имат явен икономически потенциал. В резултат на това сред иначе почти безлюдния пейзаж изникват като точки отделни разпръснати селища.

През 1990 г. населението на Съединените щати е почти 250 милиона души, като гъстотата е приблизително 235 души на квадратен километър. Можем да посочим три главни зони, в които то живее. Една първоначална зона заема един квадрант, грубо оформен от градовете Бостън (Масачусетс), Чикаго (Илиной), Сейнт Луис (Мисури) и Вашингтон, област Кълъмбия: 7 от 12-те най-населени американски щата са в тази зона. Това е областта, която се развива най-рано, и която открай време е най-напреднала в икономическо отношение. Удобните естествени пътища и чудесните пристанища по атлантическия бряг са свързани в

цялостна транспортна мрежа. В тази област или недалеч от нея се намират някои от най-добрите земеделски земи на страната, както и богати находища на минерални ресурси.

Друга, вторична зона обхваща южните и западните предели на първичната зона и продължава на запад до източните дялове на Големите равнини. Голяма част от най-добрите земеделски земи на Америка са в тази зона и почти всички потенциални земеделски земи се обработват. По-голямата част от тази област е населена, макар че гъстота на населението като цяло е по-ниска в сравнение с първоначалната зона. Тук градовете са разположени по-нашироко и по-равномерно, отколкото в първоначалната зона, и са предимно центрове на обществени услуги и на промишлени предприятия.

И накрая, една периферна зона заема територията на запад от централните Големи равнини. В тази не особено населена зона продължава да доминира моделът на заселване и на икономически растеж в места с определен потенциал за развитие. Макар че някои области сега са гъсто населени – особено районът на калифорнийския залив на Сан Франциско и басейна на Лос Анджеles, както и равнината на Пюджит Саунд в щата Вашингтон – по-голямата част от тази територия остава рядко населена.

Развитието на процеса на мобилност в Съединените щати може да бъде разделен на три периода. Първият е периодът на движение от изток на запад, след това е движението от селски към градски райони, и накрая е сегашният период, когато повечето придвижвания на големи разстояния стават между области на метрополии. Както неотклонно се е придвижвало на запад с всяко изминало десетилетие, по същия начин населението на страната се е урбанизирало. Ако през 1790 г. по-малко от 10 процента от населението би могло дори най-общо да се определи като градско, през 1990 г. повече от три четвърти от него принадлежи към тази категория.

Цитираната статистика отразява не само намаляване на селското население в относителни стойности, но също и намаляване в абсолютни стойности на броя на хората, заети със селскостопански труд. Между 1960 г. и 1987 г. например броят на хората, които живеят и работят във ферми, намалява от над 15 милиона до под 6 милиона.

Движенията от изток на запад и от селска към градска Америка отразяват представите за това къде трябва да се търсят икономически благоприятни възможности. Първо, с придвижването на границата на запад стават достъпни все повече и повече обработвани земи. Второ, има огромно търсене на градска работна сила, предизви-

кано от Индустрисалната революция. След като американците стават предимно градски жители и възможностите за икономическо благоденствие се търсят в градовете, разнообразието в оползотворяването на тези възможности налага повечето от по-нататъшните придвижвания на населението да стават между метрополиите.

Статистическите данни за населението на Съединените щати за 70-те и 80-те години на 20 век показват, че е настъпил четвърти важен период на мобилност. Райони, в които продължително време не е имало никаква промяна или населението им е намалявало, се разрастват. Отличен пример за това е голяма част от Юга.

Много наблюдатели изказват предположението, че Съединените щати са станали постиндустриална страна. Това означава, че основните области, в които има развитие, са обществените услуги и професиите, които обработват и създават информация. Броят на американци, заети в промишлеността, се е увеличил съвсем малко през последните две десетилетия, докато работната сила в сферата на обществените и професионални услуги се радва на голямо търсене. Голяма част от работещите в промишлеността, колкото и малко да се е увеличил техният брой, е заета с производство на висококачествени, малки по размер продукти като електронни части, които могат да се изработват почти на-

всякъде. Така все повече и повече хора имат възможност да живеят, където пожелаят.

УРБАНИЗАЦИЯ

Почти в цяла Америка има градски области, които са нараснали по брой на население и площ. В някои случаи жителите са се увеличили толкова много, а размерите на централните градове са станали толкова големи, че основни урбанистични райони са се слели и са образували гроздове от градове. Най-очевиден пример за това е групата големи градове, простиращи се от Бостън (Масачузетс) до Вашингтон, област Кълъмбия, покрай североизточния американски бряг. Друга група градски райони – по-нашироко разпръснати и с по-малки централни градове – има покрай южните краища на Големите езера. Милуоки (Уисконсин) и Чикаго (Илиной) са опорните точки на региона на запад, а Бъфало (Ню Йорк) и Питсърг (Пенсилвания) – на изток. Някои наблюдатели предвиждат, че южна Калифорния – от Сан Диего до Сан Франциско – е следващата серия от градски области, които ще се слеят в края на 20 век, както ще се слеят източното крайбрежие на Флорида и централна Флорида.

Повечето големи градски средища се развиват там, където се пресичат транспортни пътища. Често важната пресечна точка е връзката суша-вода. Някои град-

ски центрове са разположени на морския бряг или на устието на река. Други – на естествени плавателни водни пътища. Трети са разположени на реки или канали, които са пригодени да осигуряват на градовете излаз на море. Важни, разбира се, са и други фактори: характерът на вътрешността на страната, близостта до алтернативен транспорт, защитеността и дори чистотата на околната среда. Така или иначе, там, където стоки и хора трябва да бъдат превозвани от един вид транспортен път до друг, има възможности за преработване, размяна, производство, пакетиране, продажба и покупка на стоки.

В тази ориентация на градовете към водни пътища има и изключения, каквито са Атланта (Джорджия), Денвър (Колорадо) и Далас-Форт Уърт (Тексас), но и те са възникнали около стари транспортни пътища. Атланта например, разположена на южния край на Апалачите, става важен център на железопътния превоз на Юга през 60-те години на 19 век.

МОДЕЛИ НА РЕГИОНАЛНИ КУЛТУРИ

Според някои твърдения мощта на Съединените щати е в това, че те са най-голямата и най-гъсто населена страна в света, обединена географски и социално от общ език. Въпреки това повечето от регионите, обособени в тази книга, са поне отчасти културни региони.

Регионалните различия в културата могат да бъдат изразени по много различни начини. Индиана, Кентъки, Охайо и Илиной създават много повече големи колежански баскетболни играчи на глава от населението в сравнение със средния брой такива играчи за цялата страна. Голямото мнозинство от ранните изпълнители на кънтри са от горните райони на Юга.

Пейзажът на една област е съчетанието от природна среда и културно влияние. Системата за парцелиране на земята, широко прилагана в Съединените щати през 19 век, превръща пейзажа на голяма част от Средния запад в удивително размерени правоъгълници. Немските и английските фермери от югоизточна Пенсилвания строят големи обори за животни и плевници за складиране на слама с пристроен от едната страна навес, издигащ се над втория етаж. Колкото и да спорят изследователите на народната архитектура за произхода на тези сгради, всички те са единодушни, че „пенсилванският хамбар“ е важен идентифициращ елемент в културния пейзаж на щата. В много градове етническите райони могат да бъдат открити, просто като се проследят имената на магазините и ресторантите в малки квартали.

Макар че много аспекти на културата са непоклатими и устойчиви, промяната въпреки всичко е постоянна черта на американската култура. Много от измененията са

результат от промените в технологията и икономическите условия. Миграцията е друг важен фактор.

Сред отделните елементи на американската култура един от най-интересните и показателни е религията. Много от по-големите християнски религии са пренесени в Америка от европейски преселници. Разпределението на вероизповеданията съответства на областите, където съответните преселнически групи и техните потомци съставляват голяма част от населението. Например немските и скандинавските заселници пренасят своята лютеранска вяра в северните Големи равнини и в северозападния дял на Земеделския център. Испаноезичните жители на Югозапада, европейци от южна и източна Европа в Североизтока, Средния запад и повечето големи градове извън Юга, както и французите от Акадия, заселили се в южна Луизиана – всички те обясняват широкото разпространение на католицизма в Америка.

Съединените щати са също така място, където се раждат нови действащи религии. Няколко вероизповедания като Епископалната църква (някога част от английската Англиканска църква) възникват в края на Американската революция от 18 век. Заради разцепление, настъпило след Гражданската война, презвитерианството в Съединените щати е представено от няколко вероизповедания.

Има и друго обяснение и то е създателността на американската религия. Отделни хора създават самостоятелни църкви или групи богомолци се отделят от една църква и създават друга заради спорове по такива въпроси като тълкуването на Библията или църковното управление.

Една местна американска църква е Църквата на Иисус Христос и Светиите от Последния ден, известна като Мормонска църква. Основана в северната част на щата Ню Йорк в средата на 19 век, тя постепенно е пренесена от последователите си на запад, в търсене на изолирано място, където те да се установят и да съблю-

дават вярванията си. В крайна сметка изборът пада върху Юта. Днес повечето жители на Юта са мормони.

Баптистите от Юга са интересно съчетание на няколко от изложените по-горе обяснения. Баптизмът е пренесен в Америка от европейски преселници като неофициална църква, търсеща свобода на религиозната изява. През последната третина на 19 век тя се налага като елемент на южняшката култура и става основна религия на региона. Сред безспорните критерии за културна принадлежност на една общност към Юга е съществуването на поне една баптистка църква. ■

МЕГАЛОПОЛИС

През 1961 г. един френски географ публикува monumentalno изследване на силно урбанизирания регион, разположен в североизточните Съединени щати. Професор Жан Готман изучава двадесет години областта, простираща се от южен Ню Хампшър и северен Масачузетс до Вашингтон, област Къльмбия (Карта 3). Той твърди, че това е един „много специален регион“ и го нарича Мегалополис.

Мегалополис възниква покрай североизточното крайбрежие на Съединените щати от постепенното сливане на големи, отделни метрополии. Населението на тези градове се увеличава и последиците от това увеличение се разпростират в по-малките населени места, опасващи като обръчи големите градове. По-големите предградия в тези пръстеновидно разположени населени места от своя страна също допринасят за цялостното урбанистично разрастване. Възникналите в резултат на това външни региони на метрополиите в крайна сметка започват да се сливат един с друг и да оформят обширен урбаничен регион.

Основната характеристика на Мегалополис е „урбаничността“. Използвайки в различна степен сферата на урбанистични услуги, милионите хора, които живеят в този регион, осигуряват битието

си в една урбанистична среда, чито външни форми са разположени в близост една до друга. Има хиляди учреждения и жилищни сгради, малки магазини и гигантски търговски центрове, фабрики, рафинерии, жилищни квартали, бензиностанции и закусвални, сред които са разпръснати складове за временно съхраняване на стоките, пренасянни с кораби, влакове и товарни автомобили – и всичко това по 800-километровото протежение на региона.

Но в Мегалополис има и много зелени площи. Някои от тях са паркове или други терени за почивка и развлечения; повече от 3 милиона хектара са обработваема земя.

Въпреки че Мегалополис има смесен характер, именно огромното градско присъствие прави региона толкова важен в Съединените щати. Десет от 46-те метрополии на страната, които имат повече от 1 милион души население през 1990 г., са разположени в Мегалополис. Регионът поема 17 процента от цялото население на Съединените щати само върху 15 процента от площта на страната.

Средният доход на глава от населението е висок, а в сравнение със средните стойности за страната дялът на заетостта в услугите и професиите е по-голям. Транспор-

КАРТА 3

тът и комуникациите са силно развити, което отчасти се дължи на крайбрежното местоположение на региона. Изходните пунктове на приблизително 40 процента от всички международни пътнически полети са в централните градове на Мегалополис. А почти 30 процента от американската експортна търговия преминава през шестте главни пристанища на региона.

РАЗПОЛОЖЕНИЕТО НА МЕГАЛОПОЛИС

Защо точно тази част на Съединените щати се е развила по този начин? Винаги, когато такъв въпрос се зададе на някой географ, отговорът, с който той започва, обикновено е свързан с разположението на региона. И наистина, в случая с Мегалополис мястото и положението на този обширен

урбанистичен регион съдържат обяснение за неговия произход и развитие.

Много от географските характеристики на региона са видни от неговите очертания. Разположен покрай брега, източният край на Мегалополис е силно начупен. Полуострови се врязват в Атлантическия океан. Някои от разпръснатите покрай брега острови са достатъчно големи, за да бъдат населени. Заали и речни устия проникват в сушата и като някакъв огледален образ отразяват врязването на сушата в океана. Благодарение на това двустранно прорязано крайбрежие повече части от сушата се приближават до океана и по този начин се осигурява по-голям достъп до евтин воден транспорт, отколкото ако брегът следващ по-права линия.

Картината трябва да се допълни и с отлични пристанища, а Мегалополис е разположен на едни от най-добрите естествени пристанища в Америка. Северната половина на Мегалополис е била покrita с ледове през най-късния ледников период на континента. С топенето на ледените маси се образували големи реки, които преливали. Под действието на ерозията реките прорязали дълбоко ниската крайбрежна равнина. С издигането на морското равнище по-ниските речни долини били залети и образували широки устия, а океанският бряг бил изместен към вътрешността на сушата. Тези ледникови

речни долини оформили някои от пристанищата, които по-късно се оказали много полезни за развитието на Мегалополис.

Другата голяма полза от дейността на ледниците е по-специфична за едно или две места в региона. Големите количества пръст, камъни и други отломъци, изровени от пропукващите се ледници, се наложили като морени, когато челните ледени маси се оттеглили. При оттеглянето на ледниците останала една верига от скалисти хълмове точно на юг от днешното крайбрежие на Кънетикът. Тези морени се превърнали в остров, когато нивото на морското равнище се покачило, а островът се разширил от океанските наноси. Островът обаче не станал много широк и затова не могъл да бъде наречен другояче освен Лонг Айланд (Дългият остров).

Лонг Айланд съдейства за развитието на нюйоркското пристанище в две главни насоки. Първо, дължината на бреговата линия, която е достъпна за пристанищна дейност, при това вече внушителна покрай река Хъдсън, се увеличава значително. Второ, когато една урбанистична област се разраства около голямо, напълно развито пристанище, това разрастване поражда необходимост от повече пространство. Подходяща земя, която да поеме урбанистичното разрастване на нюйоркската област на запад от река Хъдсън в Ню Джързи имало само до блата-

та, в които нахлуval приливът, и устойчивата на ерозия верига от скали, наречена Палисадс. На изток от Хъдсън има само една тясна ивица суша – остров Манхатън. Но отвъд река Ист е Лонг Айланд, равнинна до леко хълмиста земя без разположените като преграда блата на Ню Джързи. Нюйоркските райони Бруклин и Куинс се развиват рано в западния край на Лонг Айланд, а остворът предлага много пространство за по-нататъшна урбанистична експанзия на изток.

Макар че Мегалополис разполага с много отлични пристанища, няколко други географски характеристики на региона допринасят особено много за урбанистичното развитие на икономиката. Климатът не е изключително мек, но летата обикновено са достатъчно дълги и влажни, за да създават благоприятни условия за обработване на земята. Почвите са разнобразни – навътре в страната от Болтимор, Мериланд и Филаделфия и Пенсилвания почвите са по-добри от повечето почви в близост до Ню Йорк.

Чертите на релефа южно от Ню Йорк също така благоприятстват урбанистичното развитие на региона. От атлантическото крайбрежие към вътрешността на страната се наблюдава много равна крайбрежна равнина, следвана от вълнообразна, често хълмиста местност, наречен Пидмонт. Под неравномерно хълмистия релеф на Пидмонт

лежат много стари, много твърди скали. Този повърхностен слой не се поддава на ерозия и нивото на Пидмонт се задържа над нивото на крайбрежната равнина. Там, където от Пидмонт изтичат реки, се образуват бързеи и малки водопади, следващи една линия, която трасира физикогеографската граница – тази граница е известна като Пътя на водопадите.

Ранните заселници установяват, че веригата от водопади е едно препятствие пред мореплаването, но е безспорен източник на водна енергия. Покрай водопадите възникват селища, разположени доколкото е възможно навътре в сушата, но с осигурен достъп до океанските кораби, превозващи стоки. Освен това, тъй като Пътят на водопадите често е началната точка в транспортния цикъл, стоките, докарани на сушата, или стоките, предназначени за износ, трябва да бъдат разтоварени на разни места по него, за да бъдат транспортирани по-нататък по друг начин. Тези места също така имат полза от стоки, предвидени за износ, които се движат от вътрешността на страната към началната точка на превозането им по вода. В много случаи на тези места се развиват и промишлени производства.

Тази част на Северна Америка се намира на или близо до най-прекия морски път между Европа и плодородните плантации на Карибските колонии и южна Аме-

рика, особено на връщане към дома. Затова пристанищата, около които по-късно се разраства Мегалополис, са удобни спирки и благоприятстват силно развитието на презоceanската търговия, която бързо се разширява през 18 и 19 век.

Решаващо за развитието на този регион е разположението на градо-вете-ядра спрямо вътрешността на страната. Филаделфия и Болтимор бързо се разрастват, тъй като и двата града са център на сравнително голям и плодороден земеделски район. Пътища към вътрешността на страната се прокарват рано и те допринасят за развитието на търговските функции на тези градове. От Бостън към вътрешността почвите са били и продължават да бъдат много плитки и каменисти, а теренът е доста неравен за добро земеделие, но хълмовете на Ню Ингланд са покрити с широколистни дървета и борови гори, които са най-подходящият материал за строеж на кораби. Освен това има достъп до извънредно богатите на риба крайбрежни води на Ню Ингланд и по-надолу на юг в района на залива Чесапийк.

Голямото значение, което има достъпността, когато се оценява разположението на един град, е все пак най-очевидно в случая с Ню Йорк, чието основно предимство е, че се намира на входа на най-добрая естествен път през Апалачите. Речната система Хъдсън

Мохок, по-късно разширена чрез канала Ири, железопътни линии и магистрали, осигурява достъп до Големите езера на запад, които от своя страна осигуряват достъп до обширната вътрешност на страната. Със съкъсяването на разстоянията между населените места и с ускоряването на икономическата дейност във Вътрешните равнини, големи количества от произведени стоки се пренасят в урбанистичните центрове на Мегалополис. Градът, който се облагодетелства най-много от това развитие на търговията, е градът, който има най-голям естествен достъп до вътрешността: Ню Йорк.

През колониалния период на Америка, с развитието на търговията между Европа, Карибския район и американския континент, в по-големите пристанищни градове на север от Болтимор започват да се появяват малки промишлени предприятия. С развитието на урбанистичната индустрия нараства търсенето на работна ръка, а тя се осигурява, като се привличат имигранти от северозападна Европа или се отклоняват голям брой селскостопански работници от земеделието, което пък води до увеличаване на населението в градовете. Банки и други финансови институции гарантират инвестиции в местни производства и превоз на стоки. Развитието в сферата на услугите, на търговията на едро и на дребно, на центровете за информация и контрол води до по-натат-

тънна урбанистична експанзия, като най-много се разрастват градовете Ню Йорк, Филаделфия, Бостън и Балтимор.

Най-забележителното на този регион не е фактът, че тези градове се разрастват, а че четири такива големи града (впоследствие те стават пет с Вашингтон) продължават да се разрастват в близост един до друг. Вашингтон, разбира се, е уникатен, защото макар да е разположен по Пътя на водопадите, разрастването му е пряко свързано с разширяването на структурата на националното правителство. Другите четири града, наред с множество по-малки градове, разположени по остана на Мегалополис, дължат тласъка в развитието си до голяма степен на икономически причини. Толкова голямо е националното развитие през 19 век и толкова силни са връзките между вътрешността и тези четири пристанища, че никое от тях не може изцяло да поеме потока от стоки, предназначени за някой от съседите и конкурентите му. В началото на 20 век общите икономически ресурси на тези огромни градове достигат континентални размери.

УРБАНИСТИЧНОТО ОБКРЪЖЕНИЕ

В цялата територия на Мегалополис урбанистичните форми и урбанистичните функции са тези, които осигуряват най-важното регионално единство на територия-

та. Високи сгради, оживени улици, пренаселени жилища и индустритални предприятия се редуват с все-възможни културни институти – театри, симфонични оркестри, музеи на изкуствата и големи библиотеки. Понякога в очите се набиват и прояви на упадък – разрушени сгради, задъръстени от превозни средства улици и замърсен въздух. Тези, а и други прояви се наблюдават в метрополиите на Мегалополис.

Тези отличителни белези присъстват и в повечето големи градове в целия свят. Онова, което отлиства Мегалополис, е че в този регион урбанистичните характеристики са се разпростирали толкова надалеч от градовете-ядра, че тези урбанистични региони са започнали да се сливат в един процес на срастване на метрополиите. Мегалополис се е превърнал по този начин в една гигантска лаборатория, където може да се наблюдават подчертано урбанистични модели и типично урбанистични проблеми, развиващи се в много широк мащаб.

Гъстотата на населението в Мегалополис е висока, средно около 305 души на квадратен километър през 1987 г. Разбира се, гъстотата на населението в някои периферни области е само 10 до 20 процента от средната стойност за целия регион. Колкото повече се приближаваме към някой град, толкова по-голяма е гъстотата на населените места, а най-високи са

стойностите близо до града-ядро. В град Ню Йорк например през 1987 г. гъстотата на населението надхвърля средната цифра от 226 души на квадратен хектар, което възлиза на повече от 22 660 души на квадратен километър.

Кои други характерни черти на градската структура са свързани с този модел на гъстота на населението? Съвременните градове всъщност са резултат от последиците, които има географското положение за икономическата дейност. Когато човек реши да се премести или да пренасочи бизнеса си в града, той се ръководи по принцип от икономическите предимства на избора си. Тези предимства са толкова многообразни, че голям брой хора живеят близо един до друг, дори често по-близо, отколкото биха желали, и се примирият с много отрицателни последици, само за да се възползват от предимствата на градската структура.

Все по-голям брой жители на градовете преодоляват някои от неудобствата на градския живот, като се преместват да живеят в предградията. Други се оттеглят още по-далеч, в зони извън предградията. От малки градчета, от области, превърнати във вилни зони, от провинциални имения тези извънградски жители пътуват до отдалечените си работни места. Но това разпростиране на населението не премахва неудобствата от пристигането на автомобила, дълът е много по-голям.

място, а само размества хората, които са изправени пред този проблем. Нещо повече, така работните места на жителите на региона се отдалечават на по-голямо разстояние; част от населението на разширяващата се метрополия, макар и по-малка, отколкото преди, все още трябва да ходи на работа в централния град.

Основен елемент на урбанистичния пейзаж е взаимната обусловеност. Най-общо цената за превозването на една стока е право пропорционална на разстоянието, на което тя трябва да бъде превозена. Следователно, дейностите се струпват в градовете, за да се намалят разходите по превоза. За това колко важна е възможността за придвижване от едно място на друго в градските региони може да се съди по големия дял градска площ, предвидена за улесняването на тази взаимовръзка. Линии, по които се осъществява движението на хора, са улици, метра, мостове, тунели, тротоари и паркинги. В по-старите градове, като тези в Мегалополис, центровете са планирани, когато придвижването се е извършвало пеша и с файтони, затова само около 35 процента от площта на централните райони на всички тези градове е заделена за такива елементи на пейзажа, които улесняват придвижването на хората. В по-новите градове, развили се в повечето случаи след навлизането на автомобила, дълът е много по-голям.

Други форми на взаимодействие са не по-маловажни, но по-малко видими. Лесното движение на информация и идеи се поддържа в градовете от силно развити телефонни, телеграфни, телетипни и други комуникационни системи. В началото на 20 век централните търговски райони на всички големи градове са оплетени като в паяжина от мрежи на телефонни линии, което говори за голямата необходимост от комуникации; днес телефонни кабели се вият под земята.

Може би това взаимодействие се обуславя главно от географското разделение между доставяне и търсене на стоки. От икономическа гледна точка, ако една стока или услуга е необходима в дадено място, но то не може да я осигури, тогава стоката или услугата трябва да бъде доставена от друго място. Така се осъществява взаимодействие.

Последиците от всичко това за градския пейзаж са ясни. Множество различни видове дейности се развиват на сравнително малка територия. Някои се струпват на едно място, а други се разпръсват из целия урбанистичен регион. Тъй като в един град се осъществяват най-разнообразни дейности, взаимодействието се стимулира между отделни дейности или в зони, които развиват еднаква дейност. Ако това се отрази върху географска карта, резултатът показва един много разнороден модел за използване на земята.

Съсредоточаването на хора и дейности на едно място води до необходимостта от развитие на обществените услуги. Традиционно структурирани и функциониращи като клонове на управлението на един град, дейностите от сферата на обществените услуги не са пряко продуктивни в икономически смисъл, но са необходими за търговията и индустрията.

Освен такива услуги като водоснабдяване, електричество, канализация и събиране на отпадъци, градовете осигуряват полицейска защита и противопожарна охрана, строителство и поддържане на обществени пътища, здравни граници, документация на изключително важна статистика на населението, образование и много други.

Толкова всеобхватни стават тези услуги в големите градове, че се развиват огромни управленчески структури, които да ги ръководят. Ако използваме един краен пример, трябва да отбележим, че в района на нюйоркската метрополитен през 1982 г. действат повече от 1 550 правителствени агенции.

Друг важен елемент на урбанистичния пейзаж е степента на достъпност. Лесната връзка между повечето райони на една градска област невинаги е била основно съображение в организацията и структурата на града. Първоначалните планове на улиците в повечето градове на Мегалополис например са следвали простия модел на квадратна или правоъгълна решет-

ка, широко прилаган през 17 и 18 век.

С разрастването на тези градове достъпността до отделни места, която тази улична система осигурява, се оказва явно нездадоволителна. Една квадратна отсечка например е разделена на много пресечки под прав ъгъл. Тъй като пътният поток спира на всяка пресечка, по-натовареният трафик води до по-дълги паузи на всяка пресечка. През 1900 г. Болтимор и Бостън имат население над половин милион, Филаделфия достига близо 1.3 милиона, а Ню Йорк – 3.5 милиона. Главните последици от използването на автомобила все още не са се проявили по онова време, но в центровете на тези градове вече се наблюдават сериозни задръствания на движението.

През 50-те години на 20 век настъпват промени, които водят до бързата пространствена експанзия на градовете и до усиленото използване на автомобила за пътуване. Все по-голям дял от работещите в градовете хора започват да живеят в по-отдалечени места и в предградията, което прави икономически неизгодно пътуването с обществен транспорт. От икономическа гледна точка скоростта и гъвкавостта на автомобилния транспорт ускоряват прехода от железопътен превоз на стоки и товари към автомобилен превоз. Изграждането на пътната мрежа вече е съобразено с препоръките за построяване на периферни, обход-

ни или околовръстни пътища и на шосета за бърз трафик с висок капацитет и ограничен достъп, за да се отдели движението в града от транзитното преминаване през населеното място. Отчасти успешни, тези промени, както и някои други, увеличават потребността от свобода на движението в центъра на града, от добра връзка между центъра и периферията и най-накрая – между части на периферията. Цялостната схема за достъп до отделни места става по-сложна и трудна за управляване.

Всичко това насочва вниманието към друг елемент на урбанистичния пейзаж. Това е един пейзаж на промяната. Всяка година населението на такива големи градове като Филаделфия или Ню Йорк се увеличава с десетки хиляди нови жители. Още по-голям брой хора напускат тези градове, за да отидат в други далечни градове или се преместват в периферията на метрополията. Унищожават се структури и се изграждат нови структури. Променят се улици, променят се дейности; потоци от хора, стоки и идеи се преместват, за да се разположат в новите структури.

Такива промени се наблюдават във всички основни региони на Америка, но в известен смисъл те всъщност създават Мегалополис.

ПРОМЕНИЯЩИ СЕ МОДЕЛИ В МЕГАЛОПОЛИС

Може би най-фундаменталната и широкомащабна промяна в Мегалополис през последните четиридесет години е голямата териториална експанзия на главните райони на метрополиите. Голям Ню Йорк безспорно е увеличил най-много населението си, но Бостън, Филаделфия, Болтимор и Вашингтон също са нараснали значително. Ню Йорк има първоначално най-голямото население и най-силно развита икономика, но и другите три пристанищни града разполагат със солидна база за икономическо развитие. В същото време федералното правителство бързо разширява дейността си. Област Кълъмбия (Вашингтон и област Кълъмбия заемат една територия) вече не е достатъчно голям, за да поеме набъбащото население от държавни служители и нарастващия брой хора, нужни да хранят, обличат и да обслужват по всякакъв начин тези служители. Урбанистичното разрастване преминава в съседните щати Върджиния и Мериленд.

Разпростирането на градското население отвъд границите на града също така оказва силно влияние върху развитието на селското стопанство в Мегалополис. С нарастването на градското население, по-голям брой хора трябва да се изхранват с продукти, превозени от земеделските области. Десетки милиони души в урбанистичния Мегалополис консумират

селскостопански продукти от цяла Америка и извън нея. Много от онези, които обработват земеделски земи в близост до градовете, предпочитат да се специализират в производството на скъпоструващи храни и малотрайни продукти. Млечни произведения, домати, марули, ябълки и всякакви други интензивно произвеждани зеленчуци и плодове са преобладаващата селскостопанска продукция на някои земеделски райони на Мегалополис.

Освен това гъсто населените периферии на градските райони и усилената икономическа дейност водят до повишаване на цената на земята. Една ферма от 60 хектара, купена преди десетилетия за 20 000 долара като селскостопанска земя, може да бъде продадена на строителен предприемач за 1 милион долара. Предприемачът от своя страна може да раздели земята на 250 жилищни единици, всяка от по 0.2 хектара и след като благоустрои терена и прокара улици, да продаде всяко жилище за 25 000 долара или общо за 6.25 милиона долара.

Дори и ако собствениците на фермата могат да устоят на такава изгодна продажба, данъците върху земята рязко се покачват с тенденция да се изравнят с данъците за градски площи, тъй като съседни райони започват да се използват за неземеделски цели. Преди прилагането на регулационни мерки за използване на земе-

делските земи по предназначението им, единственият начин едно семейство да продължи да се занимава със селскостопанска дейност е като развива интензивно земеделие, насочено към производство на висококачествени продукти.

Разрастването на градовете и свързаните с това промени в земеделието в Мегалополис става по протежението на главните линии, свързващи големите урбанистични центрове. Между градовете на Мегалополис отрано текат мощните потоци от превозни средства. Когато хората, които продължават да работят в големите градове, сменят местоживеещето си, естествено е повечето от тях да изберат такива региони, които да им осигурят лесен достъп до скупчените като гроздове работни места. Главните магистрали, и в по-малка степен междуградските жп линии, както и основните разклонения на магистралите са линиите, които населението на метрополиите следва първоначално и по които се разпростира най-далеч. Затова урбанизираните области се сливат първо около тези главни междуградски транспортни възли.

С нарастването на населението на отделните градски области, се променя и съставът му. До 1910 г. градовете на Мегалополис поемат голям брой имигранти от Европа. Преселниците преминават през някое от големите пристанища на Мегалополис, обикновено през Ню Йорк. Онези от тях, които не про-

дължават на запад към земеделските области или градските центрове на Средния запад и на Големите равнини, се скупчват в големите градове на Мегалополис и обикновено образуват общности по националности.

Когато в Европа избухва Първата световна война, потокът от европейски емигранти спира и в Мегалополис започва да нахлува нов вид миграция. Първоначално бавно процеждащата се струйка от чернокожи преселници от южните щати започва да се увеличава. Чернокожи преселници и групи от бели селскостопански работници от региона повтарят заселническите модели на емигрантските групи от Европа. Повечето чернокожи се установяват в градски области, в които вече има малки чернокожи популации.

Тъй като преселването на чернокожи продължава и през 50-те години на 20 век, гъстотата на населението се увеличава и предизвиква експанзия извън първоначалните централни ядра. След като в продължение на десетки години жителите на един град се увеличават, чернокожото население започва да се увеличава и в отдалечените региони, където то се е установило.

През последните години се проявяват два съвършено нови аспекти на урбанистична промяна – промяна, която може би е национална по своя мащаб, но се проявява най-драматично в най-големите и

най-старите градове, каквито са пристанищата на Мегалополис.

Първо, в края на 60-те години на 20 век за първи път в историята на Съединените щати хората започват да напускат най-големите региони на метрополите – централния град и предградията – в по-големи машаби в сравнение с машабите, в които първоначално са се установявали. По-малките градове и градчета и земеделските области между тях обикновено поемат тези преселници.

Второ, изникват многоетажни обществени сгради, скучени на различни места в района на метрополите. Появата на нови област небостъргачи от бетон и стъкло променя линията на хоризонта в центъра на много американски градове от средата на 70-те години на 20 век. Но тази

особеност вече не се свързва само със старите градове-ядра. Огромни групи сгради изникват като гроздове в предградията, които заобикалят като пръстен централните градове; много от тези сгради заемат по-голяма площ, отколкото небостъргачите в центъра на някой голям град. Тази промяна, а не местоположението на жилищните райони, сякаш се отразява най-много на местоположението на работните места и на начина на придвижване до тях.

Ясно е, че урбанистичните области са пейзажи на промяната, а промените в Мегалополис съответстват на необикновения характер на региона. Промените там са непрекъснати, драстични и се извършват в машаби, непознати другаде по света. ■

ПРОМИШЛЕНИЯТ ЦЕНТЪР

Производството е важна икономическа дейност в Съединените щати.

Доказателства за това се виждат навсякъде – в текстилни произведения, консервириани храни, жилищни строежи, транспортни и комуникационни средства и много други. Въпреки наличието на стоки, произведени извън страната, националната индустрия запазва първостепенно значение и почти няма средноголям американски град, в който местна работна сила, макар и малка, да не участва в някакъв вид производство.

Североизточните Съединени щати, с изключение на северната част на Ню Ингланд, са най-важният промишлен регион на страната (Карта 4). Този регион в общии линии граничи от трите си страни с Долината на река Охайо, Мегалополис и южните Големи езера. Западният край на региона не е толкова ясно очертан; той постепенно се слива с предимно земеделския пейзаж на южна Индиана, Илиной и продължава отвъд него.

Въпреки не особено големите размери на региона и развитието на промишлеността и на други места, Промишленият център продължава има огромно икономическо значение в американската география. Заводите му произвеждат почти цялото количество стомана в страната, както и много голям

дял от моторните превозни средства и частите за тях. Повечето важни пристанища, главните центрове на комуникация и основните финансово-центрове са в границите на този регион или близо до него, а политическата столица на страната се намира непосредствено до крайните му точки.

Регионът включва двете най-големи групи от сливящи се области на метрополии: Мегалополис и групата на големите урбанистични региони между Милуоки (Уисконсин) и Чикаго (Илиной) на запад, и Кливланд (Охайо) и Питсбърг (Пенсилвания) на изток.

Какво точно представлява американският Промишлен център е трудно да се разбере поради неговия силно изразен двойствен характер. В много отношения жизнеността и продуктивността на селското население на тази територия са създавали ресурсите и търсенето на индустриска продукция. Успехите в земеделието поддържат ранните пазарни центрове на региона, а постепенното механизиране на земеделието налага търсенето на разнообразна промишлена продукция. В края на 19 век се явява необходимост от десетки хиляди жътварки, вършачки и всякакви селскостопански инструменти. Трактори, машини за балиране, помпи и все по-специализирана селскостопан-

ГЛАВА 5

КАРТА 4

ска техника продължават да бъдат важен местен стимул за производство на промишлени стоки през първата половина на 20 век. Транспортните линии се подобряват и разширяват, за да превозват огромните количества земеделски стоки, произвеждани във фермите на региона.

Следователно тук става дума за една отделна част от Америка, която трябва да разглеждаме като два взаимозависими тематични региона. Едната тема, урбанистичният и индустритален характер на промишлените центрове на регио-

на, ще бъде разгледана в тази глава. Другата тема, земеделският характер на малките градове и на провинцията на този регион, ще бъде разгледана в Глава 10.

Пристигвайки към първата тема, трябва да зададем въпроса какъв набор от условия или обстоятелства довежда до развитието на толкова сложни икономически взаимоотношения в тази част на континента. Кое в този регион насърчава развитието на тежката промишленост и на свързаните с това човешки дейности, които са преобладаващи тук.

ПРИРОДНИ БОГАТСТВА

Съединените щати са богати на индустритални ресурси. Широките Вътрешни равнини на Америка са почти заобиколени от зони с големи залежи на метални руди: Канадският щит на север и две продълговати области, едната простираща се от североизток на югозапад (Апалачите) и другата – от северозапад на югоизток (Скаллистите планини). Освен това под големи части на същите тези Вътрешни равнини има големи находища от висококачествени природни горива, особено в източната част. Следователно, по отношение на полезни изкопаеми, необходими за тежката промишленост, този сравнително малък триъгълен регион притежава в голяма степен онова, което му е нужно.

Вътрешната част на американския Промишлен център разполага също така с отлични възможности за достъп до различни места. Свързващи богатия на метални руди Канадски щит и богатите на природни горива Вътрешни равнини, петте Големи езера – Сюпариър, Мичиган, Хюрън, Ири и Онтарио – представляват вътрешен воден път, какъвто няма в света. Само две по-значителни възвищения се издигат между Големите езера. Един малък наклон от около 6.7 метра между езерото Сюпариър и езерата Хюрън и Мичиган е преодолян чрез система от шлюзове при Солт Сейнт Мари, Мичиган, изградена през

1855 г. Доста по-голямата разлика във височината между езерата Ири и Онтарио би могла сериозно да затрудни водния транспорт, но в Онтарио е построен каналът Уеланд (отворен през 1829 г.), за да се заобиколи водопадът Ниагара, а каналът Ири е изграден (през 1825 г.) в Ню Йорк, за да може част от товарните превози да избегнат изцяло езерото Онтарио. Като се изключат тези съоръжения, езерата предлагат на ранните заселници на Америка над 800 километра евтин транспорт. По-късно, през 19 в. и в началото на 20 век същият този евтин транспорт се оказва от решаващо значение за онези, които превозват желязната руда на Канадския щит до каменовъглените басейни в Илийой, Индиана, Охайо, Западна Върджиния и Пенсилвания. До голяма степен индустриталните мощности, които се развиват по южните краища на Големите езера, могат да бъдат обяснени с тези естествени възможности за достъп до други части на страната.

Във вътрешността на този регион река Охайо тече на запад от дълбините на богатия на въглища регион на Апалачите и прорязва вътрешните равнини по протежение на стотици километри, преди да се влезе в река Мисисипи. Десетки притоци вливат водите си в Охайо и осигуряват допълнителен достъп до други места – директно, защото също са плавателни или не толкова директно, защото предлагат

по-лесни маршрути за придвижване по суша през своите долини. По западната периферия на централната част на региона река Мисисипи и нейните притоци осигуряват достъп от юг и от запад.

Заради уникалното съчетание от пространствени възможности и природни ресурси често се смята, че Промишленият център в Съединените щати се състои само от тази вътрешна територия. Определения като „индустриалният Среден запад“ или „сърцето на индустриална Америка“ могат и да разпалват въображението, но от географска гледна точка те са непълни. Американският промишлен център включва и вътрешното ядро, и Мегалополис – урбанистичния регион, чрез който вътрешността на страната се включва в международната търговия.

До 1830 г. урбанистичното и индустриталното развитие на региона е ограничено почти изцяло до Атлантическото крайбрежие и земите непосредствено около пристанищата. Европейското заселничество отвъд Апалачите се изразява в разпръснато самозадоволяващо се земеделие и в няколко урбанистични центъра, разположени на предни позиции. Между 1830 г. и началото на американската Гражданска война през 1860 г. населението във вътрешността на страната се увеличава, земеделието става по-продуктивно и започва редовно да произвежда излишъци, което създава необходимост от

действащи пазарни центрове. Основанията за развитието на региона са заложени в постепенното преминаване към централизирани превози, когато железопътни линии започват да прорязват Вътрешните равнини.

Технологическите промени, които пряко влияят върху промишлената география на Съединените щати, са групирани от географа Джон Борчърт в четири периода или „исторически епохи“, както ги нарича той.

В „Джографик Ривю“ Борчърт определя най-ранния период, 1790–1830, като Епоха на корабното платно и каруцата. През този период почти всички градове и градчета са свързани с превози на стоки по вода. Атлантическите пристанища и градовете, възникнали край някои от крайбрежните реки, са главните урбанистични центрове. През този период по-голямо урбанистично развитие във вътрешността на страната има покрай основните вътрешни водни пътища – река Мохок, Големите езера и река Охайо.

Вторият период, 1830–1870, започва с навлизането на железницата, която въвежда радикална промяна в придвижването по суша. Епохата на железния кон отначало стимулира по-нататъшното разрастване на вече изградените пристанищни центрове. Новите железопътни мрежи се изграждат така, че пресечните им точки се събират в пристанищните градове. Освен

допълнителното разрастване на по-големите пристанищни градове, които скоро след това се превръщат в Мегалополис, най-голямо развитие отбележват такива градове като Питсбърг (Пенсилвания), Синсинати (Охайо) и Луисвил (Кентъки), всичките на река Охайо; Бъфало (Ню Йорк), Ири (Пенсилвания), Кливланд (Охайо), Детройт (Мичиган), Чикаго (Илиной) и Милуоки (Уисконсин), всичките на долните Големи езера; и Сейнт Луис (Мисури), Мемфис (Тенеси) и Ню Орлиънс (Луизиана), всичките на река Мисисипи.

Епохата на стоманената релса, 1870–1920, получава тласък от производството на стомана, подмяната на железните релси с по-здрави и по-тежки стоманени релси, увеличеното търсене на битуминозни въглища и увеличеното производство на електроенергия. Макар че най-голямо урбанистично развитие се наблюдава в градовете по периферията на Промишления център, има няколко важни изключения – многобройните по-малки градове близо до каменовъглените басейни, близо до Големите езера или на някоя от главните железопътни линии между по-големите градове. Тези градове успяват да се наложат, защото железопътната мрежа покрива пътно региона между река Охайо и Големите езера. Акрън, Кантън и Йънгстаун в Охайо са безспорни примери в това отношение, защото са разположени между Питсбърг,

град на въглища и стомана и Кливланд, пристанище на желязна руда и град на стомана.

Четвъртият период, 1920–1960, е Епохата на удобствата с автомобила и самолета. Основните последици от нововъведенията в транспорта, каквито са автомобилът и самолетът, увеличават индивидуалната мобилност и намаляват дела на транспортните разходи в цялостния производствен процес. Индустрията се насочва към области, където населението нараства най-много; това са предимно областите за отдих (Калифорния, Флорида, Аризона) извън традиционния промишлен център.

Съединените щати навлизат в нов период след 1960 г., който би могъл да бъде наречен Епоха на информационните технологии. Тъй като икономиката на Съединените щати става все по-зависима от събирането и обмена на информация, начините на обработване и предаване на тази информация съдействат за развитието на индустрии, които не се нуждаят от евтин транспорт на обемни товари или от големи струпвания на населението на едно или друго място. Това предполага, че онези фактори, които са съдействали за развитието на градовете в Промишления център през първите две трети от 20 век, вече няма да предоставят на тези градове специални привилегии за развитие през следващите десетилетия, макар че квалифицираната работна сила, големите

пазари и установените модели на въздушен транспорт ще направят някои от тях сериозни кандидати за по-нататъшно развитие.

ГРАДОВЕ В РЕГИОНА

Тъй като възникването на Бостън, Ню Йорк, Филаделфия и Болтимор от самото начало е тясно свързано с развитието на търговията и с финансовите борси, чиято дейност тя стимулира, тези пристанища и техните сателити започват да привличат население дълго преди промишленият отрасъл да стане водещ в икономиката на Съединените щати. Макар че промишлеността се ориентира към източното крайбрежие, привлечана от възможностите за превъзходни местни пазари, от прииждащата огромна трудова сила и от лесния достъп до воден транспорт, икономиките на повечето градове на Мегалополис запазват ясно изразен специализиран характер.

Ню Ингланд представлява изключение, развиваики промишленост, докато пристанищата ѝ се разрастват. Корабостроителната индустрия процъфтява по крайбрежието и създава безброй допълнителни производства, необходими да се поддържа едно толкова сложно индустриално начинание. Когато фабричната индустрия започва да придобива все по-голямо значение и на други места в Америка, Ню Ингланд има няколко предимства, които ѝ позволяват да развива промишленост, най-важното от

които е, че разполага с водна енергия от малките, но многообройни реки в областта.

Бостън като столица на Ню Ингланд олицетворява много от промените в тази част на региона. Текстилната и кожарската индустрия на Бостън, както и корабостроенето в съседния Кънетикът, са останали от един по-ранен период, а най-голямо развитие през последните петдесетина години има в областта на електронната и машиностроенето. Пристанището с всички удобства и съоръжения в него остава отлично, но повечето от промишлените стоки, произведени в Ню Ингланд, сега се превозват по сула до пазарите в останалите части на Съединените щати или на юг до Ню Йорк, за да бъдат изпратени за износ през най-голямото пристанище на Мегалополис.

Вече отбелаяхме първенството, което държи Ню Йорк сред американските пристанища. Както следва да се очаква, близостта до тази възловата точка на международна търговия и до многообройното население, струпано около нея, се оказва много благоприятна за развитието на промишлеността. Толкова мощна е притегателната сила на това място, че индустриите в Ню Йорк стават изключително разнообразни. Много индустриални производства остават в Манхатън дори и след началото на 20 век. Но усиленото търсене на пространство за дейността на новите

индустрии води до изтласкане на тежката промишленост към долния край на Манхатън или отвъд острова, в блата на Ню Джързи, от другата страна на река Хъдсън.

От известно време преобладаващ дял в икономиката на нюйоркската метрополия имат индустриите, свързани с администрации на бизнеса. Това са централите на десетки компании и корпорации, банки и застрахователни дружества, издателства и всякакви други центрове за услуги и управление, които изискват световна информационна мрежа и технически средства, чрез които бързо да реагират.

Филаделфия и Болтимор, които са толкова различни по отношение на промишлена база и урбанистичен характер, през последните години проявяват признания на все по-голямо сходство. Промишлената база на Филаделфия е почти толкова разнообразна, колкото и на Ню Йорк, макар че тук е поставено по-голямо ударение върху хранително-преработвателната промишленост и върху корабостроенето и кораборемонтната промишленост.

Индустриалното развитие на Филаделфия в известна степен страда от разположеното само на 120 километра на север по-добре пристанище на Ню Йорк, което предлага по-удобен достъп до вътрешността на страната. Филаделфия обаче осигурява по-добър достъп до регионите на въглища и

стомана в западна Пенсилвания, има добри пристанищи съоръжения и се ползва със славата на стар политически и културен център на Съединените щати; всичко това поддържа развитието на тази метрополия в границите на Мегалополис. Болтимор от друга страна винаги е бил в периферията на Промишления център. Както филаделфийското, така и неговото пристанище има добри железопътни връзки с регионите на въглища и стомана във вътрешността на страната и това се отразява на смесената промишленост на Болтимор. Производството на транспортни машини също е важно за Болтимор.

Два допълнителни индустриални отрасъла – производство на метали и химикали, които са добре развити във Филаделфия и Болтимор – подчертават връзката между тези крайбрежни региони и вътрешните региони на страната с развита тежка промишленост.

Важното значение на големите градове на другата, по-голяма част на американския Промишлен център – индустриалния Среден запад – се дължи на местоположението на тези градове спрямо богатата на минерални и земеделски ресурси вътрешност на страната. Почти всички големи градове в западната част на промишленния регион са разположени на река Охайо или на някой от нейните притоци, или на бреговете на едно от Големите езера.

Най-важно за развитието на урбанистичните центрове във вътрешния дял на промишления регион е било превозането на метални руди от крайните дялове на Канадския щит до каменовъглените басейни на западната част на Пенсилвания и Западна Върджиния, както и превозането на въглища в обратната посока. Желязна руда се добива в планината Мъсаби в северна Минесота, а също и в планините Меномини в северен Мичиган и Уисконсин. Рудата от Мъсаби сега се преработва в мините, но десетилетия наред непреработената руда е била пренасяна до южните брегове на езерата Мичиган и Ири с големи кораби, построени специално за пътуване през Големите езера. Рудата се пренася до южния бряг на езерото Мичиган, до Хамънд и Гари в Индиана, където пресреща въглищата, превозани на север с товарни влакове от големите каменовъглени басейни на Илиной. По-голяма част от рудата обаче се изпраща в пристанищата на езерото Ири. Оттам тя се превозва на юг, главно до градовете на стоманата по река Охайо или, превърната в стомана, се превозва до градовете покрай езерата, като се използват въглища, пренасяни на север с товарни влакове по обратния път от каменовъглените басейни на Апалачите.

Сред градовете от вътрешността на промишления регион Питсбърг е градът, чието име се е превърнало в синоним на стомана. Разполо-

жен там, където реките Алигейни и Мънонгахила се сливат, за да образуват река Охайо, Питсбърг има отлична възможност за достъп до суровинни материали и до пазари по долното течение на реката. Реките Алигейни и Мънонгахила се оттичат в богатите на въглища крайни дялове на Апалачите, а Охайо тече покрай южния край на Земеделския център и се влива в Мисисипи. С разрастването на Питсбърг индустриите, които разчитат на стомана, се съсредоточават покрай тесните реки, за да се възползват от близостта до евтин воден транспорт. Производителите на метали, на машинни части и на други индустриални стоки, изискващи големи количества стомана, разполагат заводите си във и около Питсбърг. Градовете наблизо също се облагодетелстват от мощната притегателна сила, която има стоманата в Питсбърг. Йънгстаун, Кантън и Стубинвил в Охайо, Уилинг и Уиъртън в Западна Върджиния и Ню Касъл и Джонстон в Пенсилвания се възползват до известна степен от индустриалния възход на този регион и развиват стоманена индустрия.

Урбанистично и индустриално развитие има не само там, където се добиват въглища. Желязната руда, пренесена през езерата, трябва да бъде прехвърлена на железопътен транспорт на определени места по брега на езерото Ири, за да измине последния етап от пътуването до региона на Питсбърг.

Кливланд е най-големият пристанищен град на езерото Ири. Първоначален стимул за развитието на Кливланд дава построяването на канала, свързващ тясната и лъкатушна река Куяхога с един приток на река Охайо. Макар че градът бързо изчерпва възможностите на това малко първоначално предимство, то е достатъчно, за да даде на Кливланд преднина пред други урбанистични центрове наблизо. Разнообразната промишлена база, оформила се в резултат на това, използва достъпа, който езерата осигурява и основните железопътни линии от изток на запад, свързващи Ню Йорк с Чикаго и със Земеделския център на запад. Разрастването на Кливланд продължава до съседни пристанища като Лорейн, Аштабюла и Кониот, щата Охайо, и на изток чак до Ири, Пенсилвания, а на запад до Толидо, Охайо, както и до някои центрове във вътрешността, допринасящи за развитието на промишлеността, като Акрън в Охайо – града, в който се произвежда каучук.

Бъфало, Ню Йорк, е разположен в източния край на езерото Ири. От щатите в Равнините пшеницата се пренася до западните Големи езера, а оттам се изпраща в големи количества в Бъфало за пречистване. Същите фактори, които налагат производството на стомана и метали на други места по крайбрежието, определят и какъв вид

индустрия да се развива в този град. Използването на водите на водопада Ниагара, недалеч от тук, за водноелектрическа енергия стимулира производството на химикали и алуминий.

Детройт, градът, разположен на тесния воден коридор между езерата Хюърън и Ири, се разраства бързо едва в началото на 20 век поради това, че се намира на повече от 80 километра северно от главната железопътна линия, свързваща Ню Йорк с Чикаго. Едва с развитието на автомобилната индустрия, която създава основния транспортен конкурент на железнниците – моторните превозни средства – Детройт придобива облика, с какъвто днес е най-добре познат. Най-преуспявящите автомобилни производства се съсредоточават в Детройт и близките градове, а търсенето на автомобили главоломно нараства и привлича множество производители на автомобилни части в югоизточен Мичиган.

По-малката от другите две метрополии по краищата на южните Големи езера е Милуоки. Освен че има развита смесена икономика с предприятия на тежката промишленост и автомобилостроенето, Милуоки е един от водещите центрове на пивоварната индустрия, което е последица от заселването на голям брой немски имигранти в Уисконсин в края на 19 век. В Милуоки е добре развита и хранително-вкусовата промишленост,

тъй като градът е главен център на Млечния пояс на щата.

Чикаго безспорно е главният град във вътрешността на Промишления център. Този град става толкова важен, че години наред го наричат „Вторият град“, тъй като по брой на населението (2 725 979 през 1990) отстъпва само на град Ню Йорк. Макар че Лос Анджеles сега превъзхожда по численост Чикаго, неофициалната „столица“ на Средния запад продължава да отстоява славата си на най-мощен урбанистичен център във вътрешността на Съединените щати.

Чикаго е разположен на югозападния бряг на езерото Мичиган и местоположението му е благоприятно за превозането на хора и стоки между езерата и богатия земеделски регион на запад и югозапад. Каналът Илиной-Мичиган, част от който минава през центъра на града, е построен през 1848 г., за да свърже Големите езера и речната система на Мисисипи. Четири години по-късно Чикаго е свързан с Ню Йорк чрез железопътна линия и става основен регионален жп център на Средния запад.

Чикаго погълща хиляди емигранти през последните години на 19 век и разширява железопътната мрежа до Илиной, Уисконсин, и чак до земеделските щати. Около големите кланици в града се развива месна промишленост. Възникват и други производства като мебелна и текстилна индустрия, които се възползват от разрастващия се местен пазар и от удобния достъп до пазари далеч на запад. В началото на 20 век стоманодобивната промишленост навлиза в района на Чикаго южно от самия град, но се придръжа към брега на езерото в Илиной и Индиана, откъдето има лесен достъп до превъзходната железопътна мрежа на града.

Чикаго, който има население 1 милион души през 1890 г., удвоjava жителите си преди 1910 г., а в средата на 20-те години на 20 век населението му надхвърля 3 милиона души. Обемът на промишлеността в Чикаго днес съответства на огромното разнообразие от произведени стоки, което дава възможност на града да съществува поне от части ефективен баланс между региона и интензивно развиващите се икономически центрове в Мегалополис. ■

ЗАОБИКАЛЯНИЯТ ИЗТОК

Kартата на източния бряг на Америка показва, че по крайбрежието на север от Бостън няма големи градове. Съвсем малко важни пътни линии навлизат във вътрешността на страната от тази част на крайбрежието, а градовете, разположени по-навътре, са обикновено по-малки в сравнение с градовете покрай океана. За тази област, обхващаща северната част на Ню Ингланд и планините Адирондак в Ню Йорк, може да се говори като за Заобикаляния изток (Карта 5).

Заобикалянят изток е разположен близо до или дори от двете страни на важни транспортни линии, но те не минават през него. Товарните превозвачи лесно забикият региона, оставяйки го встрани в сянка, което води до забавено икономическо развитие на тази област и дори до стагнация.

Южната част на Ню Ингланд се числи към метрополите на Америка. Северната част на Ню Ингланд, в по-големия си дял, не принадлежи към тях. Тя прилича повече на Атлантическите провинции на Канада.

ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ

В по-голямата си част Заобикалянят изток е красив регион. Веригата Президеншъл на Уайт Маунтънс в Ню Хампшър се слави

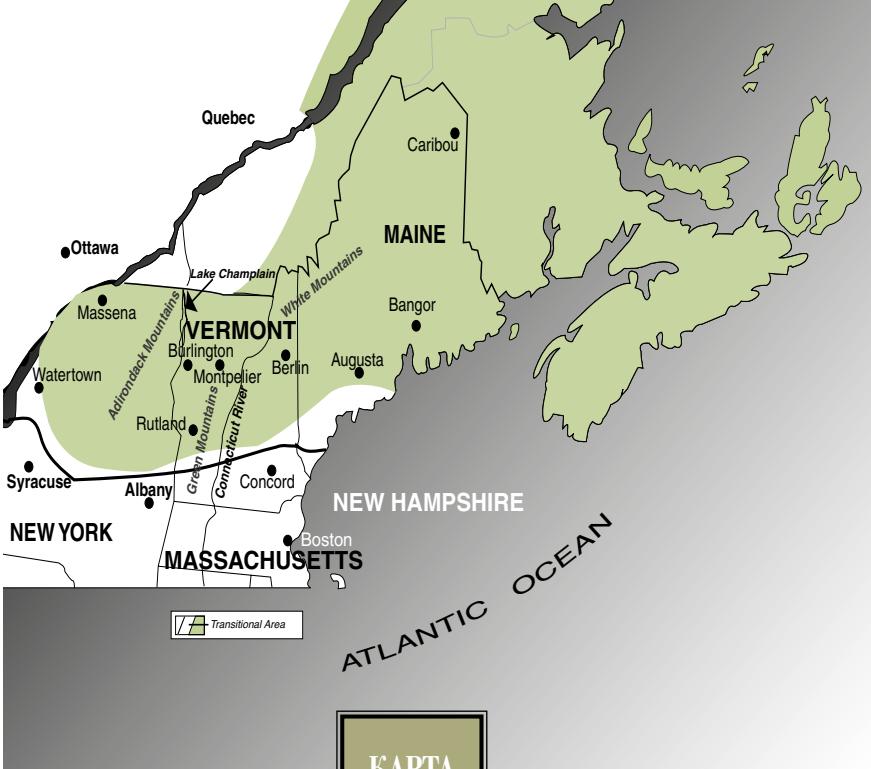
с най-скалистия релеф в източните Съединени щати. Широкото крайбрежие се врязва в Атлантическия океан, чиито вълни се разбиват в силно разчленената суша, насечена от издадени навътре в морето внушителни скали и множество малки заливи, опасани от скалисти плажове. Обширни пусты пространства, почти изцяло ненаселени, се простират само на няколко часа път от най-големите градове на континента.

Заобикалянят изток почти изцяло е част от североизточното продължение на горните дялове на Апалачите. Въпреки това повърхнината на тази област напомня твърде малко за ясно очертаната система от хълмове и долини на южните Апалачи.

Планините Адирондак в северен Ню Йорк са южно продължение на Канадския щит. Тази обширна планинска местност е била подложена на силна ерозия от континенталните ледници и повърхностните ѝ форми са общо взето по-скоро заоблени, отколкото ъгловати. Макар че в планините Адирондак няма големи възвищения, областта е внушителна по размери.

По-голямата част от Ню Ингланд представлява голямо планинско плато. Тази планинска местност е геологки стара и също е била подложена на силна ерозия от течаща вода и ледове. Един

КАРТА 5

результат от този процес е, че в цялата област възвишението рядко достигат височина 1 500 метра. Континенталните ледници са заобили повечето от хълмовете и планините по платото. Само там, където те са се издигали над движещите се ледове, са останали донякъде скалисти планини.

КАРТА 5

Двете главни планински области в северната част на Ню Ингленд са Грийн Маунтънс във Върмонт и Уайт Маунтънс в Ню Хампшър. Грийн Маунтънс е по-ниска верига,

най-високите ѝ точки не достигат 1 500 метра, а върховете ѝ са добре заоблени. В сравнение с нея Уайт Маунтънс стига до височина 1 900 метра и горните ѝ склонове са скалисти и стръмни.

На юг, където планинското плато е било подложено на силна ерозия от топящите се ледници, няколко отделни планински върхове се открояват встриани от големите планински области, които са на север. Най-големият е връх Мънаднок в южен Ню Хампшър. Мънаднок се наричат и всички такива области от твърди скали,

които са се превърнали в отделни ниски планини, когато водната ерозия преместила скалите от местата им. Връх Катадън, не по-малко внушителен, властва над пейзажа на централен Мейн.

Макар че планините оформят облика на северната част на Ню Ингленд (включително и на щата Ню Йорк), населението живее и работи в долините и равнините на региона. Най-големи такива области са долината на река Кънетикът между Ню Хампшър и Върмонт, равнината на езерото Шамплейн, покрай северната част на границата Върмонт-Ню Йорк, и долината Ароустък в северен Мейн. Множество по-малки равнини опасват крайбрежието, а безброй потоци прорязват платото нашир и дълъж.

Заобикаляният изток е място, където се срещат полярни, континентални и приморски въздушни течения, в резултат на което климатът рядко е горещ – по-често той е студен и обикновено е влажен. Поради това, че се намира на източната страна на Америка, въздушните маси създават континентален климат и ограничават крайморското влияние в региона. Голямата разлика в климата между крайбрежието и вътрешността се засилва още повече и от наличието на планини.

Лабрадорското течение, което преминава на юг покрай Заобикаляния изток, е студено. Дори в късно лято само най-безстрашните плувци се осмеляват да влязат за

малко във водата. Въпреки това климатът по крайбрежието е значително омекoten заради близостта до океана. Вегетационният период недалеч от брега е близо 70 дни по-дълъг от средния 120-дневен период за вътрешността на страната. Средните зимни температури по крайбрежието често са с 3 до 6 градуса по Целзий по-високи в сравнение с близки места на сушата. Обратно, във вътрешността летните температури са малко по-високи.

С крайморското влияние е свързана честата облачна покривка и мъгла, особено по южната крайбрежна ивица, а това води до още по-голямо понижение на температурите през лятото. Следователно тук е трудно да се отглеждат култури, които обичат лята топлина и слънчева светлина.

Почти над целия регион падат значителни валежи, обикновено между 100 и 150 сантиметра годишно. Валежите обикновено са равномерно разпределени през цялата година. Снеговалежите общо взето са обилни и снегът осигурява между 25 и 50 процента влага на повечето места. Във вътрешността пада средно 250 сантиметра сняг годишно. Зимната снежна покривка близо до брега е непостоянна, снегът често се топи и оголва земята, но във вътрешността той се задържа всяка зима от три до пет месеца.

НАСЕЛЕНИЕ И ИНДУСТРИЯ

Заобикаляният изток не е място, където лесно се живее и работи. Суровият климат, хълмистият терен и повърхностните скалисти почви ограничават развитието на земеделието, освен в някои особено облагодетелствани места. Засега тук са открити само незначителни залежки на няколко вида полезни изкопаеми. Всичко това, наред с малкия местен пазар и относителната изолираност, ограничава развитието на производството. Затова предимствата, които има тази област, придобиват сравнително по-голямо значение.

Заобикаляният изток невинаги е бил встрани от главния път. Тъй като са издадени напред и се врязват навътре в Атлантическия океан, бреговете на този регион са били сред първите части на Новия свят, на които европейските изследователи и заселници са се натъквали. През средата на 17 век много от малките пристанища на централен и южен Мейн приютили английски заселници. Заселването във вътрешността на страната било възпирано от американските индианци до средата на 18 век.

За ранните европейски заселници богатите на риба води по крайбрежието на Мейн били от непосредствено значение. Водите в плитчините, които са широки пъсъчни насыпи на дълбочина от 30 до 60 метра в океана, разположени по външните краища на шелфа, са богати на риба. Плит-

костта позволява на слънчевите лъчи да проникват лесно в океанските дълбини, което стимулира развитието на планктон, основна храна на много риби. Студеноводните риби като треска и пикша са в изобилие. Използвайки този ресурс, ранните заселници започнали да изнасят значителни количества осолена треска.

Другият основен ресурс на региона са горите. Веймутовият бор е преобладаващият дървесен вид в горите на Ню Ингланд. Тези великолепни дървета се издигали на височина повече от 60 метра и растели право нагоре. Полученият от тях дървен материал бил чист, лек, но здрав и лесно обработваем. Почти всички девствени гори вече са изчезнали, а второто и третото поколение, които са останали, са ниски и без особена стойност в сравнение с предишните. Горите правят щата Мейн корабостроителен център.

Земеделието е третата основна дейност на ранните заселници, но фермите им били малки, а продукцията – ограничена. Земята се обработвала главно за да се осигури препитанието.

Земеделието в северната част на Ню Ингланд достига най-голямо развитие в самото начало на 19 век. Но два процеса, извършващи се на други места в Америка, скоро започват да откъсват хората от фермите, отначало поединично, а след това – масово. Единият процес е завладяването на Запада. В

началото на века границата на заселничеството се премества отвъд Апалачите към плодородните обработвани земи южно от Големите езера. След това, през 20-те години на 19 век, изграждането на канала Ири, а по-късно и на други канали още по на запад, прави пазарите на източното крайбрежие по-достъпни за фермерите от западните региони. Бедните ферми в горната част на Ню Ингланд бързо загубват и малките пазари за селскостопански продукти, внесени от такива места като Охайо и Индиана. Жителите на Ню Ингланд изоставят фермите си и се вливат в миграционния поток на запад, за да сменят неплодородната земя с плодородна.

Вторият удар върху земеделието на този регион е нанесен също в края на 18 век и началото на 19 век с развитието на промишлеността в южната част на Ню Ингланд, където започва Индустриталната революция в Съединените щати. Индустриталното развитие поражда голямо търсене на работна сила. На това търсене отначало откликват фермерите от Ню Ингланд, които искат по-високо заплащане и стабилен доход, какъвто им предлагат промишлените предприятия. По-широкото използване на детския и женския труд, особено в текстилните фабрики, прави промишления труд още по-изгоден в сравнение със земеделския.

Упадъкът в земеделието продължава вече сто и петдесет години почти в целия регион на Заобикаляния изток. Днес фермите в трите щата на северната част на Ню Ингланд заемат по-малко от 10 процента от земята; преди сто години техният дял е близо 50 процента. Допреди едно или две десетилетия населението на много градове в северната част на Ню Ингланд намалява, следвайки една тенденция, продължаваща повече от век. Земеделието се изтегля от хълмистите местности, които постепенно се превръщат отново в гори. Дори в долините почвите често се оказват твърде неплодородни, климатът – твърде студен, а фермите – твърде малки за доходна селскостопанска продукция.

Там, където земеделието остава важна дейност в Заобикаляния изток, то се специализира в отглеждането на една култура и се съсредоточава в няколко благоприятни за тази цел места. Например киселинните почви на окръг Вашингтон и в североизточен Мейн са превърнали този район в един от основните центрове в Америка, където се отглеждат сини боровинки.

Макар че земеделска дейност се развива на много места в региона, две важни селскостопански области заслужават специално внимание. Едната е долината на реките Сейнт Джон и Ароустък в североизточен Мейн и западен Ню Брънзуик (в Канада). Глинесто-песъчли-

вите почви на тази област са възможно най-добрите за отглеждане на картофи, а краткият вегетационен период благоприятства получаването на превъзходна реколта, която широко се използва на други места за посевен материал. Тук се развива предимно механизирано едро земеделие.

Производителите на картофи от долината преживяват тежък период през последните няколко десетилетия заради намаленото търсене на картофи и предпочитанията на консуматорите към картофи, отглеждани на запад. В резултат на това сега домашните птици и яйцата, доставяни главно от големи производители в южната и централната част на Мейн, осигуряват половината от селскостопанския приход на щата – двойно повече, отколкото осигуряват производителите на картофи.

Втората област е равнината на езерото Шамплейн, чиято близост до Мегалополис ѝ осигурява голямо търговско предимство пред по-отдалечените области в продажбата на мляко – не особено удобен за транспортиране, евтин продукт, който бързо се разваля и не може да се съхранява продължително време. Равнината Шамплейн снабдява с мляко и градовете Ню Йорк и Бостън. Летният сезон в тази област е мек и влажен, а такъв климат е добър за фуражни култури. Прохладните лета са подходящи и за отглеждане на млекодайни крави.

Върмонт отдавна заема водещо място в Съединените щати по производство на млечни произведения на глава от населението. Кравефермите и мандрите осигуряват 90 процента от селскостопанската продукция на щата, а много от тях се намират в равнината на Шамплейн.

Голям дял от земята на Заобикаляния изток е заета от гори, затова изглежда изненадващо, че тук не е развита дървопреработвателна промишленост. Но поради неконтролираната сеч в миналото и недостатъчно планомерното залесяване много от горите, заели мястото на някогашните дървета, не са доброкачествени за производство нито на дървен материал, нито на дървесен пулп.

Изключение в тази ограничена по своя капацитет дървопреработвателна промишленост е производството на дървесина в северен Мейн. Тук, на някои от най-трудно достъпните места в източните Съединени щати, където по-голямата част от горските площи се управляват от няколко частни собственици, дървопреработването остава важен отрасъл.

Риболовът също остава важен, макар и изпитващ затруднения, отрасъл в икономиката на Заобикаляния изток. Уловът на омари в Мейн възлиза на 80–90 процента от целия улов на омари в Съединените щати; Мейн има водещо място в производството на рибни консерви.

В региона се практикуват два вида океански риболов. Крайбрежният риболов, който е най-важният, използва малки плавателни съдове и изисква сравнително малки инвестиции, а неговият най-ценен улов са омари и треска. Дълбоководният риболов изисква много по-големи плавателни съдове и по-големи инвестиции. Повечето риби, уловени по крайбрежието, като треска, камбала и палтус, са дълни.

Дълбоководният риболов в последно време е застрашен от настоящото търсене на нефт в Съединените щати. Опасенията, че богатото на риба крайбрежие ще бъде замърсено от инсталиранието на петролни сонди, са отхвърлени и през 1979 г. Министерството на вътрешните работи дава разрешение за проучвания на няколко нефтени компании, които откриват големи източници на нефт и природен газ.

Като изключим нефта и природния газ, други сировинни източници в региона на Заобикаляния изток засега не се разработват. Невинаги обаче е било така. В Адирондак се е добивала желязна руда повече от сто години и запасите там са все още значителни, но капацитетът на мините е сравнително малък.

Вулканичните и метаморфните скали на Ню Ингланд отдавна са превърнали тази област във важен производител на строителни материали. В централен Върмонт и

покрай централното крайбрежие на Мейн има много кариери за гранит. Върмонт е на първо място в Съединените щати по производство на мрамор. Производството на всички тези строителни материали не е толкова важно в сравнение с производството на минерали в други части на континента, но то продължава да е важен елемент в икономиката на двата щата.

ГРАДОВЕ И УРБАНИСТИЧНИ ДЕЙНОСТИ

Повече от половината население на Заобикаляния изток живее в градове. Въпреки това в региона има малко урбанистични области. Двата най-големи града в северната част на Ню Ингланд са Бърлингтън в щата Върмонт и Луистън в щата Мейн с около 40 000 души население.

Малките мащаби на главните регионални центрове загатват коя би могла да бъде основната причина за сравнително ниското ниво на доход на глава от населението в региона. Повечето добре заплатени професии в Съединените щати се упражняват в големите градове, а в този регион няма база за такива професии. Макар и по-малко от половината, но все пак висок процент от работната сила е ангажирана в сферата на физическия труд, който по традиция е най-ниско платеният в Америка. Липсата на голям местен пазар и трудният достъп до големи урбанистични области означава

ва, че основните промишлени производства не са послужили за база, върху която да се развият най-различни индустриални отрасли, както е станало на други места в Съединените щати.

Въпреки това има основание да се очаква, че икономиката в северната част на Ню Ингленд ще се оживи. Данните от статистическото прооброяване на населението на Съединените щати през 1980 г. показват, че Мейн, Ню Хампшър и Върмонт са единствените щати извън Юга и Запада, чието население нараства по-бързо в сравнение със средните стойности за страната. През 80-те години Ню Хампшър продължава да нараства доса по-бързо в сравнение с тези стойности, а Върмонт и Мейн се задържат малко под средното равнище.

Има няколко причини за тази благоприятна промяна в прираста на населението. Едната е постепенно разрастване на Мегалополис на север. С разширяването на градовете на урбанистичния регион новите периферни области се урбанизират и стават част от урбанистична Америка, а тий като хората търсят места за живееене по-надалеч от големите градове, перифериите на Мегалополис се изтегля упорито на север и навлиза в Ню Ингленд.

Северната част на Ню Ингленд привлича също така нови производства, главно на леката индустрия, със средно голяма работна

сила. Те се разполагат в региона, защото и мениджъри, и работници смятат, че е добре да се живее в малък град и в близост до природата. Освен това построяването на няколко междущатски шосета в региона през 60-те години осигурява по-лесен достъп до други места в страната.

Туризмът е процъфтяваща индустрия в северната част на Ню Ингленд от средата на 20 век. Езерото Пласид, домакин на зимните олимпийски игри през 1932 г. и 1980 г., е едно от многото места за ски спорт. Чрез щатския парк Адирондак, най-големия щатски парк на Америка, властите на Ню Йорк контролират състоянието на голяма част от тази област.

По крайбрежието, проточили се във верига около езерата и сред планините, расте броят на ваканционните селища – извънградски жилища на заможни хора. Тези хора прекарват по няколко месеца или няколко седмици в тях всяка година, а през останалото време ги дават под наем, за да могат да ги изплатят и да поемат разносните по поддръжката им. В много окръзи в северната част на северна Ню Ингленд временно настите къщи са много повече, отколкото постоянно обитаваните.

И накрая, много от крайбрежните селища на Мейн, малките колежански градове на Върмонт и Ню Хампшър, както и старите села из целия регион, са места, където се оттеглят да живеят пенсионери. ■

АПАЛАЧИТЕ И ОЗАРКСКИТЕ ПЛАНИНИ

Около 400 километра разстояние по сушата дели Апалачите, които се простират от Ню Йорк до Алабама, от планинската верига Озарк-Уошъто. Всъщност това са две части на една физикогеографска област, които по своя релеф много си приличат и където взаимозависимостта между релеф и заселничество е необикновено силна.

Когато стигнали бреговете на колониална Америка, първите заселници чули, че на запад се простира безкрайна верига от високи планини. Придвижвайки се до тези планини, те установили, че височината им е преувеличена. Само някои отделни части на Апалачите и Озаркските планини имат онзи внушителен вид, с който обикновено се свързва Западът.

Въпреки това повечето хора, които не са безразлични към този въпрос, ще се съгласят, че в по-голямата си част релефът в района на Апалачите и Озарк трябва да бъде наречен планински. Много места имат надморска височина над 500 метра, а някъде тя надхвърля 1 000 метра. Склоновете често са стръмни.

Човешкото присъствие в географската среда на Апалачите остава тясно обвързано с релефа. Ако ги нямаше планините, тази област щеше да бъде само част от няколко съседни области, каквато е

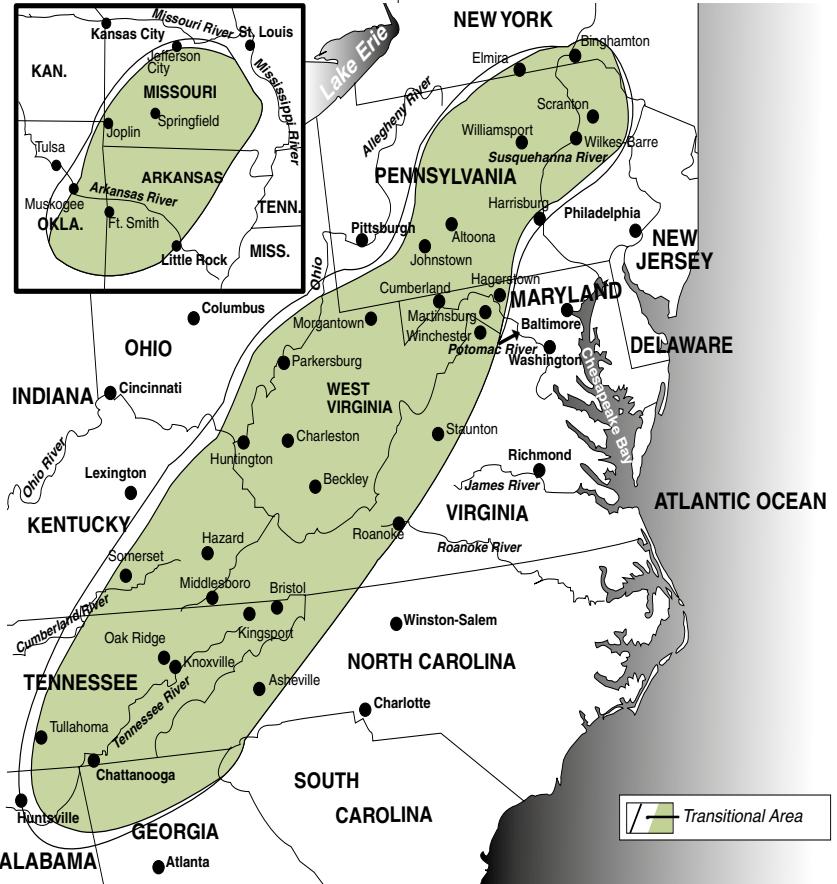
дълбокия юг. Заради планините Апалачите и Озарк представляват отделен, самостоятелен американски регион (Карта 6).

РАЗНООБРАЗЕН РЕЛЕФ

Апалачите се състоят от най-малко три физикогеографски подобласти. Тези подобласти са разположени в паралелни пояси, следващи най-обща посока североизток-югозапад.

Крайният източен пояс е Блу Ридж. Изграден от древни камбрийски скали, този дял е бил подложен на тежка ерозия и сегашните най-високи хребети са като бледи сенки на онова, което е било някога. Южноатлантическите предпланини Пидмонт преминават в Блу Ридж по източната страна на Апалачите от Ню Йорк до Алабама.

Гористият хребет Блу Ридж става по-висок и по-широк от север на юг. На юг, особено южно от Роаноук, щата Върджиния, е най-планинската част от Апалачите. Промените във височината от Пидмонт към Блу Ридж са обикновено резки и големи. В Пенсилвания и Върджиния Блу Ридж представлява тясна планинска верига между Пидмонт и Голямата долина на запад; по границата между Северна Каролина и Тенеси тя се разширява до близо 150 километра.

КАРТА 6

На запад от Блу Ридж се простира една област от хребети и долини. Това е част от обширно пространство между Блу Ридж и Скалистите планини, на чието дъно лежат утаечни скали. В източния си край тези скалисти образувания са силно нагънати и свлечени, с което се обяснява издължената форма на областта.

Тази област от хребети и долини е широка около 80 километра. Хребетите, повечето от които високи от 100 до 200 метра, се издигат над разделящите ги долини. Сравнително малкото проломи обикновено са образувани от реки, прорязващи напречно земните пластове. В широките по няколко километра долини се намират едни от най-ху-

бавите обработвани земи в Апалачите. В цялата област хребетите са изградени от сравнително устойчиви шисти и пясъчници, а на дъното на долините обикновено лежат варовици.

Между Блу Ридж и първата верига хребети е Голямата долина. Разстилана буквално по цялата дължина на този регион, долината (която в голямата си част е по-скоро хълмиста, отколкото равнинна) е един от исторически важните маршрути в Америка, изиграла като характерна географска черта не по-малка обединителна роля за населението на Апалачите, отколкото самите планини.

В най-западната част на тази планинска система е Платото на Апалачите. На изток то граничи с един стръмен склон, известен като Алигейнийския фронт, който е най-сериозната бариера източно от Скалистите планини пред движението на запад в страната. Релефът на този регион е резултат главно от речната ерозия, на която е била подложена вътрешната равнина. Ерозията създава скалист, насечен релеф с тесни долини, прорязани от реки, които граничат със стръмни, остри планински вериги. Северният дял на Алигейнийския фронт, в Ню Йорк и Пенсилвания, има по-заоблен, по-омекотен пейзаж. Като се изключват някои отделни области, равнинни местности се срещат рядко. Повечето населени места са ограничени в малките речни долини.

Планинската верига Озарк-Уошът запазва релефа на региона и в общи линии напомня за Апалачите, но следва посока изток-запад вместо североизток-югозапад. Планините Уошът на юг представляват серия от нагънати успоредни хребети и долини. Те са отделени от Озарк от някогашна падина, в която е легнало коритото на река Арканзас. Озаркските планини са неравни, хълмиста област от ерозирани плати, много сходни с Платото на Апалачите.

НАСЕЛЕНИЕТО НА АПАЛАЧИТЕ

Заселниците прекосяват Блу Ридж и навлизат в горите на Апалачите едва в края на колониалния период, сто и петдесет години след първоначалното завладяване на американското източно крайбрежие. Най-лесният и първоначално използван маршрут за Голямата долина и планините отвъд нея е през югоизточна Пенсилвания, където Блу Ридж е само една хълмиста верига. Много заселници на Пенсилвания смятат, че планинските земи на север и на запад са негостоприемни. Затова постепенно разпростират селищата си надолу по долината във Вирджиния. Скоро към тях се присъединяват други, които се придвижват от южните равнини навътре в страната.

По-късно, в края на 18 век, заселниците започват да се установят в долините и в тесните дефилета на заобикалящите ги планини.

Земята, която избират, е неплодородна в сравнение с областите по запад. Скалистият терен и хладният планински климат правят този регион неподходящ за развитието на земеделски стопанства. Само в някои от по-просторните равнини се развиват немного на брой големи плантации.

Когато американските заселници навлизат в тези земи в края на 18 и началото на 19 век, регионът предлага подходящи условия за развитие на дребното фермерство. Един фермер може да обработва не повече от 10-20 хектара разчистена земя. Такива парцели има в речните долини. Горите са пълни с дивеч, дървен материал има в изобилие, а животните може да пасат в горите и по планинските пасища. Според стандартите на времето това е сравнително добра земя и в планинските области скоро се заселват фермери.

Голяма част от региона постепенно се изолира и се отделя все повече от другите области. С усвояването на по-равнинна и по-плодородна земеделска земя на запад и с механизирането на зърнопроизводството, малката ферма в Апалачите става все по-маргинална в икономическо отношение. Дори добре познатите пътища през региона, като Къмбърландското плато в самия западен край на Върджиния и Пътя през пустошта до „синята“ трева на Кентъки, са в действителност дълги и трудни.

Придвижването от изток на

запад между североизточното крайбрежие и Големите езера следва курса на река Мохок и равнинния бряг на езерото Онтарио, като по този начин се избягват северните дълове на Апалачите. През южните Апалачи изобщо няма достатъчен път. Важните железопътни линии заобикалят региона.

Апалачите, особено южните Апалачи, възприемат бавно модела на урбанистично развитие. Този регион, както и останалата част на Юга, се ориентира към земеделие и тази ориентация се запазва дълго след като други региони на страната стремително се насочват към промишлено производство и градски начин на живот. Освен това Апалачите произвеждат малко и търснето на стоки и услуги в градовете е ограничено. Към това трябва да прибавим и неразвитите транспортни връзки.

Един важен резултат от липсата на планации и урбанистично развитие е, че към ранните заселници се присъединяват съвсем малко нови имигранти. Хората остават там, където са, и с течение на времето привързаността към семейство, общност и земя се засилва все повече. Тази регионална уседналост води до обособяването на една културна индивидуалност, нехарактерна за останалите Съединени щати. Апалачите стават все по-различни, просто защото остават непроменени.

Населението на Апалачите е относително бедно. В някои облас-

ти, особено източен Кентъки, основният каменовъглен регион в Апалачите, причината за бедността може да се открие в намаленото търсене на работна сила, предизвикано от механизирането на рудодобива през 40-те години на 20 век.

Населението на региона има консервативна нагласа. Много от най-консервативните протестантски църкви в Америка водят корените си от Апалачите. Други такива църкви има там, където планинците са се преместили заедно с религията си. В политическо отношение повечето от местните избраници са отявлени консерватори, макар че някои от тях проповядват популярни идеи. Провинциализът на областта е заложен в силните връзки със семейството и общността, изградени в относителна изолация, която сплотява членовете им и ограничава общуването им с външни хора.

Южната част на областта най-ясно отразява характера на планините и за американците точно това са Апалачите. Но много от казаното за жителите на региона важи също така за Озаркските планини и за северния дял на Апалачите.

Жителите на северните Апалачи се отъждествяват много по-малко с региона като цяло. Те безспорно живеят сред същия планински релеф, а имат и някои от ранните проблеми в развитието на региона, свързани със стръмните склонове. Но бедността тук не е толкова видима, колкото на юг. Освен това

към ранните заселници от североизточна Европа в тази област се присъединяват и нови хора. Това важи особено за Пенсилвания и северната част на Западна Върджиния, където каменовъглената промишленост привлича много източноевропейски емигранти в края на 19 и началото на 20 век.

Много културни модели в северните Апалачи, сред които религията е от особено значение, са съвършено различни от културните модели в южния планински район. Фундаменталистки църкви тук се срещат по-рядко; в много окръзи, особено в Пенсилвания, католици и членове на различни източноправославни църкви съставляват мнозинство.

Транспортът в северните Апалачи се подобрява много по-бързо, отколкото в южните Апалачи, отчасти защото тук планините са по-накъсани и ниски, поради което са по-лесно проходими. Освен това с бурното развитие на горния Среден запад северните Апалачи стават център на най-важния разрастващ се търговско-промишлен пояс на Америка. Скоро през планините започват да преминават като ленти транспортни връзки, съединяващи източните и западните части на централния промишлен регион. Като последица от това северните Апалачи икономически се развиват много повече (особено централна и западна Пенсилвания и Ню Йорк), отколкото южните Апалачи.

ИКОНОМИЧЕСКИ И ЗАСЕЛНИЧЕСКИ МОДЕЛИ

В представите на американците Апалачите са безспорно земеделски район. В известен смисъл тези представи отговарят на действителността. Процентът на градските жители в региона е два пъти по-малък от средния процент за страната. Мнозинството от населението се определя или като земеделски работници, или като жители на земеделски райони, които не се занимават със селскостопанска дейност, т.е. хора, които живеят в селски райони, но имат градски професии. Въпреки това обаче многобройното селско население в Апалачите не е обхванато от мащабна система за развитие на селското стопанство. Това население разчита на малки ферми и на някои отрасли на промишлеността (главно на въгледобива).

Апалачите са главният регион в Америка, където преобладават малките ферми, управлявани от единлични собственици, като водещи за страната в тази дейност са Кентъки и Западна Върджиния. Тъй като в Апалачите не се отглеждат важни индустритални култури, арендаторството по начало е слабо развито и някогашният модел се е запазил и до днес.

Една средно голяма ферма в Апалачите има само около 40 хектара земя. Освен това скалистият терен, неплодородната почва и краткият вегетационен период за

по-голямата част от региона ограничават използването на наличната обработваема земя и поставят на преден план пасишата и животновъдството. Тъй като обработваемите площи са малки и разпръснати в долините, ефективното използване на селскостопанска техника е почти невъзможно. Крайният резултат от всичко това е, че селскостопанските доходи са ниски. Много от фермерите в региона прибягват до други дейности, за да си осигурят допълнителен доход, който да им позволи да не напускат фермите си.

Земеделието в по-голямата част на региона е от най-общ тип, т.е. нито един отделен земеделски продукт или съчетание от няколко такива продукта няма превес в икономиката на селското стопанство. Интензивното животновъдство е най-обичайният и вероятно най-смисленият начин от земеделска гледна точка, по който се оползотворяват стръмните хълмове. Редица култури като тютюн, ябълки, домати и зеле имат важно значение в някои долини, а тютюнът, отглеждан върху малки площи, е най-разпространената индустритална култура в южните Апалачи. Царевицата е основната обработваема култура в региона, но тя обикновено се използва във фермите за фураж.

Има някои важни изключения в този модел на полумаргинално земеделие. Долината Шенандоа

във Върджиния например в миналото е наричана житницата на Върджиния. В края на 19 век конкуренцията с пшеницата, отглеждана в плодородните земи на Дълбокия юг и на Големите равнини, изтласква тази долина от житния пазар на Америка. Макар че тук все още се отглежда зимна пшеница, основното производство сега е слама и царевица за фураж, както и ябълки, а също и пуйки, което има важно местно значение. Производството на млечни изделия и на ябълки е важно в много долини на централна Пенсилвания. Долината на Тенеси също е голям земеделски регион, където най-важни са фуражните култури и животновъдството.

В по-голямата част на Апалачите основен спътник на фермерството е въгледобивът. Почти под цялото Алигейнийско плато лежат големи находища от битуминозни въглища, които обхващат най-големия каменовъглен регион в света. Въглищните пластове са оголени от същите реки, които чрез ерозионната си дейност създават скалистия релеф на платото.

Въглищата на Апалачите придобиват значение през 60-те години на 19 век, скоро след американската Гражданска война. Причината за търсенето им е свързана с развитието на нов тип коксови пещи за производство на чугун и стомана, тъй като кокс се добива от битуминозни въглища. Богатите въглищни находища в югозападна

Пенсилвания и северната част на Западна Върджиния осигуряват гориво на Питсбърг, Пенсилвания, за да се превърне градът през този период в Град на стоманата. Когато през 20 век страната започва да използва електрическа енергия, въглищата от Апалачите осигуряват гориво за електростанциите по източното крайбрежие и в промишления център във вътрешността на страната.

След като се развива успешно повече от половин век, каменовъглената промишленост започва да запада през 50-те години на 20 век. Производството силно намалява, защото нефтът и природният газ заменят въглищата като основен източник на гориво. Между 1950 и 1960 г. много каменовъгленни райони загубват по една четвърт от населението си. Последвалата икономическа депресия, която задълбочава още повече всеобщата бедност в Апалачите, създава в някои области много тежки проблеми.

Днес все по-големият енергиен глад, както и тревогата за наличието и себестойността на разработването на петролните запаси, а също и тревогата за безопасността на атомната енергия, отново пренасочват вниманието към необходимостта от въглища за производство на електрическа енергия. Новите електростанции използват огромни количества местни въглища за производство на електричество, голяма част от което се прехвърля в области извън регио-

на. От Апалачите годишно се изнасят близо 100 милиона тона въглища.

Въглища от Апалачите се добиват по няколко различни начина. Шахтите, които са се използвали в миналото, все още са много важни, особено в северните части на региона. Прилагането на съвременни техники за разработване на мини под земята (с огромни подвижни сонди и забойни машини, които изтръгват въглищния пласт и го полагат върху транспортни ленти, за да бъде изнесен на повърхността) означава, че за една минута от един пласт могат да бъдат извлечени тонове въглища.

Добиването на въглища от повърхността на земята, което е по-евтино, когато въглищните пластове са лесно достъпни, има все по-голямо значение. В централната част на региона (главно източнен Кентъки, западна Върджиния и южната част на Западна Върджиния), където днес се намира най-голямото производство, огромни машини отместват скалите по склоновете над въглищните пластове и след това вдигат оголените въглища. Извличането на въглища по този начин от няколко пласта на един склон създава особен стъпаловиден релеф, който отдалеч изглежда като поредица от все по-малки кутии, струпани една върху друга.

Около половината от въглищата в Кентъки и почти всички въглища в Охайо и Алабама се добиват по

метода на повърхностно оголоване на земни пластове, докато повече от въглищата в Пенсилвания, Върджиния и Западна Върджиния – както и две трети от въглищата от целия регион на Апалачите – се добиват в рудници.

Първият важен каменовъглен басейн в Апалачите не е басейнът на битуминозни въглища в платото. Извличането на тези въглища е предшествано от разработването на басейна с антрацитни въглища в северния край на веригата и долината в Пенсилвания. Антрацитните въглища са много по-твърди, бездимни и се използват за отопление на жилища. Антрацитът е важно гориво за топене на руди до 60-те години на 19 век, когато се въвеждат нови технологии за производство на кокс от битуминозни въглища. Все по-малкото използване на въглищата за отопление, както и липсата на алтернативно приложение на антрацитните въглища, води до икономическа депресия в региона. Макар че има значителни запаси от антрацитни въглища, производството днес е минимално.

Въглищата са нож с две остриета за населението на Апалачите. Дълго време те остават икономическа опора за големи части от региона и осигуряват работа, пряко или непряко, на стотици хиляди хора. Но десетки хиляди души загиват при злополуки в мините, а безброй други стават жертва на силикозата, от която се разболя-

ват, след като дълги години вдишват въглищен прах. Възстановяването на производството, което се налага сега от нарасналите нужди на пазара, се осъществява главно чрез по-голямо механизиране на производствените процеси. В повечето случаи правата за разработването на мини са дадени на корпорации, които са ги получили отдавна и на ниски цени. Макар че редица щати в Апалачите са въвели допълнително облагане за добив на въглища на техните територии, данъците остават ниски и по-голямата част от печалбите изтича от региона.

Що се отнася до други промишлени производства, областта, където се срещат границите на Оклахома, Канзас и Мисури в Ozarkските планини, отдавна е важен оловнодобивен център. В югоизточен Мисури, извън Апалачите, се произвежда олово повече от 250 години и в цяла Америка този отрасъл остава най-силно развит там. Мисури е осигурявал по-голямата част от оловото, добивано в Съединените щати, а сега произвежда повече от три четвърти от общата продукция за страната.

Първият нефтен кладенец в Съединените щати е разработен в северна Пенсилвания през 1859 г. и този щат е водещ в страната по производство на петрол почти през целия 19 век. Днес тази област задоволява само малка част от нуждите на страната от суртов нефт, но остава важен производи-

тел на висококачествени масла и смазочни материали.

И накрая, югоизточен Тенеси е все още най-важният район в Съединените щати, където се добива цинк. Освен това няколко мини около Дъктаун, Тенеси, близо до границите със Северна Каролина и Джорджия, са единствените важни производители на мед южно от река Мисисипи.

ПРОГРАМИ ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

Както въглищата, и реките на Апалачите са нож с две остриета за региона. Някои от тях са важни транспортни пътища и водната енергия се използва за най-ранните мелници и дъскорезници. Тези реки имат и своята лоша страна, защото често наводняват тесните долини, когато валят поройни дъждове. Южните планини са най-влажният район в страната на изток от Тихоокеанския бряг.

За да бъде контролирана една от тези реки, Тенеси, се прилага най-големият и може би най-успешен план за регионално развитие в американската история. През 30-те години на 20 век се предприемат действия да се впрегне водната сила на реката и тя да се използва за подобряване на икономическите условия в цялата долина на Тенеси. В резултат на това „Тенеси Вали Оторити“ (TVO) е натоварена да превърне Тенеси в плавателна река. Построен е канал за шлепове с ширина три метра, който стига

нагоре по реката чак до Ноксвил, Тенеси.

Почти всички други дейности на ТВО може да се разглеждат като логично продължение на първоначалната задача. Развитието на навигацията включва изграждане на поредица от язовирни стени, които да поддържат нивото на водата и да не допускат наводнявания. След като има язовирни стени, естествено е да има и хидроенергийни съоръжения. Днес ТВО контролира над тридесет язовира на реките Тенеси и Кентъки, към повечето от които има изградени електростанции. За производството на около 80 процента от електричеството на ТВО се използват топлоелектрически централи, включително десет, които работят с въглища, и няколко атомни централи. ТВО оползотворява близо петдесет тона въглища годишно и е най-големият консуматор на въглища в Апалачите.

Евтиното електричество привлича в долината някои индустритни производства, които консумират много електроенергия, включително един голям завод за алуминий южно от Ноксвил. Първият изследователски център за атомна енергия в страната е построен в Оук Ридж, западно от Ноксвил, заради наличната енергия в големи количества. Ноксвил, Чатануга и Тройният град – Бристол, Джонсън и Кингспорт, са важни промишлени центрове. ТВО става и главен производител на химически торове,

друг промишлен клон, който изиска много електрическа енергия.

В районите над язовирите ТВО предприема друга важна програма за контролиране на ерозията във фермите от долината. Целта е да се задържи част от преливащите води във фермите и да се намали темпото, с което езерата се пълнят с наносна почва.

Освен водното богатство, „Тенеси Вали Оторити“ притежава 250 000 хектара земя покрай реката. Върху тази земя са изградени курортни селища и спортни бази и сега районът е голям център за отдих и развлечения.

През 1965 г. Конгресът приема Закон за по-нататъшно развитие на Апалачите, в резултат на който се създава Регионална комисия за Апалачите. Поела отговорността за развитието на една област, която се простира от Ню Йорк до Алабама, Комисията изразходва няколко милиарда долара, за да съживи икономиката на региона. Първоначалната ѝ задача е да подобри състоянието на пътищата в Апалачите с надеждата, че това ще намали изолацията и ще настъпи производителите да навлязат в този регион.

Друга дейност на правителството се изразява в изграждането на Плавателна система на река Арканзас. Системата, построена през 60-те и 70-те години и открита през 1971 г., представлява плавателен канал, широк три метра, по река Арканзас от мястото,

където тя се влива в река Мисисипи, до Катуса, Оклахома, малко по-надолу от Тълса. Това води до увеличаване на речния трафик и до производство на електрическа енергия от множеството язовири, изградени да укрепят течението на реката.

Какво е бъдещето на региона? Апалачите и Ozаркските планини със сигурност няма да станат част от Промишления център на Америка, а и малцина в този регион желаят това. Но въпреки всичко промяна се усеща. Части от южните планини в Джорджия, Северна

и южна Каролина и Тенеси преживяват разцвет в строителството на центрове за отдих и развлечения и на курортни селища. Заможни хора се оттеглят да живеят в Северна Каролина, Върджиния, Ozarkските планини и Уошъто. Дългогодишната тенденция на обезлюдяване на региона, макар и да не е напълно изчезнала, намалява, а разликата между доходите на глава от населението в този регион и останалите Съединени щати постепенно се стопява. В икономическо отношение може би най-лошото е отминало. ■

ДЪЛБОКИЯТ ЮГ

Регионът на южняшката култура – Дълбокият юг (карта 7) – може да се разглежда като географско съчетание от убеждения, нагласи, модели, навици и институции. Много от ранните модели и от сегашните промени имат ясен географски характер; други са следствие от географски дадености.

На територията на Юга съществуват големи различия. Крайбрежието на Мексиканския залив, южните планини, предпланините Пидмонт в Джорджия, Северна и Южна Каролина и много северни части във вътрешността на Юга имат свои варианти на южняшка култура. В същото време обаче общото между тях е „южнячество“.

НАСЛЕДСТВОТО

Най-ранната европейска колонизация на Америка има за цел развитие на търговски връзки и разработване на природни богатства. А крайбрежните равнини южно от залива Делауер и особено на юг от залива Чесапийк изглеждат извънредно подходящи за земеделие. Дългите горещи лета, редовните валежи и меките зими позволяват на заселниците да отглеждат и редица други култури освен онези, които се отглеждат в северна Европа. По многобройните реки, които пресичат равнината, могат

да се движат поне малки речни съдове и това дава възможност свободно да се разрастат селищата между река Джеймс във Върджиния и река Олтъмъхо в Джорджия. Гъстотата на населението остава ниска в

почти целия регион, а градското население, което живее в селища, по-големи от размерите на едно село, се съсредоточава в пристанищни градове (Норфък, Върджиния; Уилмингтън, Северна Каролина; Чарлстън, Южна Каролина; Савана, Джорджия) или покрай важните плавателни реки (Ричмънд, Върджиния, а по-късно Кълъмбия, Южна Каролина и Огъста, Джорджия). Силно изявените провинциално-земеделски елементи на южняшката култура налагат един модел, който се запазва до средата на 20 век.

Най-голямото възнаграждение за усилията, вложени от европейците в заселването на южноатлантическите равнини, е високоразвито индустриско земеделие. Плантациите постепенно стават водещ клон в ранната икономика на колониалния юг. Производството на тютюн покрай река Джеймс и на юг в североизточна Северна Каролина, както и производството на ориз и индиго край много крайбрежни блата в Северна и Южна Каролина и Джорджия, стават важни от 1695 г. нататък. Произ-

водството на памук набира бавно скорост докъм 1800 г., след което бързо се разпростира от първоначалните планации на островите между Чарлстън и завладяната от Испания Флорида към вътрешността на страната. Макар че има множество малки частни ферми, плантациите се развиват толкова успешно, че през първата половина на 19 век се налагат като форма на организация в производството на памук на запад, особено в Джорджия, Алабама, Мисисипи и Луизиана. По подобен начин производството на тютюн се пренася на запад в Кентъки и Тенеси от заселници, които се придвижват от Върджиния и Северна Каролина.

В пространствено отношение икономиката на Юга е слабо развита с малки пазарни центрове, които служат като събирателни и разпределителни пунктове; съвсем малък е броят на по-големите градове, в които се осъществява разнообразна икономическа дейност. Транспортната мрежа, съществуваща този модел, е развита дотолкова, доколкото позволява стоките от вътрешността на страната да бъдат превозвани по най-прям маршрут до крайбрежните експортни центрове; връзките между по-малките пазари остават неразвити. Важна последица от това за по-голяма част от населението на региона е провинциалната изолация.

Земеделието в обширните планации изисква значителни годишни

инвестиции и голяма част от тези инвестиции са под формата на ръбски труд от Африка. Веднъж установена, тази практика ограничава миграционния поток, защото потенциалните заселници и градските работници намират по-неограничени възможности на Север. Затова от началото на 19 век дельт на жителите на Юга, родени в други страни, е по-нисък в сравнение с всички останали региони на страната. И тъй като значителна емиграция в Съединените щати от други страни освен от Великобритания има след 40-те години на 19 век, преобладаващото мнозинство от бели южняци са от британски произход.

Две стари групи жители, които нямат нито британски, нито африкански произход, са кейджъните от южна Луизиана и няколко племена на американски индианци. Кейджъните, които са френскоговорещи и католици, са наследници на френски изгнаници от Канада. Това селско население се установява в южна Луизиана и запазва културната си самобитност въпреки постепенното интегриране на останалата част от щата в културата на Дълбокия юг. Повечето от племената на американските индианци са изтласкани от Юга по същия безмилостен начин и по същото време, както това става в Средния запад, но няколко групи правят изключение. Най-големите сред тях са племето лъмби в югоизточната част на Северна Кароли-

на, наследници на могъщите някога чероки от югозападната част на Северна Каролина, племето чокто в централната част на Мисисипи и племето семънов в южната част на Флорида.

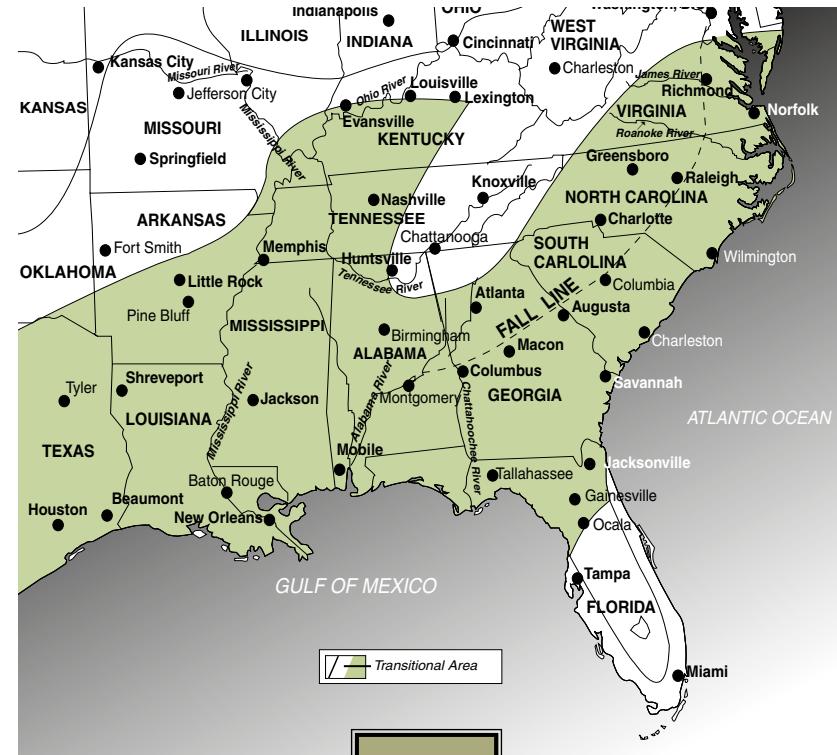
Друг характерен елемент от културата на Дълбокия юг се корени в селските общности и малките ферми на заселниците. Населението на Юга отдавна е известно с предаността си към евангелистките протестантски религии. Селските местности и до днес са осияни с малки, непретенциозни църковни сгради, които всяка неделя събират богомолците от разпръснатите села и градчета. Многобройни са представителите на методистката, епископалната и протестантската църква, но превъзходящи по своята численост са баптистите.

Широкото използване на роби в Южните колонии лежи в основата на два допълнителни компонента на южняшката култура. Една последица от използването на робския труд е, че в този регион се пренасят много елементи на африканските култури, които се смесват с културата на бялото население. Първите африканци пристигат във Върджиния през 1619 г., само десет години след създаването на селището край река Джеймс. Макар че до началото на 18 век броят на робите е малък, чернокожите присъстват в региона и от самото начало са част от неговата структура и социална среда. Без-

спорно е влиянието, което те оказват, върху начина на говорене, храненето и музиката на Юга.

Другата безспорна културна последица от присъствието на робите не е толкова позитивна. За да се оправдае превръщането на човешки същества в роби, е необходимо поробената група да бъде обявена за по-нисша. Белите южняци приемат този възглед за чернокожите, който не се различава от господстващия чак до края на 18 век възглед в Европа. В началото на 19 век обаче съпротивата срещу робството набира сили в онези региони, където то няма толкова голямо значение. Колкото повече се увеличава външният натиск робството да бъде премахнато, толкова по-настоятелни и високо добродетелни са гласовете, които се издигат в защита на тази институция.

През 60-те години на 19 век, когато избухва Гражданската война, сред чиито основни причини е и въпросът за робството, изправящ Севера срещу Юга, географският модел на заселничество и на икономическа организация на Юга е драматично променен в сравнение с модела от колониалното минало. Въпреки това регионът запазва селския си характер – урбанистичното развитие е ограничено до многобройните села и градчета, докато почти всички по-големи градове са по крайбрежието или край важни разпределителни пунктове по вътрешните водни пъти-

КАРТА 7

ща, а транспортните и комуникационните мрежи са недоразвити.

Производството на памук в планциите е толкова успешно, че тази култура господства в икономиката на региона. Отглеждат се и други култури – например тютюн, ориз, захарна тръстика и коноп, но главно за задоволяване на местни нужди или като второстепенна индустриална култура. През 1860 г. памукът властва не само в икономиката на Юга, но също така, поне от гледна точка на експортните приходи, в цялата страна;

повече от 60 процента от общата стойност на стоките, изнесени от Съединените щати, се осигуряват от памука. Сега, когато се произвежда в значителни количества извън Юга, памукът продължава да бъде петият най-ценен селскостопански продукт, който Съединените щати изнасят.

Югът губи Гражданската война и икономическите му опори се разрушават. Железопътните линии са прекъснати, оборудването е конфискувано, пунктовете за превозване на стоки са разрушени, а по-голямата част от разпръснатата

индустриална база е унищожена. Парите и ценните книжа на Конфедерацията са напълно обезценени. Памукът, съхраняван в складове и пристанища, за да бъде продаден след войната, е конфискуван от силите на Севера. Фермите и нивите са запуснати, земеделските сечива и добитъкът са окрадени или разпилени. Притокът на роби е официално прекъснат, а големите земеделски плантации са раздробени или обложени с високи данъци.

ПОСЛЕДИЦИТЕ

Първите петдесет години след Гражданската война са период на преустройство за Юга. Бялото население реагира по няколко възможни начина срещу еманципираното положение на многобройното чернокожо население, докато накрая възприема институционализираната сегрегация. На чернокожите от друга страна се предоставят възможности за по-добър живот, повечето от които обаче остават извън техния контрол цели петдесет години след войната. През същия този период южняшкият менталитет и усещането за изолираност от останалата част на страната се задълбочават още повече.

Разпадането на довоенната организация на икономиката след Гражданската война прави тежък живота на по-голяма част от населението на Юга през дванадесетгодишния период на реконструкция (1865–1877). От една страна, транспортът и производството са съси-

пани, а от друга, икономиката на плантациите е ориентирана едностранчиво до степен на пълна не-приспособимост и зависимост от робския труд. След войната усиленото експлоатиране на природните богатства трябва да продължи, за да се посрещнат тежките данъци и другите разходи по преустройство то. Наличният ресурс, който подлежи на експлоатиране, е пак земята; така производството на памук остава водещо в икономиката на региона.

Може да се каже обаче, че другите условия, необходими за развитието на производството, липсват. Местните капитали не са достатъчни: голяма част от тях са вложени във войната или са преминали след войната на Север под формата на данъци. Лихвите рязко се увеличават и фермерите се оказват постоянни дължници. Това поставя Юга в още по-дълбока зависимост от земеделието.

Тъй като в малките градове работата трудно се намира, повечето чернокожи селскостопански работници са принудени да се обрънат към малкото останали бели земевладелци. Изполичарството, при което чернокожите получават кредит за земеделски инвентар, семена, жилище и храна срещу задължението да предават на собственика на земята част от реколтата, става средство за препитание и начин на живот и за много бели южняци, които са загубили земята си. След като веднъж вече е въз-

приет, този модел се утвърждава с въвеждането на „черния кодекс“, който ограничава движението на чернокожите извън земеделските райони и не им предоставя добри възможности за образование. Дори когато са собственици на земята, която обработват, чернокожите фермери са затруднени от това, че трудно получават кредити, че фермите им са твърде малки, следователно нископродуктивни и че в културата на региона са заложени антнегърски настроения.

Около 1880 г. развитието на икономиката навлиза в нов етап. През това десетилетие производството бележи бързо развитие с разрастването на памукотекстилната индустрия. През 1929 г. 57 процента от текстилните машини на страната се намират в Юга, което е два пъти и половина повече от дела, който са имали през 1890 г.

В региона започват да се произвеждат естествени и синтетични влакна, които осигуряват сировина за производителите на памучен и синтетичен текстил, а текстилните предприятия от своя страна осигуряват сировина за производителите на готова конфекция. Заради близостта до предприятията на текстилната индустрия в предпланините Пидмонт в Каролина и в северна Джорджия, в региона се увеличава броят и капацитетът на предприятия, които произвеждат текстилни влакна.

Памукотекстилната индустрия не е единственият стимул за иконо-

мическо развитие. Реконструкцията на железопътната мрежа на региона и въвеждането на други обществени услуги стимулират инвестирането на средства и разрастването на градски железопътни центрове. Производството на цигари се съсредоточава в тютюневите райони на Северна Каролина и Върджиния. С приемането на нова федерална политика за използване на земята и с развитието на железопътната мрежа започват да се експлоатират и богатите ресурси на дървен материал в Юга. Повечето от дървения материал се използва за сировини, но мебелната индустрия в Северна Каролина и Върджиния, както и (след 1936 г.) производството на дървесен пулп и хартия в цялата територия на Юга, са също резултат от това експлоатиране на земята. Тези индустрии продължават да имат важно значение.

Освен това през последната четвърт на 19 век въвеждането на нови технологии в производството на желязо превръща Чатануга, щата Тенеси, във важен промишлен център. По същото време близо до Бърмингам, щата Алабама, са открити богати залежи на висококачествени коксувачи се въглища и разработването на тези находища започва преди края на века. Около Бърмингам и Чатануга се разполагат многобройни промишлени предприятия за производство на желязо, а също и индустрии, които използват желязо и стома-

на. Тези два града заедно с Атланта, щата Джорджия, превърнал се в транспортен възел и център на много спомагателни производства, оформят в края на века важен индустриски триъгълник.

Това развитие е от голямо значение за икономическата география на Юга, защото производството на желязо и стомана привлича други производители, чиято продукция разчита на стомана – това са индустрии, които се нуждаят от по-квалифицирана и по-високо платена работна сила за разлика от текстилната и тютюневата индустрия. Освен това този централно разположен район с неземеделска икономика би могъл да бъде индустриски средище на Юга като цяло, което да стимулира развитието на професионални умения, увеличаването на доходите и общото икономическо благосъстояние чрез връзките на всеки един от тези градове с други важни урбанистични центрове.

Това до известна степен се постига, но дискриминационните транспортни тарифи, наложени върху стоките, произведени в Бърмингам, намаляват значително положителния ефект. Макар че тази практика впоследствие е обявена за незаконна и е премахната, тя силно ограничава конкуренцията на стоманата от Алабама по време на бързата икономическа експанзия в началото на 20 век и забавя индустриския ръст на Юга.

В края на 80-те и през 90-те години на 19 век във всички южни щати се въвеждат рестриктивни закони, които налагат расово разделение във все повече области на живота в този регион. Официалната сегрегация има много географски изражения. Действат две отделни училищни системи. Трябва да се строят и поддържат отделни ресторани, места за отдих и развлечения, градински пейки, градски чешми, тоалетни и други места, където има потенциални възможности за контакти между бели и черни. Жилищното строителство е разделено на райони за бели и за чернокожи. Достъпът до някои професии е затруднен, а по отношение на избирателните права на чернокожите ограниченията се налагат както открито, така и прикрито.

В продължение на близо 50 години след края на Гражданската война потокът от чернокожи, които напускат Юга, се увеличава съвсем малко. През 1870 г. 91.5 процента от всички чернокожи в Съединените щати живеят в Юга, а през 1910 г. техният дял е 89 процента. През следващото десетилетие обаче броят на чернокожите емигранти рязко се увеличава и този „растеж“ се дължи на рестриктивните закони, насилието и икономическите условия, които едва позволяват да се преживява. Освен това Първата световна война принуждава индустриите на Севера усилено да „изтеглят“ чернокожи (а също и обеднели бели жители) от Юга.

До 1914 г. националната индустрия разчита на милиони европейски емигранти, за да задоволи огромното търсене на работна сила. През 1910 г. повече от една трета от жителите на Съединените щати са родени в чужбина или имат поне един родител, роден извън Америка.

Когато с избухването на войната този приток на хора спира, остава възможността той да бъде попълнен от редиците на безработните и полубезработните южняци.

Икономиката на Юга може би не е щяла да пострада от това масово напускане, ако емигрантиТЕ не са били от една определена възрастова прослойка. Повечето чернокожи, които заминават, са между 18 и 35 години. Тези хора, израснали в Юга, изживяват най-продуктивните си в икономическо отношение години извън региона. Много от онези, които остават, са или по-възрастни, или пенсионери, или все още не са се включили в работната сила. Ограниченията възможности за професионално развитие на чернокожите също така водят до загубата на много от най-високо квалифицираните млади хора в региона.

Друга последица от Гражданската война е задълбочаването на вече съществуващата склонност да се защитават интересите на определен слой от населението. Югът е единствената част от Съединените щати, който е преживял

военна окupация, и за да се прегълтне това унижение, трябва да измине повече от един век и да се развие значително икономиката.

Гражданската война и периодът на реконструкция изиграват важна роля за сплотяването на белите южняци. „Непоколебимият юг“ е определение, което показва, че целият регион гласува единодушно, което често представлява рязко отклонение от тенденциите в страната. Войната и реконструкцията се свързват със Севера и с Републиканска партия, затова белите южняци се превръщат в упорити опозиционно настроени демократи. Когато решават да се освободят от идеологическата обвързаност с Демократическата партия, те започват красноречиво да се наричат „южняшки демократи“. Днес политическите промени в страната и промените в южняшката култура разклащат непоколебимостта на Юга. Държавните служители на изборни длъжности представят целия политически спектър, но много от тях продължават да отстояват някои от старите ценности.

НАЧАЛО НА ПРОМЯНА

Пространствените и регионалните характеристики на Новия юг са изградени върху модели, развили се в продължение на десетки години, а в някои случаи в продължение на векове. Пътят към новите промени минава през постепенното излизане от изолация.

До средата на 20 век по-голямата част от южняшкото население и особено неговите водачи възприемат събитията така, сякаш Югът е отделна страна, която неохотно приема, че трябва да продължи отношенията си със северния си съсед. От края на 30-те години обаче и особено от края на 40-те години в региона започват да проникват външни влияния и тенденции, които разчупват неговата изолация.

Икономиката на Юга през 30-те години на 20 век не е много по-различна от икономиката през 1870 г. – предимно земеделска, произвеждаща селскостопански сировини главно за износ, бедна на капитали, силно зависима от селскостопански животни и физически труд, действаща чрез изполичари и арендатори, ориентирана към погасяване на дългове. Индустралното производство, доколкото съществува, осигурява ниски доходи и е насочено към малки местни пазари. Урбанистичната структура на региона продължава да отразява ориентацията към малки пазарни центрове, градчета на железопътни линии, малки градове с текстилни фабрики и окръжни центрове, които представляват навлизащия в Юга урбанистичен елемент.

През втората половина на века стават огромни промени. В началото на 50-те години повече от половината от работната сила на региона е ангажирана в неселскостопан-

ски дейности, развиващи се в градовете; процентът на работещите в земеделието хора продължава да намалява. Този процес е съпроводен от рязко увеличаване на работната сила в промишлеността и в сферата на услугите. Освен това индустрията на Юга започва да проявява силна тенденция към развитие на различни отрасли; тя вече не се ограничава до първичната преработка на сировинни материали.

В селското стопанство се наблюдава същата тенденция. Памукът остава най-важната индустриална култура за региона; други такива култури са тютюнът, захарната тръстика, фъстъците и оризът. Но районът, в който сега се отглежда памук, по своите размери е като бледа сянка на първоначалния район. Това стесняване се дължи и на упадъка на старите фабрики с памукочистачни машини в някои части на някогашния производителен район.

Докато господството на памука върви към своя край, ускорено развитие бележат животновъдството и производството на други култури, например на соя. Силно се увеличава и производството на говеждо месо, защото фермерите осигуряват пасища с по-хубава трева и фуражни култури, като използват по-висококачествени химически торове. В същото време се развъждат нови породи домашни животни, които понасят добре горещите, влажни лета на Юга.

През последните 30 години цялата продукция в страната на бройлери и пилета е индустриализирана и е съредоточена на юг.

Още по-драматични промени се наблюдават в използването на селскостопанска техника. Навсякъде, където е възможно, в производствения процес се използват машини и сега земеделието в региона е много по-ефективно, отколкото някога. През 30-те години традиционната форма на арендаторство почти изчезва и рязко се увеличават размерите на фермите в Юга.

Увеличава се и миграцията от селските към урбанистичните райони на Юга, което е свързано с участието на този регион в развитието на националната икономика след Голямата депресия в края на 30-те години. През 1940 г. в Юга има само 35 града с население повече от 50 000 души. През 1950 г. броят на градовете става 42, а през 1980 г. достига 75. Редица малки южняшки градове черпят жизненост от по-големите разрастващи се центрове.

Притегателната сила на градовете е голяма заради развитието на индустрията и появата на нови отрасли, както става в земеделието, а това води до разнообразна индустрална продукция. Дельт на работната сила в промишлеността рязко се увеличава, и то във всички части на региона. Традиционните производства – на стомана, тютюневи изделия и текстил – известно време остават важни за

региона, но губят водещото си място, тъй като започват да се развиват и други дейности. Производството на синтетични материи в Северна и южна Каролина и на готово облекло главно в северна Джорджия разширява спектъра от дейности дори в този толкова широк индустрисален отрасъл. Химическата индустрия се развива много бързо по крайбрежието на Мексиканския залив. Бързо се развива и мебелната индустрия в предпланините Пидмонт в централната част на Каролина, а дървопреработвателните заводи в източните равнини и в крайбрежните равнини на Залива придобиват по-голямо значение. Корабостроенето продължава да се развива в Норфък, Върджиния, но се построяват и няколко корабостроителни завода в Мексиканския залив; самолетостроенето в Мариета, Джорджия, привлича висококвалифицирана и добре платена работна сила в района на Атланта.

Най-важното обаче е, че след като средният потребител от Юга започва да получава по-висок доход, местният пазар се разширява достатъчно, за да може да привлече на юг много производители на потребителски стоки. Това увеличава търсенето на неселскостопанска работна сила, което означава повече хора с по-високи доходи и укрепване на местния пазар.

Бързото индустрисално развитие на Юга е следствие от разрастващия се регионален пазар, който

търси и може да плати все повече стоки и услуги. Въпросът обаче остава: Защо пазарът се разширява? Един отговор на този въпрос е, че Законите за регулиране на земеделието (1935 г. и след това), които приема федералното правителство, дават основния стимул за развитието на пазара.

Преди законите да влязат в сила, цените на селскостопанската продукция се определят до голяма степен от предлагането и търсенето на международните пазари. За Юга това означава, че цените на местния памук например зависят от успешната или неуспешната реколта на памук в други части на света. Нещо повече, селската работна ръка в памуковите региони на Юга се конкурира с производителите на памук в една световна икономика, която остава предимно колониална. Когато по силата на Законите за регулиране на земеделието доходите и цените в селското стопанство стават сътносими към доходите в националните индустрии, силно промененият пазар на Юга поема в една възходяща посока, която следва и до днес в този регион.

Друга намеса на федералните власти, която има голямо значение за социалната структура на Юга, е решението на Върховния съд от 1954 г. да отхвърли възприетата близо 70 години по-рано сегрегационистката доктрина „отделни, но равни“. Това решение предизвиква промени в социалната география на Юга, стигащи до всички части на страната, където расовата принадлежност определя възможностите на хората – промени, чийто последици не са отзукали и днес.

Общото в много от промените, настъпили в Юга от средата на 30-те години на 20 век, е постепенното избледняване на индивидуалността на региона. Икономическото многообразие премахва зависимостта от земеделието. Забелязват се признания, че възможностите на региона да осигурява ниско платена работна сила са изчерпани; новите индустрии и услуги ще трябва да се конкурират по-активно и доходите може би ще продължат бавно да се повишават. Значителният приток на хора от север, особено в разрастващите се метрополии на региона, отнема южняшкото на тези градове и ги прави все по-урбанистични. ■

ЮЖНОТО КРАЙБРЕЖИЕ

Южните покрайнини на Съединените щати могат да бъдат разделени на две приблизително равни части. Едната половина, югозападната гранична област, има дълга граница по суша с Мексико и обхваща една обширна вътрешна област, която е повлияна в много отношения от Мексико. Другата половина, която ще разгледаме тук, следва крайбрежието източно от устието на река Рио Гранде в Тексас до Северна Каролина и включва полуостров Флорида (карта 8). И двете територии са области на южните ширини, които се препокриват в една точка в южната част на Тексас, но южното крайбрежие се отличава ясно от югозападната гранична област, както се отличават един от друг всички останали съседни региони в Америка.

Специфичният характер на южното крайбрежие се дължи на две главни причини. Първо, то има влажен, субтропичен климат. Топлите води на Мексиканския залив също така допринасят за силното приморско влияние върху климата на крайбрежието. Регионът привлича много посетители и потенциални жители, а земеделието му е специфично именно поради тези условия.

Второ, ролята на региона за установяване на търговски връзки

между Съединените щати и останалата част от света, както и особеното индустритално развитие, допринасят за специфичния му характер.

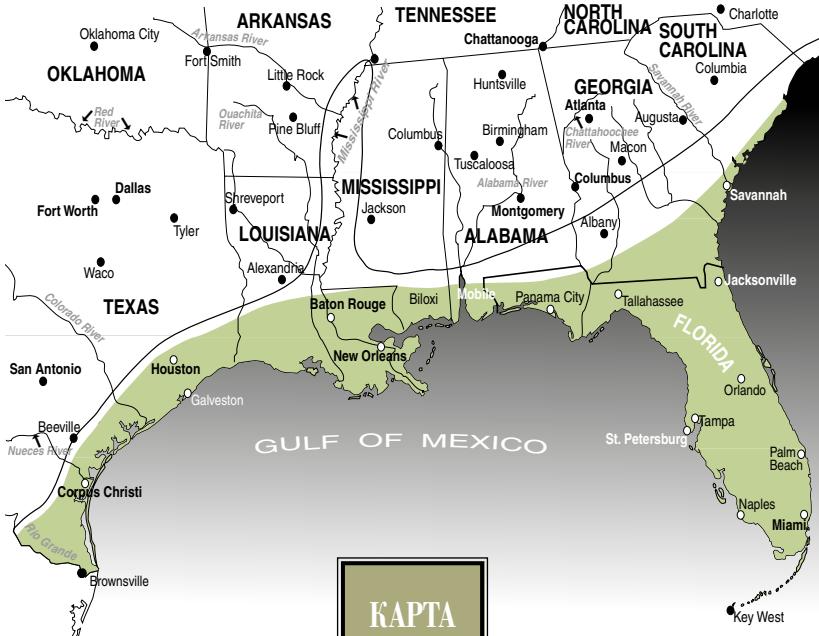
Третият фактор, свързан със спецификата на региона, е неговото разположение между Дълбокия юг и Латинска Америка. Проникването на културни влияния в региона от Латинска Америка дълго време е възпирано от морската бариера, разделяща населението на Крайбрежието от неговите съседи. През последните десетилетия обаче заселването на все повече кубинци в южна Флорида и усилената търговия между Латинска Америка и Съединените щати задълбочават специфичния характер на този регион.

СУБТРОПИЧНИЯТ КЛИМАТ

Сред компонентите на природната среда най-голямо влияние върху човешкото присъствие в географската среда на Южното крайбрежие има климатът. Влажният субтропичен климат, продължителният вегетационен период, меките зими и топлите влажни лета допринасят за оформянето на определени модели на човешка дейност, които се свързват с този регион.

Само в южна Калифорния, югозападна Аризона и Хаваите средната продължителност на вегетационния период е същата, каквато е в Южното крайбрежие. Измер-

КАРТА 8

ван с броя на дните между последната попарваща слана през пролетта и първата слана през есента, този период за растеж на земеделските култури продължава девет месеца почти в целия регион. Също така почти в целия регион падат достатъчно обилни валежи, необходими за повечето земеделски дейности – над 1250 литра на квадратен метър, като най-много дъжд вали през лятото между април и октомври, когато силната слънчева светлина и високите температури ускоряват растежа.

Две са главните последици от тези климатични особености. Първата е, че ако налице са някои

други условия като плодородна почва, добро отводняване и успешна борба с вредителите, фермерите могат да отглеждат земеделски култури, без да се страхуват от слани чак до края на есента. На няколко места е възможно да се събират по две реколти в един сезон, а някои фермери, производители на зеленчуци, имат и по-големи постижения. Втората и дори по-важна последица е производството на специални култури, които се отглеждат само на две-три други места в Съединените щати.

Производството на цитрусови плодове е особено важно за икономиката на Флорида още от 16 век,

когато испанците пренасят тези плодове в региона, макар че сега местата, където първоначално са отглеждани цитрусови растения, постепенно се изтеглят на юг във вътрешността на полуострова.

Най-важни от седемте цитрусови плодове, които се отглеждат в щата, са портокалите и грейпфрутът. През 1992 г. са произведени повече от 6 милиона тона портокали. От 1945 г. насам все по-голям дял от портокаловата продукция – около 80 процента днес – се обработва, а останалият се продава като пресни портокали. Обработването на портокалите (главно замразен концентрат) осигурява развитието на голяма индустрия във Флорида, която позволява много по-голям дял от населението на щата да се облагодетелства от тази специфична култура, отколкото ако същите плодовете само се изпращаха на север в прясно състояние. Освен това обработената продукция позволява целогодишни продажби, а не само сезонни при брането на плодовете.

Условията, при които се отглеждат грейпфрути и портокали, съвпадат почти напълно, но търсенето на грейпфрути като цяло е по-малко и те съставляват само около една четвърт от производствата на по-важните портокалови наследдения. Портокали и грейпфрут се отглеждат също в крайния южен дял на Тексас, където се прилага изкуствено напояване.

Тъй като цитрусовите плодове растат на дървета, голяма част от производствените разходи е свързана с прибирането на реколтата. Плодовете трябва да се берат на ръка, често с помощта на висока стълба. За краткото време, докато трае беритбата на цитрусовите плодове, е нужна голяма работна сила, която всяка година се попълва от хиляди сезонни работници, насочили се към гъстите като паркове портокалови гори, за да се заловят с тежък физически труд.

Производството на захарна тръстика е ограничено във вътрешните части на Южното крайбрежие. Захарната тръстика е многогодишно растение, на което му е нужно повече от година, за да достигне пълна зрялост, и което не може да издържа на слани. Освен това то обича много вода – минимум 1250 литра дъжд на един квадратен метър годишно. Високите изисквания за температура и вода сякаш изключват възможността захарна тръстика да се отглежда във вътрешността на Съединените щати, освен чрез изкуствено напояване, но в Луизиана и Флорида се отглеждат сравнително големи количества от нея.

Оризът е по-малко възискателен към климата в сравнение със захарната тръстика. При достатъчно напояване оризът узрява за един сезон в зависимост от топлината, която получава през лятото. В региона на Южното крайбрежие ориз се отглежда в Луизиана и

Тексас, където се прилага изкуствено напояване.

Освен районите, в които се отглеждат тези култури, в Южното крайбрежие са и някои от най-важните райони на страната, където се произвеждат зеленчуци. Повечето пресни зеленчуци, които стигат до градските пазари през зимата, се отглеждат във Флорида и в южните краища на други крайбрежни щати на Мексиканския залив. Също така усилията да бъдат унищожени кърлежите по добитъка, да се поддържа доброто състояние на пасищата и да се създават издръжливи породи едър рогат добитък правят производството на говеждо месо във Флорида важен отрасъл в икономиката на щата.

Въпреки че климатичните условия в региона са благоприятни за развитие на земеделието, качеството на почвите е различно. Те варират от плодородните почви на брега на Луизиана и делтата на Мисисипи, които обаче не се отглеждат добре, до крайно песъчливите почви на северна и централна Флорида. Картината се усложнява, тъй като части от крайбрежието на Флорида на Мексиканския залив и обширния район Евърглейс имат блатисти черни почви или зле отводняващи се песъчливи почви, а бреговете на Тексас, Джорджия и Южна Каролина имат или блатисти, или песъчливи почви в зависимост от местните условия. Черните почви в Луизиана

на се оказват изключително плодородни, особено подходящи за захарна тръстика и ориз, след като бъдат отводнени.

За разлика от тези райони почти цялата останала част на Южното крайбрежие трябва да бъде изкуствено напоявана. Централните високи части на Флорида например имат песъчливи почви със среден или много slab капацитет да задържат влага. Районите, в които се отглеждат цитрусови плодове и зеленчуци, дават до десет пъти по-добра годишна реколта, когато се прилага изкуствено напояване, а не се различа само на валежите като единствен източник на влага. При възможността да се правят такива подобрения и при наличието на технологии, чрез които те да бъдат осъществявани, специфичната субтропична природа на Южното крайбрежие се оползотворява за развитие на земеделието несравнено повече, отколкото във вътрешните райони на Югоизток.

Основни индустрии за Южното крайбрежие са развлекателният бизнес и строителството на жилищни райони за пенсионери. Още от началото на 50-те години на 20 век се отчита значението на този вид обществени услуги за стимулиране на регионалното развитие на Флорида; оттогава тяхното значение нараства.

Пряка икономическа изгода се извлича от туризма в региона. Между Ню Орлиънс, Луизиана и

Мобайл, Алабама, крайбрежната част на Мисисипи се превръща в процъфтяващ туристически район с безброй хотели, мотели, ресторантни и изкуствени плажове.

Най-привлекателен туристически център в региона обаче е Флорида. С дългите си плажове, обърнати към Атлантическия океан и Мексиканския залив, този щат от десетилетия привлича курортисти зиме. Търснето на удобства и удоволствия сред субтропичната природа става толкова голямо, че строителството на центрове за отдих и развлечения се разпростира на север по краищата на Атлантическия бряг в крайбрежна Джорджия и в крайбрежна Южна и Северна Каролина.

Не всички туристически атракции зависят от източници, които природата предоставя. Построяването на Дисниуърлд привлича хиляди посетители от други щати в южно-централна Флорида. Много допълнителни нови атракции са разположени в тази част на щата, особено около Орландо, където се разчита на туристи и на печалбите, които те носят. Очаква се този голям център за отдих и развлечения в централна Флорида да се превърне във вътрешно свързващо звено между източното крайбрежие на Флорида и скучените по западното крайбрежие градове.

Макар че субтропичният климат на Южното крайбрежие има много предимства, природните условия не са съвсем безобидни. По отно-

шение на земеделието успешното отглеждане на зеленчуци на сърчава опитите на производителите да получават реколта целогодишно. Но когато се случи в Южна Флорида да падне зимна сляна, голяма част от реколтата може да бъде повредена. По същия начин цитрусовите плодове на Флорида се берат между октомври и края на май и ако настъпи зимно застудяване, зреещите плодове се повреждат. Не по-малка заплаха за производителите на захарна тръстика в Луизиана са и ненавременните силни ветрове през зимата.

По-нестабилни, по-спорадични, по-драматични и по-разрушителни за региона са ураганите – огромни подвижни вихри, предизвикани от силното слънчево нагряване на големи маси топла вода. Тъй като се знае, че тези бури са характерни за региона и тъй като има сателити и други метеорологични средства, хората могат предварително да се подгответ да посрещнат и най-големия напор на вятъра и дъждъа. Най-тежките поражения бурята обикновено нанася като единократен откос и продължава към сушата, поради което много части от региона години наред остават незасегнати. От друга страна, ураганите са много променливи като явление и имат много различна сила, поради което въпреки предупрежденията селищата се разпростират и в крайбрежните райони, които са изложени на опасности от урагани.

НА РЪБА НА КОНТИНЕНТА: ТЪРГОВИЯ

По бреговата линия на Мексиканския залив има само няколко добри пристанища, подходящи за мащабни търговски дейности. Крайбрежната ивица е тясна, на места начупена, с много плажове, а самият бряг граничи с обширни блата или е частично закрит откъм сушата с наноси. Пролуките между пясъчните наноси, през които може да се премине, осигуряват защита от бурното море. Тази защита се използва при превозването на стоки по крайбрежните водни пътища. Но тъй като повечето заливи зад пясъчните наноси са твърде плитководни, за да пускат в тях котва презокеански търговски кораби, по-големите пристанища са се развили или на крайбрежието, покрай широко речно устие, или на сушата, недалече от мястото, където реките се вливат в Мексиканския залив, или в Атлантическия океан.

Всеки залив, осигуряващ добри пристанищни условия, е излаз на река, по която се оттичат води от вътрешността на страната, но тези реки са плавателни в различна степен. Всички те допринасят за разрастването на ранните селища и по някои от тях все още плават малки шлепове. Връзката им с вътрешността на страната е улеснена чрез железопътна мрежа до големите вътрешни пазари, а в случай че реката се влива в пристанищния залив, тя е преустроена

така, че да стане по-плавателна. Джаксънвил например е един от старите крайни пунктове, където железопътните линии от Джордания навлизат във Флорида. Той също е и централна точка на един район, който се простира на запад до „Опашката“ на щата и навлиза в Тексас, а на юг стига до плодородните централни планини. В резултат на това Джаксънвил се развива бързо още преди да бъдат построени магистрални връзки, които да гарантират разрастването му.

Достъпът до Ню Орлиънс е толкова улеснен, че в това отношение градът е ненадминат. В миналото той е разпределителен пункт и център за превоз на стоки в цялата речна система на Мисисипи. По онова време Мисисипи е плавателна (с известни рискове) за малки плоскодълбни речни параходи, които стигат далеч на север в земеделските райони. Главните притоци на реката разширяват тази самостоятелна водна система на запад до Големите равнини и на изток до промишления център. Ню Орлиънс, разположен от вътрешната страна на една голяма извивка на реката и на ниската делта, само няколко метра над средното морско равнище, е заплашван всяка година от наводнения и заплахата често се осъществява. Но разположението на града има толкова големи предимства за всички, които се занимават с търговия, че населението се увеличава в нача-

лото на 19 век и остава голямо и до днес.

Миналото на Ню Орлиънс като френска колония е съхранено във Френския квартал на града. Градът привлича милиони туристи със специфичното съчетание от местна креолска, кейджънска и европейска кухня, с многобройните изпълнения на джаз и разнообразните културни представления и с архитектурата си от 18 век. Посетителите на Ню Орлиънс ще бъдат изненадани от голямото движение на шлепове и параходи по реката (това е най-оживеното пристанище в Америка) и от тежката индустрия, за чието развитие съдейства речният трафик.

Другият важен град в западния дял на Южното крайбрежие, който от 1970 г. става най-големият град в целия регион, е коренно противоположен на Ню Орлиънс. Хюстън, Тексас, е нов град в много отношения. Отначало той не е пристанищен град, но става такъв с построяването (започнало през 1873 г.) и многократно извършваните подобрения на Хюстънския канал, пресичащ плиткия залив Галвестън. Пристанището започва да играе по-важна роля за развитието на града в края на 40-те години на 20 век, когато набира сили местната нефтохимическа индустрия.

Основните теми, които характеризират Южното крайбрежие, са отразени по неповторим начин в уникалната по рода си културна

трансформация на района на Маями, Флорида.

През 50-те години на 20 век привлекателността на Маями се възприема като пасивна характеристика на района. Достатъчно е човек да се наслаждава на това, което предлага природата. Климатът е топъл през цялата зима; крайбрежното местоположение на града осигурява лесен достъп до обширни плажове и топло тропическо море; пристанището изисква само леки подобрения, за да се улесни превозването на летовници от Америка до близките карибски острови. Едва през 60-те години мястото, което този регион заема в крайната Южна точка на континента, довежда до пълното интегриране на Маями в една световна финансова и търговска система.

Промяната в начина, по който Маями започва да се възползва от местоположение си, се дължи на кубинската емиграция. Между 1959 г. и 1981 г. латиноамериканското население на областта Маями (около 85 процента от което е кубинско) нараства от 25 000 до близо 700 000.

Кубинското население сравнително бързо усвоява финансовите и търговски дейности. Бързината, с която голям брой кубинци се установяват в Маями, създава „мигновен“ пазар. Търговски предприятия в други части на Съединените щати, които искат да навлязат по-широко в латиноамериканските пазари, пренасят поне част от про-

изводствените си дейности в Маями, където наемат испаноезичните кубинци. Карибските търговски контакти, започнати с кубинските бежанци, са привлекателни и за американските бизнес интереси. Увеличени многоократно, по много начини в продължение на няколко десетилетия, те разширяват модела на естествената географска ориентация на Маями към Юга.

ИНДУСТРИАЛНО РАЗВИТИЕ

Действителната физическа граница на Северна Америка като континент не съвпада с крайбрежната линия. Отвъд крайбрежната линия се простира континентален шелф, който е под морското равнище. На някои места шелфът е дълъг само два-три километра, но покрай голяма част от атлантическото крайбрежие и Мексиканския залив краят му лежи на повече от 80 километра от брега. При извършването на геологически проучвания по крайбрежието от река Рио Гранде до устието на Мисисипи са открити големи находища на нефт и природен газ както на брега, така и в морето.

В началото на 90-те години, когато започва разработването на нефтения басейн на Мексиканския залив, Хюстън все още е среден по големина град с население по-малко от 75 000 души. Но статистическите данни от преброяването на населението през 1990 г. показват, че градът е нараснал на 1.6 милиона души и е на четвърто място в

Съединените щати след Ню Йорк, Лос Анджелес и Чикаго. Разположен по средата на дългата крайбрежна дъга между река Мисисипи и мексиканската граница, Хюстън заема крайбрежната връхна точка на Тексаския триъгълник, като по този начин се присъединява към градовете Далас-Форт Уорт и Сан Антонио. За утвърждането на Хюстън допринасят Далас, който е осмият по брой на население през 1990 г., и Сан Антонио, който е десети, както и връзките между Хюстън и тези важни развиващи се центрове във вътрешността на страната, а също и големият износ на памук от източен Тексас.

Търсенето на допълнителни нефтени находища в Мексиканския залив все по-навътре в морето започва преди 1950 г. С откриването на находищата някои икономически проблеми временно се разрешават, но успехът на нефтени компании създава нови проблеми. В процеса на преодоляване на технологичните трудности при пускането на сонди и извличането на нефт от платформи далеч от сушата се разгарят спорове между щатското и федералното правителство за това под чия юрисдикция следва да бъдат природните богатства на континенталния шелф. След серия от сложни съдебни дела тези минерални ресурси преминават под юрисдикцията на няколко щата: Флорида и Тексас получават право да

действат до 15.3 километра навътре в морето, а Луизиана, Алабама и Мисисипи се ограничават в действията си до 4.8 километра.

Постоянната и бързо увеличаваща се консумация на нефт, природен газ и нефтени продукти в страната принуждава федералното правителство в началото на 70-те години да обяви търг за експлоатация на морски площи между Билокси, Мисисипи и залива Тампа, Флорида, а в началото на 80-те години – и в Атлантическия океан.

Толкова големи са нефтени находища по брега между северната част на Мексико и река Мисисипи, че Южното крайбрежие щеше да бъде на първо място по природни богатства, дори ако тези находища бяха единствените минерални ресурси на региона. Тексас и Луизиана са сега два от трите водещи щата (заедно с Аляска) в производството на нефт. И макар че имат големи нефтени басейни навътре в сушата край Мексиканския залив, техните крайбрежни басейни допринасят съществено за цялостното богатство на двата щата.

Многобройните разпръснати находища на природен газ в Мексиканския залив се редуват с разположените в дълга дъга нефтени находища в региона. Природният газ се пренася по тръбопроводи от главните производствени центрове по крайбрежието до основните центрове на консумация през страната и в Промишления регион.

Геологките формации на крайбрежията на Тексас и Луизиана, които съдържат нефт и природен газ, съдържат и два други минерала, които имат икономическа стойност – сяра и каменна сол. Скалните извивки под повърхността, между които са залежите от нефт и природен газ в значителни от икономическа гледна точка количества за този регион, са образувани от постепенното повдигане на големи масиви от каменна сол.

Каменната сол, макар и не толкова ценна, колкото природните горива, се добива в значителни количества в югозападна Луизиана. По-ценна от каменната сол е сярата, която се намира точно под масивите от каменна сол. Големите находища на сяра в Боумонт, Тексас, и през границата на щата близо до езерото Чарлс, Луизиана, задоволяват нуждите на всички американски щати. Допълнителните залежи както на сушата, така и под континенталния шелф гарантират добив на този минерал за много години напред. От национално значение е и производството на фосфат от богатите залежи във Флорида.

Извличането на нефт и природен газ само по себе си обикновено не води до голям урбанистичен и индустриски растеж. Процесът на проучване и на пускане на сонди изисква специални и скъпи съоръжения, но не и разнообразни поддържащи операции и работна сила, каквито са нужни при разработва-

нето на много други природни богатства. От производството на нефт в големи количества обаче могат да се натрупат огромни капитали за кратко време, а тези местни капитали привличат разнобразни индустрии, които разполагат предприятията си в близост до находищата на сировини. Петролните рафинерии са построени край големите пристанища от Корпус Кристи в Тексас до Паскагула в Мисисипи, но най-много те са около Хьюстън, Боумонт и Порт Артър в Тексас.

По-широко отражение върху развитието на региона имат индустриите, които използват продукцията на рафинерите за собственото си съществуване, например производството на нефтопродукти. Природният газ и нефтопродукти те се използват като химически компоненти в изработването на много стоки. Химическите заводи в западната част на Мексиканския залив произвеждат най-различни стоки – от пластмаси, бои и антифриз до изкуствени торове, инсектициди и лекарства. Освен това други химически индустрии, които не са обвързани с добива на нефт и природен газ, произвеждат сярна киселина, фосфатни торове

и синтетичен каучук, са основни потребители на сяра и каменна сол. Наличието на основни минерални ресурси в един регион, който има възможности за големи инвестиции, води до бърз икономически растеж и увеличаване на населението.

Разположението на индустриите, дори и на тези, които произвеждат нефтопродукти, се определя не само от наличието на капитали и от близостта до сировини, а е въпрос и на достъпен транспорт. Южното крайбрежие, както вече отбелязахме, е на ръба на континента, поради което там се съществува преминаването от воден транспорт към транспорт по суша. Освен това, тъй като водният транспорт е по-евтин от транспорта по суша, превозът на готовата продукция от Мексиканския залив може да се извършва ефективно по море до пристанищата на Мегалополис и с шлепове по вътрешнокрайбрежните водни пътища и по системата от канали на река Мисисипи до промишления регион. И обратното, продукти и сировинни материали могат да бъдат бързо превозвани до индустриалните предприятия на Мексикански залив. ■

ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ ЦЕНТЪР

Земеделският център (Карта 9) е културен регион, изграден върху установени навици, нагласи и отношения към традиционните възможности за препитание и контакти с други групи в региона. В основата си Земеделският център представлява провинциална и селска Америка, открояваща се по особен начин заради земеделските модели в този регион. Населението на Земеделския център проявява политическа и социална предпазливост, но в същото време и независимост, като се придържа към онова, което е доказало ефективността си, без да е подложено на силен натиск за промяна, какъвто се наблюдава в големите урбанистични центрове или в преходните зони между отделните региони. Определението, с което е свързан този регион, е „Средна Америка“.

До края на 19 век Земеделският център набира своето население чрез родени в други страни емигранти, повечето от които са от северозападна Европа. По-късно пристигналите емигранти от източна Европа и от Средиземноморските страни разбират, че по-плодородните земеделски земи са вече усвоени и се установяват в близките райони на метрополиите на Промишления център.

ОКОЛНАТА СРЕДА

Заселниците, които се придвижват през Апалачите към източните вътрешни равнини, са загрижени за оцеляването си и търсят препитание. Като се изключи съпротивата на местни индиански племена и обичайните капризи на природата, околната среда е благосклонна. По-голямата част от Охайо и долен Мичиган са покрити със смесени широколистни гори.

Дърветата показват на опитния заселник от източните щати къде се намират най-добрите почви. Дърветата също така задоволяват в значителна степен нуждите от местно гориво и строителен материал. Близо до западните краища на Индиана и още по-далеч в Илиной и южен Уисконсин все по-често се срещат по-широки проломи и горски поляни. Като се изключат някои места покрай реките и по-хълмистите местности, Илиной, Айова и части от южна Минесота и северен Мисури са заети колкото от открити пасища, толкова и от гори. Когато заселниците достигат северо-централната и западната част на Айова, гъстите гори са останали на километри зад гърба им.

По принцип, присъствието на дървета означава, че има достатъчно влага за растеж на земеделски култури. И с изключение на северозападния ъгъл на региона

КАРТА 9

и някои части на Мичиган и източен Уисконсин, в целия Земеделски център средно в годината падат повече от 75 сантиметра валежи. В южните краища на региона валежите достигат до 100 сантиметра. По-важното е, че повечето валежи падат между края на април и началото на ноември, докато трае вегетационният период. Друг важен фактор за растежа е, че за десетгодишен период от време тези валежи са сравнително постоянни. Летните дъждове често се изливат като силни порои, придружени от гръмотевици и светкавици, а понякога и от

унищожителни градушки и бурни ветрове, но дори и тогава фермерите в този регион са по-малко икономически ощетени в сравнение с фермерите в откритите равнини.

Както и останалите вътрешни региони на Америка, Земеделският център се отличава с широка амплитуда на температурите. Най-ниските зимни температури на тази географска ширина често съвпадат с температурите на места, разположени много по на север. По същия начин летните температури могат да достигнат температурите на по-южните ши-

рини. Например в Пиория, Илиной, близо до ядрото на Земеделския център, средната температура през януари е минус 4 градуса по Целзий, а средната през юли е 24 градуса по Целзий.

За фермера високите летни температури ускоряват растежа; за обикновения градски жител лялото може да се окаже мъчително съчетание от горещи дни, топли нощи и много влажен въздух. Зимите в Земеделския център са дълги, често мрачни и неприятно студени.

Не само климатичните условия на Земеделския център са много подходящи за развитие на земеделието, но и релефът е подобаващо еднообразен. Пейзажът е леко хълмист, рядко се срещат много равнинни или много хълмисти области. Ниският релеф означава, че голяма част от цялата земя може да бъде обработвана на толкова големи парцели, колкото на практика е необходимо, за да бъдат добре стопанисвани, без излишни рискове от ерозия.

С усъвършенстването на селскостопанска техника земеделските машини започват да се използват в целия регион. Разпръснатите навсякъде малки хълмове и реките, които прорязват тези безкрайни възвищения, са естествените места, където може да се поддържат открити пространства с дървета или пасища. Хълмистият терен осигурява добро отводняване на почвите и в повечето случаи огра-

ничава разширяването на блатата.

Характерният за Земеделския център пейзаж до голяма степен е резултат от същата ледникова дейност, която създава пристанищата на Мегаполис. Когато тежката ледена маса започва да се придвижва извън Канадския щит, върховете на меките утаечни скали са смазани от тежестта и движението на леда. Скалните отломки се смесват с ледените блокове и постепенно се наслагват, като запълват частично долините между обезглавените скалисти хълмове. След време, когато ледниците се оттеглят, на тяхно място остават продълговати, ниски хълмове, които оформят малко по-високия релеф, който днес ние наблюдаваме. Огромните количества топяща се вода, обраzuвана при оттеглянето на ледниците, ерозира коритата на няколко големи реки като река Илийн на запад и на юг от езерото Мичиган и долините на река Мохок-Хъдсън на изток и на юг от езерото Онтарио. Големите езера, които през този период са доста по-високо над морското равнище, заливат обширни области от днешните безводни земи южно от Чикаго, южно от залива Сагън в Мичиган, както и равнината на езерото Блак Сумп, която се простира от Толидо, Охайо, до Форт Уайн, Индиана.

В северо-централната част на Кентъки има една голяма област, която според мнозина не принад-

лежи към Земеделския център на Америка. Но областта Блуграс или равнините Блуграс се явяват продължение на този регион с нисък релеф и високопроизводително земеделие чак до крайните точки на платото Апалачи. Карстовият терен на ниските хълмисти равнини се е оформил върху плътна маса варовици. Варовиците постепенно се разтварят от водата и много големи повърхностни образувания се разрушават. Варовиците са разтворими и под земята образуват дълги цели километри пещери с колони от сталактити и сталагмити. Най-известна в региона е пещерата Мамот, която се намира в югозападната част на областта Блуграс.

Почвите на Земеделския център са добри, а често и доста добри, но не и отлични. Като се изключи централен Илиной и южно-централен Уисконсин, почвите източно от централна Айова са канелени горски почви, образувани при умерена влага под иглолистни дървета и храстова растителност. Макар че повърхностният слой е беден на хумус, тези почви съдържат важни минерали. В общи линии, за да останат плодородни, почвите в цялата източна част на Земеделския център трябва да бъдат внимателно разоравани, засявани с различни култури и обогатявани с калциев оксид.

На запад и в по-голямата част на Илиной почвите са молисоли, които са сред най-плодородните от

всички почви и естествено подходящи за отглеждане на зърнени култури. Те са образувани повече под тревиста, отколкото под горска растителност. Цветът им е от тъмно кафяв до черен, което говори за високо съдържание на органично вещества. Те са и доста дълбоки, с повърхностен хоризонт между 50 и 150 сантиметра.

Освен тези две големи категории почви, срещат се и алувиални почви в главните речни долини и в някогашните езерни корита, както и блатисти почви. Те може да бъдат много плодородни, но често изискват специални грижи.

Природните условия в Земеделския център предоставят много благоприятни възможности за развитие на транспорта. Още преди навлизането на железниците и разширяването на пътната мрежа, речните и езерните връзки в региона осигуряват лесен и евтин превоз на стоки до източните крайбрежни центрове и до главните международни търговски пристанища.

Най-ранните селища в региона възникват край по-големите водни пътища. Южните Големи езера, река Охайо, реките Илиной, Уобаш и Уисконсин на изток от Мисисипи и река Мисури на запад от град Канзас са основните пътища, по които заселниците влизат в този регион и след това изнасят продукцията си на пазара. Източните Големи езера предлагат по-прям превоз по маршрута Мохок-

Хъдсън до град Ню Йорк. Цялата вътрешноречна мрежа е насочена към река Мисисипи и с изключение на няколко места е плавателна за малки кораби и шлепове.

Град Детройт в щата Мичиган, се развива като военен пункт и пазарен център на земеделска продукция. Този град, чието име на френски значи „Проливите“, е разположен на най-удобната пресечна точка между Онтарио, Канада, и Мичиган и е също така близо до входа на северните езера към езерото Ири. Земята на южен Мичиган не е обаче толкова плодородна, колкото земята на северен Охайо, и Кливланд, Охайо, има по-голямо население до 1910 г., когато автомобилната индустрия преобразява икономическата структура на Детройт.

Разположен на Големия завой на река Охайо, град Синсинати в Охайо става още през 1820 г. главният разпределителен център на селскостопанска продукция от югоизточните дълове на Земеделския център. Град Канзас в Мисури, разположен там, където Канзас се влива в Мисури, също се развива рано заради големите количества земеделски продукти, които се превозват по речния път. Местоположението на Чикаго, близо до най-южния край на езерото Мичиган и на кратко разстояние по суша от горното течение на река Илиной, също спомага за бързото развитие. Възможностите за осъществяване на транс-

портни дейности, които това местоположение осигурява, са доразвити чрез мрежата от канали и пътните връзки, изградени на запад и на юг през плодородния Земеделски център, а по-късно и на изток директно до разрастващите се градове на Мегалополис.

РАЗВИТИЕ НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО

В началото на 19 век едновременно с придвижването на заселническата граница на запад през Земеделския център се развива и производството на пшеница, предназначена за източните пазари. Товарите от насыпна пшеница не представляват голям проблем за превозвачите, докато има постоянен воден транспорт, но скоро там, където стоката се товари (например в Синсинати на река Охайо) или където се прехвърля от един вид транспорт на друг (например в Бъфало, Ню Йорк, в крайния пункт на канала Ири), се появяват мелници за брашно. Продължителното засягане на земята с пшеница се отразява зле на почвите и първоначалните житни площи се изместват на запад с придвижването на заселниците.

За фермерите, които остават, следващият най-добър селскостопански продукт е месото от домашни животни. Отглеждат се едър рогат добитък и свине. Производството на фуражни култури и животновъдството се оказват толкова изгодни икономически, че бързо изместват производството

на пшеница като доминиращ отрасъл на селското стопанство в целия Земеделски център.

Царевицата е културата, която най-добре отговаря на изискванията на природната среда и има най-висока икономическа възвръщащест. Добре приспособима към влажния летен климат, царевицата вирее добре в региона, където дните са дълги и горещи, а нощите – топли. Реколтата е висока и поради това, че тази култура расте на гъсто и всяко стъбло дава по два или повече кочана. Освен това голямото количество листа от всяко растение могат да се използват за фураж, след като бъдат нарязани и обогатени с някои добавки.

Това смесено земеделие, основано на зърнопроизводство и животновъдство, дава на фермерите такава икономическа сигурност, каквато няма в никой друг земеделски регион на Съединените щати.

Една отличителна черта от пейзажа на централната част на Земеделския център е полусиметричното правоъгълно разпределение на територията. Първоначалните 13 американски щата оформят вътрешните си граници, без да следват определен принцип, използвайки землемерската система, за да обозначат къде минават разделителните линии, като се осланят на видимите черти на пейзажа, на посоките на компаса и на мерките за дължина. Несиметрично офор-

мените по този начин граници стават често предмет на неясно тълкуване и на съдебни спорове. С един закон от 1785 г. границите на района на север от река Охайо и на запад от Пенсилвания, известен като Северозападна територия, се определят чрез една система, по която земята се разделя на симетрични правоъгълни участъци, предоставяни за заселване. Тази система се оказва толкова практична, че на нейния принцип е изградена и правоъгълна пътна мрежа в повечето от щатите между Апалачите и Скалистите планини.

Макар че правоъгълните разделителни линии на земята заедно с природните и икономическите реалности неминуемо придават еднообразие на пейзажа, някои части от Земеделския център са извън „Царевичния пояс“. В Уисконсин и централна Минесота, на север от зърнопроизводителните центрове, където климатът не позволява да се отглеждат фуражни култури, фермерите се насочват към друг икономически отрасъл, какъвто е производството на мляко и млечни произведения.

Силажна царевица, други зърнени култури като овес, ечемик и изобилието от трева за сено осигуряват храна за големи стада млечнодайни крави. Тий като производството на прясно мляко е толкова голямо, че надвишава дори голямото търсене в близките градове, свръхдобривът се преработва в масло и сирене, които могат да

бъдат пренасяни по-бавно до по-далечни пазари. Уисконсин продължава да осигурява голям дял от американската свръхпродукция на мляко и приблизително половина от продукцията на сирене.

Друго характерно продължение на границите на Земеделския център се наблюдава около западните Големи езера, където на една тясна ивица край бреговете на езерото Мичиган в Уисконсин и Мичиган може да се отглеждат плодове. Благотворното влияние на езерото забавя цъфтежа на дърветата през пролетта до последната слана, а също така забавя и първата попарваща слана през есента. Важни плодове, които се отглеждат тук, са череши, ябълки и в по-малка степен – грозде. Подобна картина се наблюдава и по южния бряг на езерото Ири, особено в няколкото крайезерни окръзи на Пенсилвания и западен Ню Йорк, където производството на грозде заема важно място от един век насам.

ПРОМЯНА В МОДЕЛИТЕ

В края на 19 век Земеделският център е доста добре заселен и селскостопанският модел, съчетаващ зърнопроизводство и животновъдство, който действа успешно в южната част на Охайо, е пренесен на запад до самия край на Големите равнини и приспособен към местните условия. Ранните технически нововъведения като жътварката (1831) и железния плуг (1837), както и други земе-

делски инструменти, използвани в основната икономическа дейност на региона, осигуряват успешното развитие на тези отрасли. Някои промени от по-ново време обаче водят до изменения в традиционните географски модели.

Една чувствителна промяна в Царевичния пояс, която се забелязва от 50-те години на 20 век насам, е нарастващото значение на производството на соя. До 1925 г. в Съединените щати има по-малко от 200 000 хектара със соя. През 1949 г. засетите със соя площи се увеличават на 4.5 милиона хектара, а през следващите 20 години те стигат рекордната цифра 16.1 милиона; в Земеделския център тези площи са повече от 10 милиона хектара. Днес в цялата страна около 20 милиона хектара са засети със соя.

Има няколко причини за това огромно разрастване на производството на соя. Първо, като бобово растение соята възстановява почвата, увеличавайки азотното й съдържание. Второ, соя може да се отглежда в повечето от източните Съединени щати и дори в области, където падат по-малко от 50 сантиметра валежи, но има условия за изкуствено напояване. Трето, соята може да бъде директно консумирана или преработена в годна за употреба растителна мазнина и в хранителен продукт с ниско съдържание на мазнини, но с високо съдържание на протеини. Този продукт се използва главно

като добавка към храната на добитъка, но все повече навлиза и в хранителните модели на хората. И четвърто, положението в света с изхранването на населението е такова, че търсенето на соя за износ е много голямо. Това задържа цените на тази култура сравнително стабилни, което насищава фермерите да я отглеждат.

Заради предимствата, които има соята, голям дял от соевото производство е съсредоточено в Земеделския център. Традиционното редуване на култури през три или четири години отстъпва място на редуването на житни култури и соя през две години. В някои случаи в южните дялове на региона ранно съзряващи сортове соя може да се засадят в късна пролет след реколта от зимна пшеница, като по този начин фермерите редуват три култури (царевица, пшеница, соя) на всеки две години, без това да намалява продуктивността през някая година.

По-сложните промени в географията на Земеделския център се дължат на по-високата степен на механизация и на изменението в средните размери на фермите. Първите землемери в региона преценяват, че минималната площ на една ферма при нейното закупуване трябва да бъде 64.75 хектара (160 акра), а при следващо закупуване на земя – половината или една четвърт от тази площ. След първоначалната покупка парцелите може да бъдат раздробени и про-

дадени на още по-малки части или да бъдат присъединени към вече съществуващи ферми.

През 1900 г. фермите в Земеделския център са много различни по своята площ: около една трета от тях са от 73 до 202 хектара, друга една трета са от 40 до 72 хектара, а по-голямата част от останалите са по-малки от 40 хектара. Фермите, по-малки от 73 хектара, започват да западат след 1935 г. През 1964 г. повече от 50 процента от обработваемата земя в тези щати е обхваната от ферми, по-големи от 105 хектара; един хектар на всеки пет хектара се намира във ферма, по-голяма от 202 хектара и тази тенденция продължава.

Причините за промените в площа на фермите са икономически и са свързани с механизирането на селскостопанските дейности. Фермерите от Земеделския център открай време се възползват от техническите нововъведения, за да увеличат почасовата производителност. Големите площи и равният терен в този регион позволяват през цялата година постоянно да се използват селскостопански машини, което би било невъзможно в по-малки ферми или във ферми сред хълмисти местности, чиято почва е податлива на ерозия.

Недостигът на работна сила в началото на 40-те години в резултат от Втората световна война ускорява процеса на механизация и

нововъведенията, които се прилагат, са ориентирани все повече към по-мащабни действия. Машини за обработка от два до четири реда се заменят с машини, които обработват едновременно шест до осем реда. Съхраняването и превозването на стоките също става механизирано и съобразено с изискванията на големите производители.

Промените в площа на фермите са съпроводени с постепенното намаляване на размера на обработваемата земя в региона. През 1987 г. земята, обхваната във ферми, е повече от 80 процента в голяма част от региона, като в Айова и Илиной този дял все още е над 90 процента. Въпреки това през последните две десетилетия в повечето окръзи на Земеделския център фермерските земи намаляват.

Макар и все още доминираща, частната семейна ферма бързо изчезва от щатите в Земеделския

център. Този упадък е свързан с изискванията за по-голяма ефективност на селското стопанство. Индивидуалните усилия и личните качества все още допринасят за успешното функциониране на една ферма, но мащабите се превръщат във фактор от все по-решаващо значение.

С нарастващето на необходимостта от повече земя за една земеделска дейност за фермерите става все по-приемливо да вземат или да дават допълнителна земя под наем, вместо да я купуват. Други фермери стават изцяло арендатори и започват да работят за собственика на земята по силата на предварително сключено споразумение. Освен това около една трета от използвашите земя под наем я наемат от роднина, което често е начин земята да се предава от поколение на поколение. ■

ГОЛЕМИТЕ РАВНИНИ И ПРЕРИИТЕ

Бкнигата си Големите Равнини историкът Уолтър Прескот Уеб развива идеята, че емигрантите от северозападна Европа, заселили голяма част от Съединените щати, се сблъскват с три големи „предизвикателства на околната среда“, когато се озовават сред земи, с климат толкова различен от климата на родните им места, че земеделските култури и заселническите модели, развити в Европа, тук се оказват неподходящи. Първото от тези предизвикателства е високата лятна температура и високата влажност на въздуха в Югоизтока. Второто е безводието на Югозапада и на вътрешните райони на Запада. Третото са необятните прери, минаващи през централната част на страната (Карта 10).

Сред проблемите, които възникват в тези прерийни пространства, трябва да отбележим, че средните годишни валежи са много по-малко в сравнение с валежите на Изтока, но тук често се извиват силни бури, вихушки, градушки и торнадо. Под напора на зимни виети студът се усилва и снегът се натрупва на огромни преспи. Летните горещи, суhi ветрове изсушават почвата и понякога я отвяват на големи кълбести облаци прах.

Оскъдните водни ресурси на региона не могат да поддържат

ГЛАВА 11

растежа на дърветата освен покрай реките. Много от тези реки са малки и текат неравномерно. Фермерите от Изтока, свикнали да имат в изобилие вода за посеви и за животни, както и предостатъчно дървен материал за строеж, ограждения и отопление, трябва да се приспособят към съвсем различни условия, когато започват да се заселват в Големите равнини.

ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ НА РАВНИНИТЕ

Релефът и растителността на Големите равнини са сред най-еднообразните в Съединените щати. Ранните заселници, които следват маршрута за Орегон, успяват да стигнат Тихоокеанското крайбрежие само за един сезон, тъй като прериите се прекосяват лесно. Регионът се намира изцяло във физикогеографските граници на областта на вътрешните равнини. Седиментните скали са леко наклонени. Надморската височина се увеличава постепенно, почти незабележимо, от изток на запад. По източния край тя е само 500 метра, докато на запад Денвър, щата Колорадо, има надморска височина повече от 1 500 метра.

От физикогеографска гледна точка най-общирният дял от Големите равнини са Високите равнини, които се простират по западния

край на региона от южен Тексас на север до южна Небраска. Този дял, покрит с плътен слой утайки, които често са изцяло песъчливи и силно пропускливи, в по-голямата си част е равен. Само покрай реки, например в Скотсбълф на река Плат в западна Небраска или в каньона Пало Дуро на река Ред в северозападен Тексас, в резултат на ерозията местният релеф е по-висок. Басейнът на езерото Агасиз, където някога са били най-големите езера от периода на плейстоцена, е друга изключително равнинна област, която включва долината на река Ред на север в Северна Дакота и Минесота.

Не всички дялове на региона имат толкова еднообразен релеф. Най-безспорното изключение са Блак Хилс в Южна Дакота и Уайоминг. Тези хълмове, които представляват обширна куполовидна област от ерозирани вулканични скали, са свързани по своеобразуване и по релефа си със Скалистите планини на запад. В южен Тексас платото Едуардс е силно ерозирано и по югоизточния край, където граничи с крайбрежната долина, има много каньони. Санд Хилс в централна и северозападна Небраска оформят гъста сложна мрежа от обрасли с трева пясъчни дюни, много от които са високи повече от 30 метра. Пясъкът, изграждащ дюните, е навят по южните краища на континенталните ледници през периода на плейстоцена. Начупен, причудлив

релеф, който е резултат от действието на вята и водната ерозия на утаечни скали, е характерен за онази част от платото Мисури, която не е била покрита с ледници – от северна Небраска на север до река Мисури. На север от река Мисури и на запад от басейна на езерото Агасиз другата част от платото Мисури, която е била покрита с ледници, макар и на места да е равнинна, има малки езера, морени и други ледникови черти.

Земеделието е унищожило до голяма степен първоначалната тревна растителност, но по-влажните източни дялове (областите на север, където падат годишно повече от 60 сантиметра валежи, а на юг – повече от 90) са представлявали безкрайна прерия с трева, висока между 30 сантиметра и 1 метър. По западните краища на Равнините високата трева отстъпва място на по-ниските, по-разредени туфи, които могат да оцелят в полупустинните условия на западните Равнини.

Прерийните треви имат дълбока, сложна коренова система, която обикновено достига много дълбоко в почвата, като дава възможност на не толкова високите стръкове трева да използват наличната вода. Заради заплетените корени разораването на прерията е изключително трудно. Първите заселници често трябва да използват тежки рала, теглени понякога от 20 животни, за да разчупят

КАРТА 10

торфа. Прерийният торф може да бъде „нарязан“ на големи парчета, които се използват като тухли за строеж на къщи през ранния период на европейското заселване на Равнините.

Топлият, влажен, тропически приморски въздух, който нахлува от Мексиканския залив и е главният източник на влага в Равнините, обикновено се насочва нагоре към Долината на Мисисипи, а след това продължава на североизток, като подминава изцяло голяма част от западните Големи равнини. В резултат на това на запад силно намалява средното количество валежи. В Канзас например, средното годишно количество валежи варира от 105 сантиметра във влажните югоизточни части до 40 сантиметра в полупустинния югозапад.

В Големите равнини има периоди, през които падат повече от обичайните валежи. Тези периоди настъпват, когато тропически въздушни маси се движат на северозапад от Мексиканския залив и попадат над части от Равнините. На тези редки периоди обаче не може да се разчита. За щастие на фермерите от Равнините около три четвърти от дъждовете падат от април до август, когато продължава бързият растеж на културите.

Част от валежите в региона през пролетта и лятото са по време на силни гръмотевични бури. Градушката понякога е резултат от тези

бури. Ледените зърна, чиито размери достигат повече от 5 сантиметра в диаметър, могат да унищожат натежалата, узряла пшеница. Голяма част от южните и западно-централните Равнини често стават жертва на бури с градушки, но средно за цялата страна най-много градушки падат в югоизточен Уайоминг.

Торнадото, чийто въртящ се въздушен стълб развива скорост по-голяма от 350 километра в час, е друга разрушителна проява на бурите в Големите равнини. Макар че фунията на торнадото поразява малка площ, честите бури, които се извиват над централните Равнини, го превръщат във важен рисков елемент на региона.

Вятрът е нож с две остриета за Големите равнини. Скоростта на късните пролетни и летни ветрове в централните и в южните равнини е сред най-високата за вътрешността на Америка. В миналото това се е използвало, за да се увеличи ефективността на вятръните мелници в региона. Постоянните ветрове обаче означават, че в по-голямата част от региона количеството влага, което се изпарява и отделя от растенията, е голямо.

Зимният вятър шинук се появява, когато сух, сравнително топъл въздух от Тихоокеанското крайбрежие се придвижва над Скалистите планини. Когато се спусне в Големите равнини, въздухът се затопля още повече и става много

по-топъл от студените континентални въздушни маси, които са обичайни за региона през зимата. Тихоокеанският въздух временно изтласква студения въздух от западните Равнини и температурата бързо и рязко се повишава. С това интересно явление отчасти се обяснява защо зимата в по-високата западна област е малко по-топла в сравнение с източния край на Равнините.

Освен това годишната продължителност на безснежния сезон варира в широки граници спрямо средната продължителност. Както и при годишните температури, които се движат в голям диапазон, разликите се увеличават, колкото повече се отива на север.

Снегът, вятърът и студът са прояви на един от най-опустошителните елементи на климата в Равнините: снежната буря. Зимната виелица излиза през зимата, когато много студена полярна въздушна маса се придвижва на юг покрай Скалистите планини и се спуска в Равнините, променяйки обичайната посока на движение на бурята от запад на изток. Ако виелицата продължи няколко дни, снеговалежът може да достигне половината от средното количество сняг, който пада през зимата. Тъй като фермерите в Равнините обикновено оставят животните на открито през зимата, виелицата може да затрупа пътя им до храната и да доведе до висока смъртност сред тях.

ЗАСЕЛНИЧЕСКИ МОДЕЛИ

Преди европейците да завземат Равнините, тези области са частично населени от американски индианци. Основната икономическа дейност е ловът – главно на бизони. Повечето племена живеят покрай реки във временни селища. Тъй като нямат възможност да се придвижват бързо на големи разстояния (кучето е единственото опитомено животно в предевропейска Северна Америка), индианците не могат да се отделят за продължително време от надеждните водни източници. Това е сериозен проблем, защото миграцията на големите стада бизони често лишава заселниците за цели седмици от основния им източник на храна.

Когато испанците напускат южните Равнини, следвайки първоначалния план на своите експедиции, те оставят част от конете си и този „подарък“ променя драматично начина на живот на индианците от Равнините. В началото на 19 век, когато стигат до Равнините, американците откриват там – по думите на мнозина – най-добрата лека кавалерия в историята на света. Конете са се пръснали из цялата прерия, а индианците от Равнините, които вече могат да се отделят от водните източници, следват свободно миграцията на бизоните.

Ранната американска представа за региона като ненадеждно и трудно място за заселване не е

напълно неоснователна. Липсата на дървета означава, че фермерите не разполагат с никакви традиционни материали, които се използват за строеж на къщи и обори, за издигане на огради или за топливо. Водни източници се срещат рядко; често в реките и потоците има вода само през даден сезон. Първите заселници се установяват близо до водоизточниците. Земеделските култури, които заселниците пренасят в Равнините, често се похабяват, а реколтата зависи до голяма степен от количеството валежи, което всяка година е различно. Селскостопанската продукция като цяло е по-ниска, а 65-хектаровата ферма, която изглежда толкова подходяща по площ за районите на изток, се оказва твърде малка за Големите равнини.

Отчасти поради тези проблеми заселническата граница се колебае около източната част на Равнините. Заселниците избягват този регион и са склонни да се насочват към Тихоокеанското крайбрежие, докато новите технологии и промените в земевладението не превръщат Равнините в по-подходящо място за обитаване.

Докато това колебание продължава, в региона се установява друг вид икономическа система. Испанците в южен Тексас и американски заселници в източен Тексас въвеждат екстензивно земеделие, в което основна единица е ранчото. Тази икономическа систем

ма се разпространява на север от Тексас през периода 1867–1885 година.

Големи стада едър рогат добитък се карат от южен Тексас на север до крайните спирки на строящите се железопътни линии в Канзас, за да може оттам животните да бъдат превозени на изток или прехвърлени в слабо населените Равнини. До 1880 г. са прехвърлени може би 5 miliona глави добитък.

Този модел на животновъдство се проваля бързо в края на 80-те години на 19 век. Едновременното изтощаване на много пасища, конкуренцията на по-качественото говеждо месо, предлагано от развиващото се животновъдство в Средния запад, боксувашата икономика на страната, катастрофалната зима на 1887–1888 година и масовото нахлуwanе на фермери в Равнините слагат край на този кратък период от американската история. Откритото, необлагородено ранчо е изтласкано към по-сухата западна част на Равнините, а собствениците са принудени да се придържат към оградени пасища.

Бодливата тел, която се появява на пазара през 70-те години на 19 век, е подходящ материал за ограждения и чрез нея се решава проблемът с липсващия по земеделската граница източник на дървен материал. За известно време торфените жилища осигуряват добър подслон. Въпреки това повечето заселници издигат паян-

това дървени къщи веднага, щом това става възможно. Дървен материал се пренася с товарни влакове по железопътни линии, които през 70-те години на 19 век се прокарват надълъж и шир през Равнините. С приспособяването на обикновената вятърна мелница за водене на вода със сонди се осигурява по места достатъчно вода за хора и животни, както и за напояване. Широкото използване на вятърните мелници в прериите се възприема след време и в почти всички земеделски райони на Америка. Зърнопроизводството също така става все по-механизирано и това дава възможност на фермерите да обработват по-големи площи, като по този начин компенсират по-ниските реколти.

Освен това фермерите започват да включват в селскостопанската продукция култури, които са по-приспособими към условията на региона, и се ориентират все по-успешно как да се възползват от природните условия на Равнините. Твърдата зимна пшеница е може би най-добрият пример в това отношение. Пренесена в Съединените щати от руски емигранти менонити, тя вирее много по-добре в безводните Големите равнини, отколкото сортовете пшеница, отглеждани там по-рано.

Днес Големите равнини са главният зърнопроизводителен регион на Америка и благодарение на богатите земеделски реколти на Равнините Съединените щати са на

първо място в света по износ на пшеница.

ЗЕМЕДЕЛИЕТО В РАВНИНИТЕ

В земеделието на Големите равнини, което е екстензивно и механизирано, са се наложили няколко култури, най-важната от които е пшеницата. Зимната пшеница се засява през есента. Преди да настъпи зимата, пшеницата израства няколко сантиметра. Истинският й растеж е през пролетта и в началото на лятото, когато валежите са най-много, преди да започнат изсушаващите летни ветрове. Жъне се в края на май и през юни. Днес зимна пшеница се отглежда в много щати, но най-голямото производство е съсредоточено в южните Равнини - от северен Тексас до южна Небраска.

Пролетната пшеница, която се отглежда от централна Южна Дакота на север до Канада, се засява в ранна пролет, а реколтата се прибира в късно лято или през есента. Тя е подходяща за райони, където зимите са толкова студени, че покълналата зимна пшеница загива.

В прериите пшеницата обикновено се отглежда чрез суhi земеделски техники без напояване. Почвата се разорава много дълбоко, за да се разчупи сухата земя и да се забави изпарението на влагата. Практиката да се остава земята на угар, като се разорава и обръща, но не се засява един сезон, за да се задържи влагата,

се прилага най-много в северните Равнини.

От 1 юни, когато е началото на жътвата на зимната пшеница в Тексас, специализирани земеделски екипи започват да прибират реколтата, като постепенно се придвижват на север. За разлика от сезонните селскостопански работници, които събират други култури, тези хора работят на големи групи, с комбайн и камиони, и винаги са били добре платени. Сега фермите в по-голямата част на Зърнения пояс заемат площи, по-големи от 400 хектара, което означава, че повечето фермери могат да разполагат със собствени комбайни. Въпреки това около една трета от цялата пшеница в Големите равнини се събира от специализирани земеделски екипи.

Основен проблем на производителите на високодоходната пшеница е как бързо да пренесат реколтата на съхранение в големите житни силози, разпръснати из Равнините. Заради конкуренцията от страна на товарния автомобилен транспорт (а там, където се отглежда зимна пшеница, и на речния транспорт) железопътните връзки вече не стигат до малките житни силози, а се ориентират към големите силозни комплекси, които са обикновено в по-големите градове. Голяма част от пшеницата за износ минава през Големите езера или се пренася с шлеплове по вътрешната речна система и по Мисисипи.

През последните десетилетия основна култура в южните Равнини става соргото. Тази африканска житна култура, която вирее при сух климат, има не по-малко значение от зимната пшеница в горещите, безводни югозападни краища на Равнините. Сега и в Тексас, и в Небраска със сорго са засети повече площи, отколкото с пшеница. По-голямата част от реколтата се използва за фураж.

В северните Равнини вторите по значение култури са ечемикът и овесът, като почти цялата реколта от овес за страната се събира в басейна на езерото Агасиз в Северна Дакота и Минесота. Почти цялата реколта от лен в Северна Америка е от северните Равнини. Сънчогледът, който се използва за производството на олио, а също и като важна съставка на много фуражни храни, добива все по-голямо значение в долината на река Ред в Минесота и в Северна Дакота.

ВОДОСНАБДЯВАНЕ И ИЗКУСТВЕНО НАПОЯВАНЕ

В Съединените щати изкуствено напояване обикновено се прилага в безводните области на далечния Запад. Но предимствата на изкуственото напояване могат да се окажат по-големи в много полутропически или дори тропически области от гледна точка на по-голяма продукция за единица инвестириана сума, защото при сухо време водата може да се използва

или за да се увеличи реколтата от култури, които вече се отглеждат в района, или за отглеждането на нови култури, за които влагата не е достатъчна.

В Големите равнини има много места, където е важно създаването на напоителни системи в голям машаб. Това се отнася особено много за Високите равнини от Колорадо и Небраска до Тексас. Под тази област лежи огромният подземен геологички резервоар Оглала, заемащ площ 250 000 квадратни километра, който съдържа приблизително 2 милиарда акра-фута вода. (Един акър-фут е равен на количеството вода за напояване, което покрива 0.4 хектара на дълбочина 0.3 метра.) Това е „вкаменена“ вода, голяма част от която е утаена преди повече от един милион години. Около една четвърт от тази област се напоява почти изцяло с вода от Оглала. Високите равнини са важен земеделски район, който осигурява две пети от американската продукция на сорго, една шеста от продукцията на пшеница и една четвърт от продукцията на памук. Напояваните земи тук дават 45 процента повече пшеница, 70 процента повече сорго и 135 процента повече памук в сравнение със съседни области, които не се напояват изкуствено. От 1950 г. изтеглянето на подпочвена вода се е увеличило повече от три пъти и надхвърля 20 милиона акра-фута годишно.

В началото на 20 век районът около Лъбък, Тексас, става важен памукопроизводителен център. Тук постепенно започва да се прилага изкуствено напояване с вода, която се изтегля със сонди от задържащите вода пясъци под голяма част от южните Високи равнини. Днес този район е най-важният памукопроизводителен център на Съединените щати. Повече от 50 000 кладенци осигуряват вода за напояване на областта.

Втората по значение изкуствено напоявана област в Равнините е североизточно Колорадо, където захарното цвекло е първостепенна култура. Тази област отдавна се напоява от кладенци и от водите на река Саут Плат. Федералното правителство поема разходите по строителството на напоителните съоръжения и онези, които искат да прилагат изкуствено напояване, плащат за водата. Тъй като това количество вода вече не задоволява нуждите, правителството финансира един проект на река Биг Томпсън, който цели да се пренася вода от западния склон на Фрънт Рейндже в Скалистите планини до източния склон и напояваните земи от другата страна. Най-забележителната техническа особеност на този проект е 33-километровият тунел, който минава на 1200 метра под Вододела на Скалистите планини.

Най-големият от проектите в Равнините за събиране на вода в

резервоари е проектът в долината на река Мисури. Този проект цели да разреши два различни вида проблеми. Хората, които живеят в долния край на долината на Мисисипи, включително и жителите на град Канзас и на Сейнт Луис, се нуждаят от ефективна система за контрол на наводненията. В този район всяка година падат около 100 сантиметра валежи. Съвсем различен е проблемът на хората, които живеят в горния край на долината на Мисури, особено в Северна и Южна Дакота и в Монтана – те се нуждаят от система, която да осигурява обилно напояване. Двета проблема са разрешени с изграждането на каскади по горното течение на Мисури, както и на множество язовири на много от притоците на реката.

Този проект и много други по-малки напоителни съоръжения и кладенци осигуряват голямо разнообразие в земеделието на Равнините. В централните и северните части на Равнините люцерната, която е първокачествената фуражна култура на Запада, заема най-големите напоявани площи. Производството на захарно цвекло е важно в долината на река Арканзас в източно Колорадо и западен Канзас, а също и край река Саут Плат в североизточно Колорадо. Фермерите от долината на Арканзас се гордеят много с качеството на пъпешите, които отглеждат, а в южно-централна Небраска основна култура е царе-

вицата, която обикновено се напоява от кладенци.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ

Утаечните скали на Големите равнини съдържат големи запаси от енергийни ресурси – нефт, природен газ и въглища. Големите басейни на нефт и природен газ на юг са открай време сред водещите американски региони, които доставят тези продукти. Западните дялове на Тексас, Оклахома и Канзас са сред водещите в света доставчици на природен газ. Тези три щата са и големи производители на нефт, а напоследък към групата се присъединява и Уайоминг.

Северна Дакота разполага със значителни енергийни ресурси, главно под формата на черни въглища, но Уайоминг е водещият щат в страната по въгледобив. През 1996 г. мините в Уайоминг дават 26 процента от целия американски въгледобив или 1.06 милиарда тона.

Денвър е център, който се развива успешно, благодарение на нефта. Алайнс, Небраска, се разраства почти два пъти между 1975 г. и 1980 г., заради това че се намира между Бърлингтън и Нордърн Лайн (Северната линия), по която се превозват въглища на изток от басейните на Уайоминг. Джълет, най-големият град в центъра на въгледобивната промишленост в Уайоминг в басейна на река Паудър, увеличава населението си пет пъти за едно десетилетие.

През 70-те години на 20 век с приемането на закон за опазване чистотата на въздуха в Съединените щати започват усилено да се търсят въглища с ниско съдържание на сяра, каквото обикновено са въглищата на Запада. Поне 100 милиарда тона битуминозни въглища с ниско съдържание на сяра, които отговарят на строгите изисквания срещу замърсяването на въздуха, се намират близо до повърхността в Северните равнини, а това количество би задоволило нуждите за сто двадесет и пет години при сегашното ниво на консумация в страната. Предполага се, че на 2 000 метра под повърхността общото количество е 1.5 милиарда тона. Структурата на икономиката в региона вече се променя, като земеделието и животновъдството отстъпват по значение.

НАСЕЛЕНИЕ

През последните петдесет години в Големите равнини се наблюдава тенденция на намаляване на населението или в най-добрия случай на стагнация. Регионът не може да се похвали с урбанистични центрове, възможностите му да развива дейности за отдих и развлечения са минимални, а до неотдавна са разработени твърде малко важни природни ресурси. Населението на региона е съсредоточено в по-големите градове по краищата на Равнините, хората напускат по-малките градове и селските райони и там населението намалява.

Голяма част от региона се обслужва от големи урбанистични центрове, които са извън периферията на Равнините. Най-важни сред тях са град Канзас (Мисури) и Минеаполис-Сейнт Пол (Минесота). Денвър (Колорадо), Далас-Форт Уърт (Тексас) и Сан Антонио (Тексас), най-големите американски градове в Равнините, са разположени в периферията. Денвър е регионален център на услуги и комуникации, както и финансово средище на развиващия се енергодобив в Северните равнини и във вътрешността на Запада. Далас, който също е важен регионален център на услуги и комуникации на Югоизтока, изглежда по-скоро като град на тропическия изток, докато по-малкият Форт Уърт, който е на 50 километра на запад, като център на животновъдство и месна промишленост явно принадлежи на Равнините. Сан Антонио е най-големият търговски център в южен Тексас, в който са разположени и няколко важни военни бази.

Много от по-малките центрове, обслужващи региона, са също периферни – градове като Тълса (Оклахома) и Омаха (Небраска). Търговските зони на градовете, съсредоточени по краищата на Равнините, имат издължена форма, следваща посока изток-запад.

Повечето градове в Равнините възникват като транспортни центрове, обикновено разположени покрай железопътни линии. Онези

от тях, които са преуспели в развитието си, продължават да изпълняват някаква транспортна роля, но също така са се наложили и като пазарни центрове в региона. За развитието на някои от тях съдействат и конкретни местни условия – градовете Оклахома и Тълса например са важни нефтени центрове. В Уичита, Канзас, е развито производството на малки самолети.

Месопреработвателната индустрия се е развита през последните тридесет години в много от по-малките градове на Равнините. В миналото тази индустрия е съсредоточена в Средния запад, къде-

то има големи кланици със сложни съоръжения. Модернизирането на кланиците, увеличаването на пасищата в Равнините и разнообразяването на пазарните модели прави по-икономични по-малките месокомбинати, разположени близо до новите пасища на по-малките градове в Равнините.

Пътищата в Равнините първоначално са построени, за да може по тях да се преминава през региона, а не за да бъде обслужван той. Затова повечето главно магистрали и железопътни линии пресичат Равнините от изток на запад и много малко – от север на юг. ■

НЕНАСЕЛЕНАТА ВЪТРЕШНА ОБЛАСТ

От източните склонове на Скалистите планини на запад до Сиера Невада в Калифорния, до Каскадните планини на Тихоокеанския североизток и в Аляска се простира най-голямата рядко населена област в Америка (Карта 11). Ниската гъстота на населението е най-важната характеристика на този регион. Но по отношение на други географски елементи в региона се наблюдава голяма пъстрота: скалистият релеф на някои дялове е разнообразен с верига от плата, много от които обхващат широки равни местности. Годишните валежи варират от 125 сантиметра в северен Айдахо до по-малко от 25 сантиметра в платата. Населението на района е предимно от европейски произход, но на юг голям дял от жителите са латиноамериканци и американски индианци. В някои области важно значение има земеделието, поддържано с изкуствено напояване, както и животновъдството, а в други области водещи отрасли са дърводобивът, туризмът и рудодобивът.

Сред това необятно пространство се намират едни от най-живописните природни забележителности на Америка. Човешкото присъствие в региона, макар че е оставило важни следи на отделни места, до голяма степен е засенчено от красотата на пейзажа.

ГЛАВА 12

СУРОВА ПРИРОДА

Американците от източната част на страната са свикнали с един вълнообразен релеф, при който разликите във височината рядко са големи. Там, където има планини, разликата във височината между основата и върха на планината почти никога не надвишава 1000 метра. За вътрешността на Запада обаче са обичайни драматични разлики във височината от 1000 и повече метра.

Друг физикогеографски елемент на региона е суровата природа. Повечето от планините в източните Съединени щати изглеждат заоблени и източени; планинските вериги на Запада обаче имат стръмни, почти вертикални склонове, а върховете им често приличат на назъбени остриета, насочени към небето. Разликата се дължи отчасти на възрастта. Повечето от западните планини, макар и не всички, са значително по-млади от източните планински вериги. В западните планини ерозията, която в крайна сметка води до заглаждане на земната повърхност, е действала много по-кратко време.

През най-новия период в геоложката история, плейстоцена, прорезите, направени от планинските ледници, са допринесли много за оформянето на релефа на вътрешността на Запада, а останки от ледниците все още могат да се

забележат в някои части на региона. По-малките ледници са разпространени най-много в Тихоокеанските планини на южна Аляска, но се срещат и на юг в централните Скалисти планини на Колорадо и в Сиера Невада на Калифорния.

Високопланински ледници се образуват в по-високите места и когато ледената маса увеличи обема си, ледниците постепенно се смъкват по склоновете. Движещи се лед е мощен проводник на ерозията. Там, където ерозията е действала достатъчно дълго време, се създава дълбока долина с почти вертикални стени и сравнително равно дъно. Ако два ледника се движат един до друг, обраzuва се тесен скалист хребет с назъбени върхове, които се наричат арети. Долината Йосемити в Сиера Невада, класическа ледникова долина, дълбока 2 километра, е може би най-често соченият пример за високопланинска ледникова дейност в региона.

Голяма част от Ненаселената вътрешна област е заета повече от плата, отколкото от планини. Може би най-живописната част от този дял е платото Колорадо покрай средното течение на река Колорадо в Юта и Аризона. Въпреки някои големи структурни промени в релефа, по-голямата част от областта лежи върху леко наклонени утаечни скали. Характерните черти на пейзажа са резултат от ерозията на екзотичните реки (наричани така, защото

носят вода, нещо непознато или екзотично за тази суха област), по-специално река Колорадо и нейните притоци, които пресичат платото. В тази среда най-силно ерозионно влияние имат реките. Когато едновременно с ерозията се извършва значително разместяване на пластовете в по-голяма част на платото, в по-ниските части, особено в онзи, които са в непосредствена близост до реките, ерозионните процеси се проявяват много силно. Така оформилите се каньони са сред най-красивите естествени пейзажи на Америка. Големият каньон на река Колорадо в Аризона е една от най-известните природни забележителности на страната. В Националния парк на Големия каньон има една поредица от каньони, които на места са широки повече от 16 километра. Освен това различната устойчивост на твърдите и меките скали в тези утаечни образувания води до създаването на ескарпи и тераси, които са особено характерни за това място.

През цялата страна на юг от платото Колорадо през южно Ню Мексико и Аризона, на запад в Долината на смъртта и пустинята Мохаве в Калифорния и на север чак до Оregon и Айдахо се простира област на речни басейни и планински вериги. В тази широка област има над 200 продълговати планински вериги, следващи посока север-юг, които обикновено са дълги не повече от 120 километра

КАРТА 11

и се издигат на 1000 до 1600 метра сред около 80 широки равни речни басейна. На север и на запад от басейна на река Колорадо в по-голямата си част областта има вътрешно отточна система – реките започват и свършват в нея, без да стигат до морето. В резултат на това на много места са натрупани огромни количества наноси от ерозиралите околни планини.

През периода на плейстоцена значителни части от региона били покрити с езера, образувани от по-влажния климат и от топенето на високопланински ледници. Най-голямото, езерото Бонвил, заема 25 000 квадратни километра в Юта. Днес повечето от тези езера са изчезнали или са несравнено по-малки по размери, защото сега речният поток зависи от по-оскъдните годишни валежи, а и много от езерата, които са останали, като езерото Пиръмид в Невада или Грейт Солт в Юта, са извънредно солени. Речната вода винаги поема малки количества разтворими соли, които обикновено допринасят, макар и в малка степен, за солеността на световния океан. Но тъй като реките нямат излаз на океана, езерата в тази област са с повишена концентрация на сол. Грейт Солт Лейк, което заема 5 000 квадратни километра, е част от някогашното езеро Бонвил и в сравнение с океана съдържанието на сол в него днес е много по-високо.

На север от региона на басейните и скалистите вериги платото Къльмбия се е оформило в резултат на постепенното натрупване на застинали потоци лава. Притиснати от заобикалящите ги планини, тези многократно изригвали потоци лава, всеки от които имал пътност средно от 3 до 6 метра, на някои места се натрупвали на дълбочина 650 метра. В областта може да се видят няколко малки вулкани и кратери, но основните прояви на вулканична дейност тук са натрупванията от някогашна разтопена лава. Реките също са обраzuвали дълбоки стръмни каньони.

Като се изключат някои проломи, картината, която създават ерозираните плати, продължава да се разгръща на север в Юкон в областта между Скалистите планини и Тихоокеанските вериги. В централна Аляска басейнът на река Юкон заема територията от планината Аляска до планините Брукс. На повърхността лежат главно утесни скали.

В цялата вътрешна област на Запада се наблюдава силна взаимозависимост между валежи и надморска височина. Ниските области са обикновено сухи. По-големи количества валежи падат по средните склонове на планините. Целият регион получава повърхностна вода почти изцяло от екзотичните реки.

Зависимостта между релеф, температура и валежи води до ясна обособеност на растителни

зоni в цялата Ненаселена вътрешна област. Най-ниските места обикновено са обрасли с пустинна растителност, главно с див пелин. Далече на юг късно през лятото влагата се увеличава, макар и незначително, поради което освен див пелин там се среща и тревна растителност. Тази комбинация се появява и на по-високи места, над храстите и шубраците. Още по-нагоре има дървета, тъй като на такава височина падат достатъчно валежи, за да поддържат растежа им. Отначало горите представляват преходна комбинация от тревна растителност и малки дървета, като ядивен бор и хвойна. По-нависоко те преливат в по-широко разпрострели се гори с по-големи дървета, като жълт бор, усукан бор и дъгласка ела. В по-високите планини се срещат разновидности на по-малки дървета като различни субалпийски ели, а над тях има и втора граница на дървета. Още по-високо, където съчетанието от силни ветрове и кратък, хладен вегетационен период създава невъзможни условия за растеж на дървета, гората отстъпва място на тундрата.

Ненаселената вътрешна област е богата на диви животни, сред които бизон, североамерикански лос, вилорога антилопа, мечка, белоопашат елен и дива пуйка.

ЧОВЕШКОТО ПРИСЪСТВИЕ

В щата Невада различни правителствени агенции упражняват

контрол върху почти 90 процента от земята. Макар че на други места в региона този процент е по-нисък, Ненаселената вътрешна област като цяло е под контрола на правителството.

Не е изненадващо, че толкова голяма част от земята е в ръцете на правителството. Вътрешната област и Аляска са последните региони, които са населени от доста голям брой хора, но федералните програми за раздаване на земя с цел настърчаване развитието на земеделието не могат да бъдат приложени, тъй като малка част от региона има действителен земеделски потенциал. Статистическото управление на Съединените щати обявява края на заселническата граница през 1890 г., когато голяма част от вътрешността на Запада все още е ненаселена. Освен това когато започват да се проявяват други интереси, например към дърводобив или рудодобив, и да се настоява за по-голяма частна собственост върху земята, федералното правителство вече преосмисля предишните програми, според които земята се е раздавала почти безплатно.

Голямата част от цялостната американска система на национални паркове се намира във вътрешността на Запада, включително такива известни паркове като Йелоустоун, Глейшър и Големият каньон. Но националните паркове са само малък дял от целия

обществен фонд земя. Най-голям дял от този фонд има Службата за управление на земята към американското Министерство на вътрешните работи, която определя начините за използването на земята и я предназначава най-вече за паша. Тази служба е също и главен посредник в изграждането на напоителни съоръжения и водноелектрически станции в областта.

Управлението на горите към американското Министерство на селското стопанство е втората по големина федерална агенция, която е собственик на земя. Тази служба предвижда земята да бъде използвана по най-различни начини, но отделя особено внимание на дърводобива и пасищата, както и на развитието на развлекателната индустрия, на която отрежда все повече място и средства.

Други два начина, по които се използва земята на Ненаселената вътрешна област, говорят много за миналото на региона и разкриват какво е отношението на американците към качеството на земята и към нейното използване. Тук се намират едни от най-големите резервати на американските индианци, най-вече в северна Аризона и Ню Мексико. Тук са разположени също и някои от най-големите оръжейни комплекси, както и единственият полигон за ядрени опити. Населението е малобройно и претенциите земята да бъде използвана по други начини не са големи.

С придвижването на земеделската граница на запад през последните десетилетия на 19 век повечето заселници подминават вътрешните райони на Запада. В действителност малцина биха се насочили към този регион преди средата на 20 век, ако тук нямаше минерали, транспортни връзки и Църквата на Иисус Христос и Светите от последния ден.

Светиите от последния ден или мормоните се установяват в северната част на щата Ню Йорк през 1830 г. Църквата и нейните последователи са многократно атакувани, словесно и физически, за „странините“ им, както мнозина ги възприемат, вярвания. Мормоните се местят няколко пъти, търсейки място, където да изповядват религията си. Много мормони, често пеша, се придвижват на Запад, където се надяват да основат независима мормонска държава.

Мястото, където първоначално се установяват на Запад, е долината Уосач, сгущена между планината Уосач и Грейт Солт Лейк в северна Юта; тук след време израства града Солт Лейк. Мястото сигурно е изглеждало неподходящо за земеделско селище. Климатът е сух, езерото е солено и неизползваемо, пейзажът – гол и див. Въпреки това мормоните бързо се залавят със земеделие; селищата им се разширяват с пристигането на нови последователи. Високата раждаемост също увеличава населението. Мормоните меч-

таят да основат независима държава, наречена Дезерет, която на север да стига до сегашния Орегон и Айдахо, а на юг – до Лос Анджеles, Калифорния, и затова мормонски общности се установяват все по-далеч от Солт Лейк.

Надеждите на мормоните да създадат своята държава Дезерет окончателно се провалят. С откриването на злато в Калифорния и Невада американската експанзия преминава през мормонската област и продължава на запад, а мормоните отново стават зависими от волята на Съединените щати. В крайна сметка Дезерет се поделя между половин дузина различни щати.

Мормоните са първите американци, които се сблъскват с трудностите на живота във вътрешността на Запада, и се справят с повечето от тях. Най-важното решение, което намират, е изкуствено напояване. Дотогава американците никога не са изпитвали нужда от екстензивно напояване и технологията и контролът, необходими, за да се събере и разпредели вода сред голям брой потребители, са почти непознати. Мормоните построяват множество язовири по западните склонове на планината Уосач, откъдето по канали, дълги километри, водата стига до потребителите долу в долината. В резултат на тези усилия днес голяма част от долината е заета от селскостопански култури, дървета и зелени поляни. Тези

ранни усилия да се приложи широкомащабно напояване бележат началото в развитието на напоителното дело във вътрешността на Запада.

Мормоните продължават да имат значително влияние във вътрешните области на Запада. От приблизително 11 милиона души, които живеят в този регион, повече от 1.5 милиона са мормони.

РАЗДРОБЕНА ИКОНОМИЧЕСКА СТРУКТУРА

Напояване и земеделие: Голяма част от водите на няколко от по-важните реки в Ненаселената вътрешна област е отклонена, за да бъде използвана за различни цели, предимно за напояване. Законът за облагородяване на земите от 1902 г. предоставя федерална помощ за изграждането на язовири, канали и водноелектрически централи за 17-те западни щата (без Аляска и Хаваите). Днес над 80 процента от водата в тези съоръжения, изградени с федерална помощ, се използват за напояване на повече от 4 милиона хектара земя. Макар че повечето от напояваната земя е в Калифорния, големи напоителни системи са разпръснати в целия регион.

Напояваните 1 милион хектара в равнината на река Снейк отреждат водещо място на Айдахо по напоявана площ в региона. Това дава възможност на този щат да се нареди сред водещите производители на картофи и захарно

цвекло в Америка; отглеждането на люцерна и животновъдството също заемат важно място. Проектът за облагородяване на долината на Кълъмбия, където се използват обилните води на река Кълъмбия, събираны в язовира Гранд Кули в централната част на щата Вашингтон, обхваща над 400 000 хектара земя, която ражда люцерна, захарно цвекло и картофи. Напояването на долината Уосач се извършва в почти същите мащаби от първите десетилетия на мормонското заселване. Около 400 000 хектара напоявани площи са определени предимно за захарно цвекло и люцерна. В долината Гранд край река Колорадо в западно-централната част на Колорадо основните култури са люцерната и картофите, макар че е важно и овоцарството, особено отглеждането на праскови. Във Вашингтон притоците на река Кълъмбия, особено Якъма и Уъначи, снабдяват с вода най-прочутите ябълкови райони на Америка.

Във всяка от тези области се отглеждат ограничен брой култури. Късият вегетационен период изключва възможността да се отглеждат култури, които изискват продължително време за растеж. Местното търсене е незначително и се свежда до задоволяване на нуждите от млечни произведения или пресни плодове.

По-южните, изкуствено напоявани райони, макар и често да стра-

ват от недостиг на вода за напояване, имат едно основно предимство пред северните райони – много по-дълъг вегетационен период. Долината Импиръл в Калифорния, където в продължение на повече от 300 дни не падат слани, е една от първокласните земеделски области на Америка. Голяма част от американската зимна реколта на главеста салата, както и на грозде, памук и люцерна за угояване на говеда, които се отглеждат за клане, се осигурява от този регион. Едрият рогат добитък в долината наброява повече от 250 000 глави. Една новопостроена електростанция използва изобилния оборски тор за гориво. Продължителността на вегетационния период в долината Импиръл е достатъчно голяма, за да се събират по две реколти и това естествено увеличава общата продуктивност.

В долината Коучела на север от езерото Солтън Сий се отглеждат такива култури като фурми, грозде и грейпфрут. Долината Юма по долното течение на река Колорадо е производителен район на памук, захарно цвекло и портокали. В долината на река Солт, близо до Финикс, Аризона, основните култури са салата, портокали и памук. Тези южни култури, за разлика от културите, отглеждани по на север, срещат слаба конкуренция от страна на земеделските центрове в големите пазари на източните Съединени щати.

Транспортни услуги: Тъй като във вътрешните части на Запада трафикът е малък, главна цел на транспортните услуги е да осигурят колкото е възможно по-бързо и по-евтино преминаване през региона. Затова повечето основни магистрали и железопътни линии минават през региона от изток на запад, от урбанистичните центрове на Средния запад до центровете на Западното крайбрежие.

Въпреки така наложилия се транспортен модел, огромните размери на региона налагат развитието на много услуги, за бъде улеснен минаващият през региона трафик. Много от градовете са възникнали като центрове, които обслужват и направляват железопътния транспорт. Тези центрове се оформят там, където има нужда от обслужващ железопътната линия персонал, независимо дали районът е населен или не. Макар че с развитието на технологиите от края на 40-те години на 20 век железопътният транспорт се нуждае от все по-малък персонал, нараства необходимостта от хора, които да обслужват товарния и автомобилния трафик с бензиностанции, авторемонтни бази, мотели и ресторант.

Макар че транспортните услуги са ключовият фактор за първоначалното развитие на урбанистичните центрове, градовете, които са се разраснали най-много, обикновено са улеснявани в развитието си и от някои допълнителни фак-

тори. Например Споукан, Вашингтон, с население над 350 000 души, е станал главен център на „Вътрешната империя“ на Вашингтон. Тази област, географски очертана и опасана от извиращата се през централната част на щата Вашингтон река Къльмбия, отдавна има добре развито земеделие. Албъкърки, Ню Мексико, с население около 500 000 души, си е извоювал роля, подобна на Споукан, заради централното си местоположение в щата. Финикс, Аризона, първоначално се развива като земеделски център, а по-късно се разраства неимоверно, когато много американци идват привлечени от неговия топъл, сух климат. Той се превръща в популярно място, където се заселят пенсионери, а също и в индустриски център за производство на малки по размери, скъпоструващи продукти. Особено място заема електронната индустрия, която е много важна за развитието на града.

Огдън, Юта, е основен железопътен център и от самото начало е сред най-важните селища в региона, но не се е превърнал в голям урбанистичен център. Той е само на около 55 километра от Солт Лейк, града, чието влияние е свързано с важните му функции като столица на Юта и на мормонството.

Туризъм: Всяка година разнообразието и красотата на природните забележителности на Ненаселена-та вътрешна област привличат

милиони хора. Посетителите на повечето големи национални паркове преминават първо покрай дълга верига от блъскави хотели, закусвални, магазини за сувенири и други източници на местен колорит. Освен това разстоянията между отделните атракции са обикновено големи и има нужда от допълнителни транспортни услуги до безброй места. Когато към туристическата индустрия на региона се включи и узаконеният в щата Невада хазарт, значението на туризма става още по-голямо.

Дърводобив и животновъдство: Много от основните предпоставки за развитието на дърводобива и животновъдството зависят от държавната земя. Управлението на горите и Службата за управление на земята предоставят земи за пасища, а дърводобивът в Ненаселената вътрешна област се извършва на земи, които са собственост на Управлението на горите. Продукцията на един хектар както за животновъдството, така и за дърводобива, е ниска в сравнение с произведеното в частни земи.

Една от причините за тази очевидна неефективност е лошото качество на земята. В много от по-сухите области са нужни 40 хектара земя на глава добитък, за да има добра паша. Големите сезонни разлики в климата, които се наблюдават в този регион, налагат тук, както и на още единадве места в Америка, да се прилага преселване в нови пасища на

хора и животни от равнините през зимата в планинските пасища и ливади през лятото. Това е особено важно за овцевъдството. Много баски, опитни овчари от Пиринеите на Испания и Франция, са дошли тук като наемни работници да пасат стадата. Днес техните наследници съставляват значителна част от населението на няколко щата, особено на Невада.

Рудодобив: В края на 19 век златотърсачите следват мормоните по петите им и скоро се превръщат във втората по големина група заселници в региона. Откриването на златните и сребърни залежи в Комсток Лоуд в Невада е причина за възникването на град Върджиния, чието население достига 20 000 жители в апогея на златната треска около 1870 г., преди градът да изчезне почти напълно, когато се изчерпват залежите от висококачествена руда.

Разцветът, който бележи добивът на злато и сребро в годините непосредствено след откриването на Комсток, води до бързо увеличаване на населението на Невада. Кулминацията на това развитие е приемането на щата в съюза през 1864 г., много преди приемането на съседните му щати. В резултат на изчерпването на голяма част от този минерален ресурс в края на 19 век населението на Невада силно намалява и щатът не може да се възстанови напълно чак до средата на 20 век. Днес рудодобивът

не е от голямо значение за Невада или за която и да е част от вътрешността на Запада, макар че някои от изоставените мини сега са важни туристически атракции.

Водеща в списъка на полезните изкопаеми, които поддържат икономиката на региона, е медта, която се добива главно в Аризона и Юта. Огромната открита мина Бингам до град Солт Лейк, която се смята за най-голямата кариера в света, дава около 8 милиона тона мед. Сред десетките големи и малки медодобивни центрове в Аризона най-важният е в Моренчи в източната част на щата. Други важни мини има в Сан Манюъл, Глоуб и Бисбий, всичките в южна Аризона.

Повечето медна руда, добивана в Ненаселената вътрешна област, е нискокачествена, с метално съдържание под 5 процента. Поради това повечето мини имат съоръжения за топене или пречистване на рудата, разположени наблизо, за да се облекчат транспортните разносци, като се намали значително теглото на товара. Така пречистването на рудата става важен индустрисъл в региона.

Оловото и цинкът са вторите по значение метали за региона, като често освен тях на едно и също място се добиват и други метали. В мините Бют Хил в Монтана например отдавна се добива олово, цинк и мед. В областта Кор Д'Алан в северно Айдахо се добива

злато, сребро, олово и цинк; в областта Ледвил в Колорадо освен тези четири метала се добива и молибден, използван в производството на стоманени изделия. Фактически около три четвърти от цялото количество молибден в света се добива в областта Ледвил. Важно е разработването на уранови залежи в региона и днес Юта и Колорадо са главните щати, където се добива уран. Годишно се добиват и около 25 милиона тона въглища.

Разпрострени върху хиляди квадратни километри от площта, където се срещат Юта, Колорадо и Уайоминг, са огромните находища от шистово масло в скалистата формация Грийн Ривър. В тези скали са вградени един трилион барела шистово масло, много повече от съществуващи количества в света на друго земно масло. Но проблеми, свързани с разработването на тези находища и с опазването на околната среда, възпрепятстват развитието на тази индустрия.

Наличието на тези минерални ресурси не съдейства за поддържане или ускоряване на урбанистичното развитие. Бют, Монтана, с население 34 000 души през 1990 г., е може би най-големият град в региона, където добивът на мед е основен икономически отрасъл, но и този град открай време е и център за преработване на селскостопански продукти. ■

ЮГОЗАПАДНАТА ГРАНИЧНА ОБЛАСТ

Областта, известна като Югозапада, е една от най-ясно обособените и в същото време една от най-променливите области на Америка (Карта 12). Нейното видимо физикогеографско еднообразие може да се обясни главно със сухия климат, но в действителност регионът включва широките равнини в долната част на долината на Рио Гранде; платата на Ню Мексико; внушителните ниски скалисти плати със стръмни страни, полегатите хълмове и пустините на Аризона и планините Сангре де Кристо в Ню Мексико.

Спецификата на Югозапада се дължи на съжителството на испано-американска, индианска и англо-американска култури на фона на природна среда, която подчертава особеностите на всяка от тези култури. Американските индианци и испанското население съжителстват в голяма част от региона в продължение на 250 години след пристигането на испанците в края на 16 век и преди европейската емиграция в средата на 19 век.

Въпреки това в тази гранична област, обхващаща три култури, сега не преобладава нито испанската, нито индианската култура. Приблизително един на всеки четири души носи испанско презиме и малко повече от един на все-

ки сто души е американски индианец. Би могло да се очаква, че тези малцинства ще бъдат погълнати от по-многобройното и сравнително хомогенно англо-американско население. Но и двете групи са оставили важен и траен отпечатък върху региона. Селищата покрай река Рио Гранде и в крайбрежна Калифорния носят предимно испански имена. Индианските имена са от важно местно значение, особено в резерватите на племената навахо, хопи и папаго в Аризона. Латино-американските селища понякога се разпознават по кирпичните къщи, но по-често по ярките цветове, с които са боядисани жилищата, по външната украса и по дворовете, опасани от високи огради. Типичният хоган (къща от замазани с кал столове с почти вертикални стени и заоблен покрив) все още се среща в резервата на племето навахо, а селищата на индианците пуебло в Ню Мексико са забележителен елемент от архитектурата на щата.

Каньоните на северна Аризона и южна Юта са сериозна бариера пред испанската експанзия на север от Мексико. Испанците се придвижват по Рио Гранде към широките открити пространства на Скалистите планини, на север от които възникват малко испански селища. В Тексас заселничеството се със-

редоточава покрай реките Рио Гранде и Нуейсис. Но влажните гористи земи в източния дял на щата не благоприятстват за развитието на екстензивното животновъдство, което испанците въвеждат в южен Тексас. Тази област, служеща за граница, в голяма степен остава ненаселена от испанци. Почти цялата миграция на испано-американци отвъд тази първоначална заселническа област е насочена към урбанистични центрове.

Безводието на Аризона, Ню Мексико и граничните области в Юта и Колорадо обезкуражава европейските заселници през 19 век да развиват земеделие на тези земи и това позволява на много американски индианци да останат в четирите щата. Индианците пускат в горната част на долината Рио Гранде създават най-развитата в технологично отношение индианска цивилизация преди идването на европейците в бъдещите Съединени щати и те остават важни и до днес в Ню Мексико. Племената навахо, хопи и апачи, всичките предимно в Аризона, оцеляват по-добре при преминаването на европейската вълна в сравнение с повечето източни племена.

ЕТНИЧЕСКО МНОГООБРАЗИЕ

Американските индианци от Югоизапада са носители на различни култури. Най-големите племена са навахо в областта „Четирите ъгъла“, където се срещат щатите Колорадо, Юта, Аризона и Ню

Мексико; няколко племена апачи в Аризона и Ню Мексико; различни индиански групи в Ню Мексико; папаго в южна Аризона; хопи в северозападна Аризона и юти в югозападно Колорадо.

Повечето американски индианци живеят в големите резервати, особено около „Четирите ъгъла“ (където на 62 000 квадратни километра площ резерватът на племето навахо има население 10 пъти по-голямо в сравнение с всеки друг резерват) и в Калифорния. Около 300 000 американски индианци живеят в Аризона и Ню Мексико.

Цялата област, която днес представлява югозападните Съединени щати, е била част от Испанската империя в ранните години на 16 век. Докъм 1550 г. испанците вече са проучили региона. Липсата на установени, лесно достъпни богатства, както и голямото разстояние до централната точка на испанското завоевание – Мексико, прави испанците доста безразлични към тази северна територия.

Преди 1700 г. единствените постоянни испански селища на север от сегашната граница между Съединените щати и Мексико са в долината по горното течение на Рио Гранде в Ню Мексико. Санта Фе е основан през 1610 г., а други пуеблос (граждански общности, които би могло донякъде да бъдат разглеждани като малки градове), по-специално Таос и Албъкърки, са основани скоро след това.

Първите опити на испанците да завладеят Аризона започват през 1700 г. Апачите представляват постоянна заплаха с многократните си нападения срещу испански селища в областта. Колонизирането на Тексас започва приблизително по същото време с по-продължителни и по-успешни резултати. Накъдоиз е основан през 1716 г., последван две години по-късно от Сан Антонио. През средата на 18 век долната част на долината Рио Гранде е заселена от испанците. Въпреки това в началото на 19 век тези и други центрове на испанското заселничество се възприемат от испанските власти като ограничена, несъществена колонизаторска дейност в сравнение с големия брой американци, придвижващи се на запад към Тексас. Така чужденци, предимно американци, получават възможност да основат там селища през 20-те и 30-те години на 19 век.

Калифорния, най-отдалечената от испанските северни територии, е населена последна. През 1769 г. в Сан Диего има църковна мисия и пресидио (гарнизон). През следващите две десетилетия по крайбрежието на север от Сан Франциско до Сонома се нареждат още няколко църковни мисии и гарнизони. Тази скромна демонстрация на завладяване на крайбрежието е до известна степен реакция на засилващия се английски и руски интерес към Западния бряг.

След 1845 г., когато Съединените щати придобиват Тексас и след края на Мексиканската война през 1848 г. мексиканското население в тази обширна територия е приблизително 82 500 души. От тях 60 000 са в Ню Мексико, 14 000 в Тексас, 7 500 в Калифорния и 1 000 в Аризона.

Към 1850 г. мексиканците в Тексас и Калифорния представляват по-малко от 10 процента от цялото население на двата щата. Има основателни причини за увеличаването на неиспанското население. Източен Тексас е новата западна граница за заселване на юг, а откриването на злато в Калифорния през 1848 г. е до голяма степен причина за нахлуването на неиспанци в централните и северните части на щата. Само в Ню Мексико, южна Калифорния и в Тексас, южно от Сан Антонио испанското население остава преобладаващо още няколко десетилетия.

Първоначалното испанско население на Югозапада се увеличава много заради значителна имиграция, особено през 20 век. През 1990 г. хората с испански презимена представляват 18.8 процента от населението на Аризона; в Калифорния те са 26 процента; в Колорадо – 13 процента; в Ню Мексико – 38 процента и в Тексас – 26 процента. Статистическите данни от 1990 г. показват, че населението на Съединените щати от испански произход е 20.8 милиона, с 34

КАРТА 12

процента повече в сравнение с 1980 г. Над 60 процента от това население са мексикански американци.

Икономическата пропаст между англоамериканци, латиноамериканци и американски индианци е голяма. Различната степен на урбанизация обяснява някои от причините за съществуването на такава пропаст; на Югозапад най-силно урбанизирани са англоамериканците, а най-слабо – американските индианци. Урбанизираните американци

обикновено имат по-високи доходи, по-добро образование и по-малко деца.

Развитията в резервата на племето навахо обаче, макар и не съвсем типични, са показателни за промяната, която настъпва, в условията на живот. Резерватът остава под контрола на правителственото Бюро по индианските въпроси, но повечето икономически решения се вземат от племенен съвет, чийто членове се избират с гласуване. От 1950 г. насам

финансовата помощ за резервата се е увеличила много. Пътищата вече са проходими във всички сезони и това силно намалява изолацията, а здравните и образователните услуги значително са се подобрili. Огромни залежи от твърдо гориво, особено въглища, са открити в земите на племето навахо и няколко големи енергийни станции, разположени в резервата, обслужват южна Калифорния. Електрическите компании влагат милиони долари годишно в икономиката на резервата. Резерватът също така е разширил значително туристическата си индустрия и привлича редица нови индустрии с наличната си, вече по-добре образована работна сила.

През Първата световна война и по времето на икономическия разцвет в началото на 20-те години на 20 век, много мексиканци преминават границата, за да попълнят работната сила в Съединените щати. По-късно, през 40-те години, когато заради войната отново има недостиг на работна ръка, а също и през следващите две десетилетия, мексиканците могат да влизат в Съединените щати и да работят като сезонни работници в селскостопанския сектор.

През 1965 г. Мексико започва своята Програма за индустриализация на граничната област. Целта е да се привлече интересът на американските индустрии към граничните райони в северно Мексико. Чужди компании, наречени маки-

ладорас, получават право да внасят без мита машини и материали в Мексико, при условие че произведените стоки след това бъдат предназначени за износ от Мексико. През 1989 г. тези условия са облекчени и сега чужди компании могат да продават 50 процента от цялата си продукция в Мексико.

Тази програма предлага на Мексико работни места за местното население. На американските компании тя предоставя удобен случай да използват евтина работна ръка в близост до американските пазари и източници на сировини, където транспортните разходи могат да бъдат сведени до минимум. Много фирми са привлечени от възможността за реализиране на евтино производство; към края на 1990 г. около 1800 макиладорас наемат над 500 000 мексикански работници.

ПРИРАСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО

Югозападът е най-слънчевият и най-сухият от всички региони на Съединените щати. За цялата област е характерна тревната растителност, мескитовите храсти и кактусите. Температурните условия в региона са много различни. Южна Калифорния, Аризона и южен Тексас обикновено имат горещи лета и кратка, мека зима; в горната част на долината на Рио Гранде в Ню Мексико на горещите лета съответстват студени зими, когато температурите могат да паднат много под нулата.

Въпреки температурните разлики, сънчевият климат на Югозападът привлича много американци. Аризона е третият американски щат след Невада и Аляска, чието население се увеличава с най-висок процент през 80-те години на 20 век. Фактически всички щати на този регион увеличават населението си доста над средното за страната ниво. Финикс е удвоил населението си няколко пъти от 1950 г. насам и сега е процъфтяващ урбанистичен център, 20-ят по големина в страната. Районът на Тъксън нараства от 266 000 души през 1960 г. на 667 000 през 1990 г. Тези урбанистични области с ниска гъстота на населението сега се простират с километри върху големи площи от някогашна пустиня.

Отначало Югозападът привлича много хора заради здравословното влияние на сухия климат върху различни заболявания на дихателната система. По-топлите части на региона днес привличат хиляди пенсионирани американци.

Освен това Аризона е място, където се разгръщат много производствени и административни дейности. През Втората световна война във Финикс се развива самолетостроенето, тъй като градът е близо до големия самолетен комплекс в южна Калифорния, а има и подходящи атмосферни условия за летене. Много работодатели разполагат бизнеса си в южна Аризона, тъй като околната среда

привлича работна сила. Относителната изолация на щата от повечето основни пазари на страната, което в миналото е важно условие за развитието на Аризона, днес, с производството на скъпоструващи, лесно преносими продукти, особено на електронната индустрия, е загубило много от значението си.

Ел Пасо, Тексас, и Албъкърки, Ню Мексико, също са увеличили двойно населението си между 1950 г. и 1970 г. и оттогава продължават бързо да нарастват. И двата града, както и Сан Антонио, се облагодетелстват от присъствието на големи военни бази, но освен това имат дял и в развитието на различни отрасли на леката промишленост.

На други места в Ню Мексико и в онази част на Тексас, която принадлежи към този регион, населението се увеличава доста по-неравномерно. В много селски окръзи в долната част на долината на Рио Гранде, както и в повечето такива окръзи в южно Колорадо и източно Ню Мексико, населението намалява през последните няколко десетилетия, каквато е и съдбата на други земеделски области в Америка.

УСТОЙЧИВОСТ НА ПЛУРАЛИСТИЧНОТО ОБЩЕСТВО

Земеделските планински райони на централно и северно Ню Мексико, които представляват основното ядро на испанското заселничество

в Съединените щати, запазват характерните си черти и остават изненадващо незасегнати от американската вълна, заляла Албъкърки и южна Аризона. Латиноамериканците съставляват може би 70 процента от планинското население на северно Ню Мексико и включват цялото население на множество малки градове. Американските индианци, предимно пуебло, са много по-малък, но ясно очертаващ се елемент в селската, неевропейска култура на региона.

Покрай селските пътища на север от Санта Фе културният пейзаж е изпъстрен от стари села с кирпични къщи и надписи на испански. Покрай магистралата близо до Албъкърки, както и по цялата северо-централна част на щата има пуеблос, многоетажни, терасовидни индиански селища отпреди няколко века; те съществуват в пълен контраст с ниския, разстлан на широкото съвременен град. Всяко от тези селища притежава голяма площ от прилежащата земя, което го изолира от англоамериканската общност. Хората и традициите в тези селища са издръжливи и жизнеустойчиви. Санта Фе, столицата на Ню Мексико, запазва испанския колорит с архитектурата на къщите от кирпич, открития централен площад и

ресторантите и магазините, които предлагат храна и стоки от северно Мексико.

Районът на Зимната градина в долната част на долината на Рио Гранде в Тексас също така има определено латиноамерикански вид и е важна земеделска област, където се прилага изкуствено напояване. Средната продължителност на вегетационния период е по-голяма от 280 дни и е благоприятна за отглеждането на такива култури като портокали, грейпфрут, марули и домати. Латиноамериканското население отдавна осигурява работната сила за това земеделие.

В Лос Анджелес латиноамериканските анклави понякога имат стотици хиляди жители. Въпреки далеч по-голямото влияние на англо-американското общество тук в сравнение с горната или долната част на долината на Рио Гранде, латиноамериканските традиции остават важни. Има много радиостанции и вестници на испански, а големите мексиканско-американски празници привличат огромни множества от хора.

В Югозападната гранична област влиянието на латиноамериканската и на индианската култура остава силно.

КАЛИФОРНИЯ

Kалифорния, където живеят повече от 10 процента от всички американци, е основен елемент на американската културна тъкан. Макар че над две трети от родените в САЩ американци живеят в щата, в който са се родили, по-малко от половината калифорници са родени в Калифорния. Този щат е важно място, към което се насочва вътрешната американска миграция почти всяко десетилетие от 1850 г. насам.

Според повечето критерии, използвани при дефинирането на понятието регион, Калифорния (Карта 13) не е отделна единица. Земеделското население на долината Импиръл на югоизток е съвсем различно от градското население на Сан Франциско. Изключителната разнинност на долината Сан Хоакин рязко контрастира със скалистите възвищения на планинската верига Сиера Невада. В южните вътрешни части има обширни пустинни области, а покрай северното крайбрежие – хълмове, обрасли с гъсти гори. Най-ниското и най-високото място в Съединените щати извън Аляска и Хаваите, съответно Долината на смъртта и планината Уитни, са на такова разстояние, че се виждат едно от друго.

Поразителните и разнообразни природни условия на Калифорния са изиграли важна роля в заселва-

ГЛАВА 14

нето ѝ. Днес повечето от населението на щата е струпано върху малка част от неговата територия, тъй като скалистият релеф и липсата на вода не му дават възможност да се разпростира. Въщност тази Мека на американското преклонение пред живота сред природата изпреварва всички останали щати по високото ниво на урбанизация. Няколко фактора обясняват това, но рестриктивните аспекти на околната среда са безспорно много важни.

ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ

Крайбрежието на Калифорния е опасано от дълги планински вериги, които в по-голямата си част следват посока север-запад. Общото име на тези вериги е Бреговите хребети. Повечето от тях не са особено високи – върховете им се издигат на височина от 1 000 до 1 600 метра. Те са силно нагънати и начупени в резултат на упражнявания от запад натиск на твърда земна повърхност. Калифорнийските земетръсни зони следват същата северозападна посока, както и Бреговите хребети.

Слабите земетресения са обичайно явление за големи дялове от региона, особено за областта на залива Сан Франциско на юг до близкия Бейкърсфийлд и за областта на Лос Анджеles на юго-запад през долината Импиръл.

На изток от Бреговите хребети почти по цялата им дължина се простира Централната долина. Тя е изключително равнинна, проточила се на 650 километра от север на юг и широка на места почти 150 километра. Някога Централната долина е била внушително продължение на Тихия океан, свързано с океана само чрез залива Сан Франциско. Този някогашен дял от морето е поемал ерозионния материал, свличащ се по западния склон на Сиера Невада, и е бил запълнен с наслаги. В резултат на това сега се наблюдава нисък релеф, предоставящ богати възможности за развитие на широкомащабно земеделие.

На изток от Централната долина Сиера Невада се издига постепенно и е силно ерозирана. Точно обратното развитие е претърпял източният дял на планината, където промяната във височината е много рязка. Тук се издигат монолитни хребети, големи скалисти масиви, и затова източната страна се извивая много по-рязко от западната страна. Заради голямата височина и малкото проходи, Сиера Невада се оказва основна бариера пред движението между средна и северна Калифорния и областите на изток.

Две други области, които по-малко се отъждествяват с Калифорния, допълват картината на релефа на този щат. На север моделът планина-долина-планина се нарушава и голяма част от северния дял е

главно планински. В района на централното плато право на север от Централната долина са два от най-големите вулканични върха на щата, връх Ласън и връх Шаста. На югоизток от Централната долина в Големия басейн на вътрешността се редуват ниски планини с големи равнинни местности.

Климатът и растителността на Калифорния са почти толкова разнообразни, колкото и релефът. Най-голямо значение за валежите има честото движение на влажни въздушни маси на югоизток от североизточната част на Тихия океан. Разстоянието в южна посока, което бурите, предизвикани от тези въздушни маси, могат да изминат, зависи до голяма степен от един стабилен център на високо атмосферно налягане, който обикновено се намира недалеч от западното крайбрежие на Мексико. Този неподвижен център блокира движението в южна посока на бурите, породени от приморските въздушни маси, и изтласква носещия влага въздух на изток към брега. Този възпиращо действащ антициклон обикновено се насочва на север през лятото и на юг през зимата.

В резултат от действието на тези въздушни маси в Калифорния се наблюдава определена разлика в средните годишни стойности на валежите: северът е много по-влажен от юга. Освен това летата са обикновено по-сухи от зимите, особено на юг. През лято-

КАРТА 13

то в южна Калифорния често настъпват дълги периоди, през които изобщо не пада дъжд. Затова гористите планински склонове изсъхват напълно. Горските пожари, които са друг екологичен проблем на региона, са най-чести в късното лято и през есента, към края на поредната продължителна суша.

Сезонните отклонения в температурите по крайбрежието северно

от Сан Франиско са сравнително малки; през цялата година падат обилни валежи и небето често е покрито с облаци.

Централната долина е много по-суха от крайбрежните части на щата. Годишните валежи обикновено са наполовина по-малко от валежите, които падат на същата географска ширина по западните склонове на Бреговите хребети. Например в Мендосино на брега

северно от Сан Франиско годишно падат средно 92 сантиметра валежи, докато в град Юба, право на изток от Мендосино в сърцето на долината Сакраменто, средните валежи са само 52 сантиметра. По крайбрежието на юг Сан Луис Обиспо получава средно количество валежи 52 сантиметра, докато Бейкърсфийлд във вътрешността трябва да се задоволи само с 15 сантиметра.

Разликите в летните температури на места с еднаква географска ширина по крайбрежието и във вътрешността са също така много големи. Средната юлска температура в Сан Луис Обиспо е 18 градуса по Целзий; средната юлска температура в Бейкърсфийлд е с близо 12 градуса по Целзий по-висока. Дневните температури в Сан Франиско в късно лято са обикновено под 27 градуса по Целзий, докато в Стоктън, на 100 километра на изток, температурите са над 38 градуса по Целзий. Тези разлики до голяма степен се дължат на смекчаващото влияние на студеното океанско течение откъм сушата и на обичайната следобедна или вечерна мъгла през лятото по крайбрежието.

Навътре от Бреговите хребети и Сиера Невада, в югоизточната част на Калифорния, има една обширна суха степна (пустинна) област. През късните летни месеци сухите ветрове понякога напират на запад към брега, при което влажността на въздуха става мн-

го ниска, а температурите могат да надвишават 40 градуса по Целзий. Средните годишни валежи в югоизточната вътрешна област на Калифорния са по-малко от 20 сантиметра.

Растителните модели в щата следват пътно промените в климата. Почти цялата равнинна част на южна Калифорния и областта източно от Сиера Невада и Каскадните планини е покrita с пелин, шубраци, гъсталаци и друга характерна пустинна и полупустинна растителност. Централната долина и долините на южните Брегови хребети се напояват малко по-добре в сравнение с областите по на юг; това са степни земи с тревна растителност. Централната долина и крайбрежието от Санта Барбара до залива Монтърей са опасани от смесени открыти гори с дъбови и борови дървета. Крайбрежието на север от залива Монтърей е родина на секвоята, най-големия дървесен вид в света. На по-високите места в Бреговите хребети и в Сиера Невада има смесени гори от бор и ела, а още по-нагоре в Сиера Невада има субалпийски гори с канадска ела, тцуга и секвоя.

РАЗВИТИЕТО НА КАЛИФОРНИЯ

Най-големият недостатък на Калифорния, поне до неотдавна, е че се намира в далечната периферия на Съединените щати, на около 3 500 километра от най-важните икономически области на суро-

вии и пазари в страната. За тази относителна изолираност допринася и характерът на земята между Сиера Невада и Юга, и Средния запад, обхващаща един широк дял от страната, където няма условия за развитие на вътрешнотранспортни дейности.

Климатът, повече от всичко останало, се явява основен фактор за преодоляване на това явно неблагоприятно местоположение; климатът играе важна роля и в заселническата история на щата, и в развитието на земеделието.

Преди идването на европейците американските индианци в Калифорния се занимават с лов и събиране на храна. Изхранват се или с даровете на морето, или със семена и ядки, намерени сред дивата природа и след това стрити на брашно. Няма много големи племена. Повечето групи са организирани в малки единици от по 10 до 20 семейства. Когато пристигат първите европейци, един от всеки десет американски индианци живее в региона, който след време става известен като Калифорния.

Макар че испанските експедиции минават през граничната област на Калифорния в средата на 16 век и я обявяват за част от огромните североамерикански владения на Испания, те всъщност пренебрегват този регион през следващите два века. Едва в края на 18 век, когато британска и руската експанзия започва да ги тревожи, испан-

ски мисионери създават верига от мисии от Сан Диего до Сонома, близо до Сан Франциско. Към тези мисионерски селища изникват пресидиос (гарнизони) и пуеблос (градове). През следващите няколко десетилетия испанското и мексиканското правителство предоставят на имигрантите големи площи (ранчо). Въпреки това областта запазва периферния си характер; градовете са малки и неурядени, а най-важните експортни стоки на ранчото са животински кожи и лой.

След завладяването на Калифорния от Съединените щати през 1846 г. откриването на неочеквано големи залежи на злато в полите на Сиера Невада през 1848 г. води до първата значителна промяна в заселническата история на региона. В разстояние на една година 40 000 души стигат до златните мини по море през пристанището на Сан Франциско. Може би още толкова души пристигат по суза. През 1850 г. Калифорния вече е щат. Бурният период на златната треска продължава само няколко години, но успява да сложи край на изолацията на този щат от останалата част на страната.

Южна Калифорния, която е центърът на испанското владение на щата, остава незасегната от ранната експанзия на населението, но с прокарването на железните линии на запад през 80-те години на 19 век в замрялото съществуване на тази област на-

стъпва внезапна промяна. В усилията си да предизвикат интерес към своите услуги, железниците рекламират широко, че настъпват заселниците, съдействат на новопристигналите да си намерят жилища и работа и намаляват цената на билетите. По време на първата шумна кампания за заселване в южна Калифорния между 1881 г. и 1887 г. населението на Лос Анджелес нараства от 10 000 на 70 000 души.

През този период и през следващите години в южна Калифорния са пренесени много земеделски култури, сред които портокалът без семки, лимонът, валенсианският портокал, авокадото и фирмата. Тези плодове са търсени на източните пазари, а по онова време в Съединените щати само южна Калифорния може да ги осигури в големи количества. Земеделието остава гръбнакът на икономиката на южна Калифорния до началото на 20 век.

ЗЕМЕДЕЛИЕТО ДНЕС

Калифорния, която според някои стандарти е най-урбанизираният щат на Америка, е в същото време и най-земеделският щат по отношение на цялостен селскостопански приход. През 1988 г. пазарната цена на селскостопански продукти, продадени в Калифорния, е 16.6 милиарда долара. Земеделието на Калифорния, макар и да се отличава със специализираната си продукция, в действителност има

много широка основа благодарение на разнообразните климатични райони и на пазарното търсене от страна на собственото ѝ многообразно население.

Много от специалните култури са чувствителни на промените в климата и на различния тип почви. Долините на Бреговите хребети, които са открыти към Тихия океан, често са мъгливи и с умерена температура. Зеленчуци като артишок, маруля, броколи и брюкселско зеле виреят добре при тези условия. Сортовете грозде, от които според много хора се произвеждат най-добрите американски вина, се нуждаят от мек, слънчев климат, какъвто има във вътрешните долини на Бреговите хребети около Сан Франциско. Гроздето от долината Сан Хоакин и от южна Калифорния, където летните температури са много по-високи, се използва като трапезно грозде, за стафиidi и за производството на не толкова отбранни вина, според мнението на някои консуматори. Повечето цветя, отглеждани в Съединените щати за семена, се садят в долината Ломпок, западно от Санта Барбара. Портокали без семки и лимони се отглеждат почти изцяло само по крайбрежието и във вътрешността около басейна на Лос Анджелес.

Значението на много от специалните култури в Калифорния обяснява до голяма степен защо фермерите от този щат проникват

толкова успешно в пазарите на далечния Изток. Тези култури могат да бъдат отглеждани, или по-точно отглеждани в големи мащаби, само в няколко части на страната. Повечето от тях изискват продължителен вегетационен период. Затова там, където са търсени, те не се произвеждат и местна конкуренция няма. Южна Калифорния и по-специално долината Импариъл произвежда също така зеленчуци през зимата, когато конкуренцията е минимална, а цените са най-високи.

Макар че Калифорния произвежда много селскостопански стоки, отделните области се специализират в отглеждането на една или няколко култури, а някои от специалните култури на Калифорния се отглеждат само от шепа фермери. В долината Сан Хоакин земите на някои фермери се простират на хиляди хектари.

Земеделието на Калифорния изисква големи количества вода почти в целия щат. Повечето култури: памук, захарно цвекло, зеленчуци, ориз, плодове, цветя и орехови насаждения се отглеждат чрез изкуствено напояване. Калифорния има повече изкуствено напоявани земеделски земи в сравнение с който и да е друг американски щат – около 3.5 miliona хектара, а фермерите от щата използват повече от една четвърт от цялата вода за изкуствено напояване, използвана в страната. Годишно напояваната земя в щата

получава средно около 1 метър „изкуствена“ вода.

Подборът на културите на дадено място зависи от наличието на вода, както и от почвите, оттичанието им, терена и периода на растеж. Но възможността земята да бъде изкуствено напоявана обикновено е от решаващо значение. Един напречен разрез на долината Сан Хоакин показва наличието на пасища в полите на Сиера Невада; на зърнени култури, които не се нуждаят от изкуствено напояване в по-равнинните, но все пак твърде високи за изкуствено напояване места; на плодови дървета и грозде, които се напояват на по-добре оттичащите се почви близо до дъното на долината; на памук и зеленчуци, които се напояват изкуствено на равното дъно на долината.

Около 70 процента от валежите в щата падат в северните планини и долини и в Сиера Невада, където има малко ферми или градски селища, докато 80 процента от водата за напояване се използва в по-сухия юг. Сред големите земеделски райони на щата само областите на север от Сан Франциско и няколко крайбрежни долини на юг получават средно в годината 50 сантиметра валежи.

Фермите са основните потребители на вода, но градовете са тези, които поемат инициативата за изграждането на огромния водоснабдителен комплекс на щата. В началото на 20 в. нуждите на Лос

Анджеles превишават местните запаси от подпочвени води и градът търси допълнителен източник на вода в долината Оуенс, източно от Сиера Невада, на около 300 километра северно от града. През 1913 г. акведуктът на Лос Анджелес вече снабдява с вода града. Този акведукт все още задоволява нуждите за вода на половината град. През 1928 г. Лос Анджелес и десет други града на южна Калифорния създават водоснабдителен район на метрополията, за да може във всеки от тези градове да се осигури добро водоснабдяване. Днес Градският водоснабдителен район обслужва шест окръга, повече от 130 града и половината от населението на Калифорния.

Най-забележителният епизод в историята на водоснабдяването на щата е през 1905 г. в долината Импариъл. През 1901 г. частни компании построяват канали, по които се пренася вода от река Колорадо в долината Импариъл; в резултат на това земеделието бележи бурно развитие. През февруари 1905 г. обаче река Колорадо прелива и нахлува в напоителните канали. Преди реката да бъде върната в коритото си през есента на 1906 г. с цената на огромни усилия, 1 100 квадратни километра от долината образуват езерото Салтън, което съществува и до днес и чиито размери се поддържат от оттичането на вода от изкуствено напояваната земеделска земя в долината.

През 40-те години на 20 в. федералното Бюро за възстановяване на земята започва осъществяването на проект, който има за цел да улесни достъпа до води за изкуствено напояване в Централната долина. Днес водата, отбита от река Сакраменто по канала Делта-Мендота, тече на юг покрай западната страна на долината Сан Хоакин до Мендота, където се влива в река Сан Хоакин. Така почти целият естествен приток на река Сан Хоакин може да бъде използван за изкуствено напояване в южната част на долината, която е най-големият земеделски район на щата.

УРБАНИСТИЧНА КАЛИФОРНИЯ

Въпреки значението, което Калифорния има като земеделски щат за страната, нейното население е предимно градско и продължава да нараства. По-голямата част от това население живее в двата големи урбанистични района, единия с център Лос Анджелес, другия с център Сан Франциско.

Заселническата кампания през 80-те години на 19 век води до установяването на няколко десетки градове, разпръснати сред басейна на Лос Анджелес и южнокалифорнийското крайбрежие. С нарастването на населението тези селища отнемат все повече от земеделските земи, които първоначално лежат помежду им.

Почти цялата 300-километрова крайбрежна линия от Санта Бар-

бара до Сан Диего е заета от дълъг мегалополис, в който живеят около 15 miliona калифорници. Целият комплекс е по същество творение на 20 век. Затова много от елементите на източните градове, изникнали сред пейзажа през 19 век и в началото на 20 век, липсват в Лос Анджелес. Сред тези отсъстващи елементи са четири или пететажни жилищни сгради без асансьори, складови постройки със същата височина, надземен или подземен обществен железопътен транспорт.

Най-важното средство за придвижване в южната метрополия е семейният автомобил. Половината от централната зона на Лос Анджелес е предоставена за нуждите на автомобила под формата на пътни платна или паркинги. Гъстата пътна мрежа на урбанистичния район дава възможност за придвижване със сравнително висока скорост през голяма част от метрополията. Районът на Лос Анджелес има повече коли на глава от населението в сравнение с която и да е друга част на Съединените щати и минимално развита система за обществен транспорт.

И още нещо, Лос Анджелес е град без център. Традиционният централен търговски район като средище на урбанистична дейност тук почти не съществува. Лос Анджелес всъщност представлява много градове, които са се разраснали заедно с увеличаване на насен-

лението; 14 от тези градове сега имат население повече от 100 000 души. Липсата на един централен търговски район е отчасти резултат от продължителното съществуване на независими центрове за всяка от тези общности.

Макар че в областта има природни ресурси, тяхното значение като цяло не е голямо. Освен селскостопанска продукция, важно значение има нефтодобивът; три от големите нефтени басейни на страната са в южна Калифорния. Разработването на нефтени залежи на сушата започва през 1965 г. В резултат на голямото търсене на петролни продукти, особено на бензин, почти цялата продукция на южна Калифорния се консумира на място.

Южна Калифорния е известна в целия свят с това, че там се намира Холивуд, който открай време е център на американската филмова индустрия. В ранните години от историята на киното филмите обикновено се снимат на открито при естествена светлина. Безоблачното небе и краткият студен сезон превръщат улиците и околностите в прекрасни снимачни площадки на безброй филми. Лос Анджелес остава един от централните на американското филмово и телевизионно производство, но днес филмовата индустрия играе малка роля в икономиката на метрополията, като ангажира в дейността си по-малко от 2 процента от работната сила.

Климатът и разнообразният пейзаж, особено по крайбрежието, отдавна са превърнали Южна Калифорния в национален център за отдих и развлечения на открито. Днес предимствата, които природата предоставя, се допълват от едни от най-големите и най-добре развити паркове. Паркът Балбоа в Сан Диего с прекрасната си зоологическа градина, Нотс Бери Фарм и Мърийланд са сред най-големите атракции. Дисниленд е американско явление, което привлича безброй туристи.

Южна Калифорния е също така мястото, към което се насочват латиноамерикански и азиатски емигранти, пристигащи в Съединените щати. Приблизително едно на четири деца в училищата на Лос Анджелес говори един от 104 различни езици по-добре от английски.

Новите емигранти обикновено се заселват в етнически райони. Малко Токио, което отдавна е част от града, сега се радва на нови жизнени сили. Монтърей Парк в долната на Сан Гейбриъл има 50 процента азиатско население и това го прави най-азиатският град в континенталната част на Съединените щати. Градът е осенен с какви ли не етнически ресторани, много от които се намират в етнически райони.

Всичко това обаче като ресурси не е достатъчно, за да се поддържа съществуването на 15 miliona души. Сировини за тежката промишленост, като въглища или

желязо, на практика няма. Сан Диего разполага с добро пристанище, но пристанището на Лос Анджелес, което е изцяло плод на човешки труд, е най-обикновено.

Южна Калифорния обаче е облагодетелствана от правителствени помощи много повече от почти всички останали области на страната. Калифорния получава около 20 процента от всички средства на Министерството на от branата и близо половината от средствата на Националната агенция по аeronautika и космически изследвания. Сан Диего е западната крайбрежна база на американския флот, който естествено е най-големият работодател в града. За един урбанизиран район с повече от 2 miliona души, какъвто е Сан Диего, ангажираната в промишлеността работна сила е сравнително малка, а на това изглежда се дължи и претенцията на града, че е едно от най-приятните за живееене места в Америка. Освен това електрониката, където добавената към производството стойност е висока, а професионалните умения са особено важни, играе основна роля в икономиката на Южна Калифорния.

Лос Анджелес има по-висок ръст на продажби на дребно в сравнение с нюйоркската метрополия, а стойността на произведението стоки е също по-висока. Преди десетина години градът изпреварва Сан Франциско като финансов център на Западното крайбрежие;

в национален машаб той е на второ място след Ню Йорк по банкови депозити. Пристанищата близации Лос Анджеles и Лонг Бийч представляват най-бързо разрастващия се голям корабнотоварен център в света. Стойността на внасяните и изнасяните през океански товари надхвърля стойността, която отчитат пристанищата на Ню Йорк и Ню Джързи.

За разлика от своите новозабогатели конкуренти на юг жителите на Сан Франиско предпочитат да гледат на своя град като на старо, космополитно място. Градът е северната точка, в която се съсредоточават испанските и мексиканските интереси в Калифорния. Той играе роля на снабдителен център на Калифорния по време на златната треска. През 1850 г. е най-големият град на Тихоокеанското крайбрежие и запазва това положение до 1920 г. Завършването на първата трансконтинентална железопътна линия през 1869 г., размерите на града и неговото отлично пристанище превръщат Сан Франиско в притегателен център за развитието на Съединените щати на запад, но също така и в главно средище на американската търговия с тихоокеански държави. В града идват много имигранти от Азия, особено китайци, както и голям брой други чужденци. Те създават космополитна етническа смес, която е лесно забележима черта от харектера на града.

Романтичният елемент в ранната история на Сан Франиско е само една от причините, поради която този град е сред най-обичаните американски градове. Географското местоположение осигурява прекрасен декор: стръмни склонове, от които се разкриват удивителни гледки към Тихия океан или към залива Сан Франиско. Към това трябва да се добави и мекият климат, за който не е характерна непосилната понякога лята на южна Калифорния.

В Сан Франиско сега живее по-малко от една осма от 5,4 милионното население на района на залива Сан Франиско. Затворен в своя малък полуостров, градът в действителност губи населението си, докато урбанистичната област като цяло се разства.

Районът на Залива се състои от няколко различни района, всеки със свой специфичен характер. Ист Бей е най-разнообразен с пъстрото колежанско население, с големите жилищни квартали на средната класа, както и с повечето от пристанищните служби и съоръжения, а също и с тежката индустрия на региона. В района Сан Хозе-Саут Бей живее горната прослойка на средната класа в нови къщи с хубави дворове, сред големи търговски центрове. Покрай Залива, северно от Сан Хозе, е Силиконовата долина, наречена така, защото там са съсредоточени предприятия на химическата и електронната индустрия, свързани с производст-

вото на компютърни части. На север от моста Голдън Гейт градовете са по-малки, няма голямо производство и конфликтът за използването на земята за земеделски и урбанистични цели понякога е явен. Тук се срещат заможни градски жители, които търсят вилни места в провинцията. Самият град Сан Франиско с пресичащи се под прав ъгъл улици, безразсъдно прокарани през хълмистия терен, с построените нагъсто една до друга през 19 век и началото на 20 век жилищни сгради и с етническото си многообразие остава особено очарователен.

За разлика от Лос Анджеles в района на Залива има един главен урбанистичен център и това не е изненадващо. Отличното пристанище и добрият климат са важни фактори. От гледна точка на капитият това е най-голямото тихоокеанско пристанище на Северна Америка. По отношение на железопътен транспорт и автомобилни пътища до Източна градът не отстъпва на никой друг град по Западното крайбрежие. Както Мегалополис е връзката на Америка с Европа, така Сан Франиско е нейната връзка с Азия. ■

ТИХООКЕАНСКОТО СЕВЕРНО КРАЙБРЕЖИЕ

Студени, бистри планински реки бързат по своя осеян със скали път. Крайната им цел е камениста, безлюдна крайбрежна ивица, където стръмни, обвити в мъгли зъбери се извисяват над разбиващи-

те се вълни. В далечината се виждат планини – величави, внушителни, покрити със сняг. Висока иглолистна, вечнозелена растителност покрива със зелена мантия земята между крайбрежието и планините. Градовете – там, където ги има – изглеждат като новопостроени. Това е тихоокеанското северно крайбрежие на Америка или, както е по-известно, Тихоокеанският северозапад (Карта 14) – крайбрежната зона, която се простира северно от Калифорния през крайбрежна Канада до южна Аляска.

Важна характеристика черта на Тихоокеанското северно крайбрежие е изолираността на региона от останалата част на Америка. Тук живее по-малко от 3 процента от американското население. Населените части на региона са на големи разстояния от други основни населени центрове, отделени от тях с пустинни или планински земи. Жителите на региона често възприемат тази изолация като нещо положително, като географски буфер между тях и останалата част от света. В икономическо отношение обаче това създава зат-

ГЛАВА 15

руднения. Големите транспортни разходи повишават силно цената на продукцията на Тихоокеанското северно крайбрежие в далечните източни пазари и някои производители отказват да развиват дейност в региона.

ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ

Тихоокеанското северно крайбрежие се обособява като регион главно по физикогеографски признак. Казано съвсем просто, регионът е подвластен на морския климат и на скалистия терен. Валежите са обилни, а близо до брега има растителност, която обикновено се свързва с много влажен климат, но различни нейни разновидности се редуват на къси разстояния, заради влиянието, което заобикалящите планини оказват върху климата на региона.

Средно в годината най-много валежи в Съединените щати падат в Тихоокеанското северно крайбрежие. Обикновено средните стойности са над 190 сантиметра, но в планините Олимпик в северозападен Вашингтон те са двойно по-високи. През зимата облачната покривка е почти постоянна.

Северната част на Тихия океан е благодатно място за образуване на големи маси влажен въздух. При движението си тези маси се изтласкват от силни ветрове на юг и на изток към тихоокеанските

брегове на Америка. Една въздушна система с високо атмосферно налягане, разположена през лялото навътре в морето от калифорнийския бряг, а през зимата – навътре от северозападно Мексико, не позволява на много от тези морски въздушни маси да се придвижат по на юг, така че почти всичката им влага пада върху Тихоокеанското северно крайбрежие. През зимата валежите навсякъде са повече, отколкото през лялото, но сезонната разлика е по-ясно изразена в южния край на региона. По крайбрежието на южен Оregon и северна Калифорния падат по-малко от 10 сантиметра валежи през летните месеци юли и август, а това е само една десета от валежите, които падат между декември и февруари.

Макар че в региона като цяло вали много дъжд, големи части от него са полупустинни. Някои места по границите земи на протока Пюджит Саунд във Вашингтон получават само около 60 сантиметра валежи годишно. Валежите рядко се явяват под формата на силни гръмотевични бури; типично явление е ситно ръмящицят, често падащ дъжд, който прилича на тежка мокра мъгла. При него оттичащата се вода, нещо толкова обичайно при силни дъждове, е по-малко и растенията могат да се възползват максимално от влагата.

Планините в региона са основна причина както за голямото

количество валежи по крайбрежието, така и за значителните климатични разлики в места с непосредствена близост. Когато тихоокеанска въздушна маса преминава над сушата в източна и югоизточна посока, тя среща препрограмата на планинските вериги, опасващи Тихоокеанското северно крайбрежие, и е принудена да се издигне нагоре. При издигането въздухът се охлажда и капацитетът му да задържа влага намалява, което предизвиква валежи.

Крайбрежните планини, подобно на дълъг пояс, проточил се от южно-централен Оregon до югозападна Британска Колумбия в Канада, се опират със задната си страна в една падина, включваща долината Уъламит в Оregon и низината на Пюджит Саунд във Вашингтон. Когато движещият се на изток въздух се спусне над тези низини, той се затопля и капацитетът му да задържа влага се увеличава. Тъй като във въздуха не навлиза допълнителна влага, падат малко валежи.

На изток от равнините има друга планинска верига, следваща посока север-юг, която се нарича Каскадни планини. Планината Рейниър във Вашингтон се издига на 4 390 метра над морското равнище, а много от върховете ѝ са високи между 2 750 и 3 650 метра. Зимните валежи в планината са под формата на сняг, ето защо това е най-снежната част от страната.

В източното продължение на региона зад Каскадните планини, във вътрешността на Вашингтон, въздушните маси накрая отново се спускат надолу и се затоплят. Малкото влага, която остава във въздуха, се задържа и по-голяма част от източен Вашингтон получава средно годишно по-малко от 30 сантиметра валежи.

На юг и на север от тази система на планини-долини-планини, планинските вериги се сливат и разделящите ги долини изчезват.

Най-много валежи падат в една ивица покрай северното крайбрежие, включваща „Опашката“ на Аляска, където господстват влагата и облаците. Средното ниво на валежите рязко пада по крайбрежието в Аляска на север и на запад от „Опашката“; по-голямата част от обърнатото на юг крайбрежие на централна Аляска получава средно в годината между 100 и 200 сантиметра валежи.

На крайморското местоположение на региона се дължат не само валежите, но и умерените температури. Летата са прохладни. Зимите са изненадващо топли, макар че заради влагата въздухът е по-пронизващ и студен, отколкото може да се предположи според термометъра.

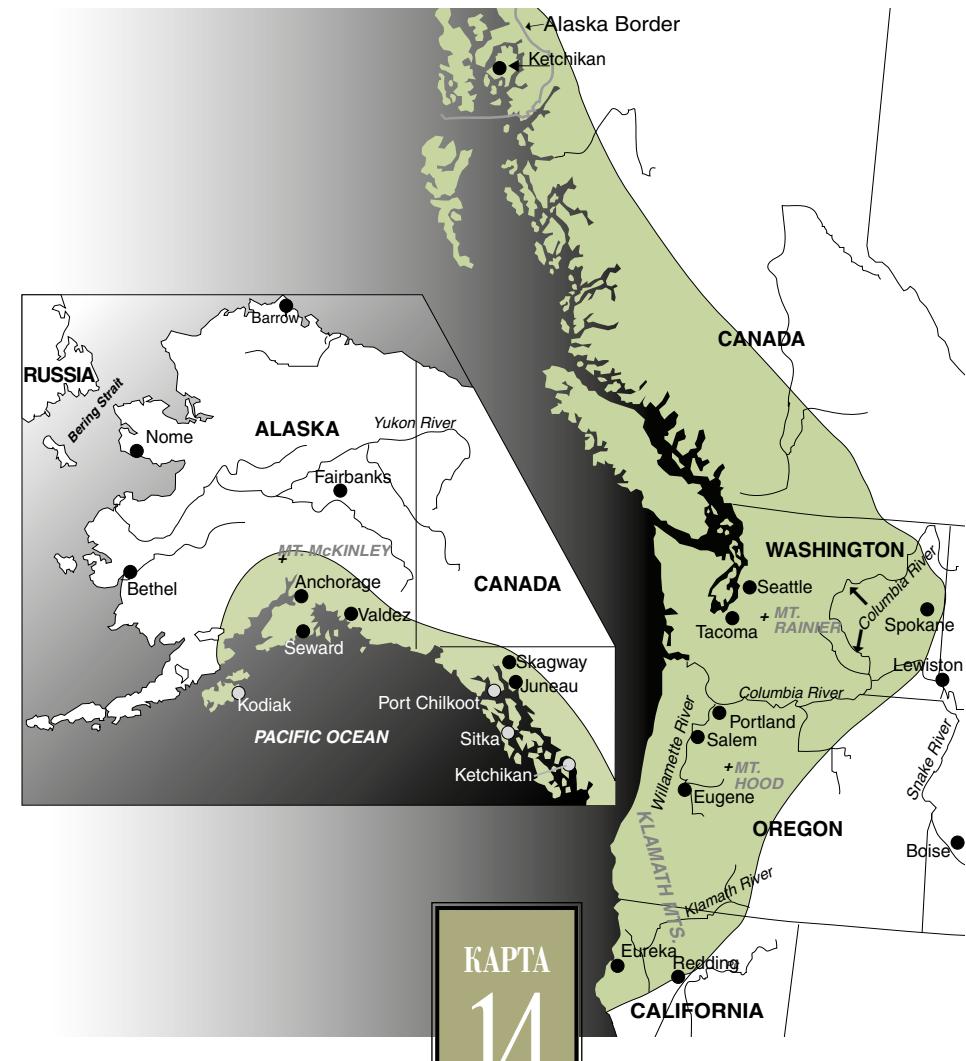
Сезонното движение на въздушни маси означава, че в края на региона – по крайбрежието – често духат силни ветрове. Обичайно е през зимните месеци по време на най-ветровитите периоди вятърът

да духа със скорост над 125 километра в час. Макар че крайбрежните планини осигуряват известна преграда и обикновено през лятото ветровете не са силни, до източните части на региона дори през лятото могат да стигнат и силни ветрове. Когато това се случи, опасността от пожари се увеличава.

Малко са онези места в Тихоокеанския северозапад, откъдето при ясно време не се разкрива гледка към съседните планински върхове. Връх Маккинли (6 200 метра) в крайната северна част на региона е най-високият връх в Северна Америка. В Оregon Бреговите хребети са почти без проходи и са високи около 1200 метра. Във Вашингтон те са прорязани от няколко реки, особено от Къльмбия и Чихейльс, чийто път минава през планините. В този щат Бреговите хребети рядко се издигат на повече от 300 метра.

Планините Кламът в северна Калифорния и южен Оregon имат разнообразен релеф. Трудно е да се проследи някакъв установен модел. Областта е дива, скалиста, ненаселена.

Равнините на Оregon са част от геологката падина, създала се, когато областта е потънала едновременно с издигането на Каскадните планини на изток. Тази падина продължава на север под формата на проливи, разделящи канадския остров Ванкувър от останалата част на Британска

КАРТА 14

Колумбия, след това минава през групата острови, наречени покрай „Опашката“ на Аляска и оформя Вътрешния коридор на север до Джуно.

Още по-навътре в сушата Каскадните планини продължават от планините Кламът на север в южна Британска Колумбия. Южният дял

на тези планини изглежда като високо ерозирано плато, на което се издига редица от вулканични върхове. Между планината Ласън Пийк в Калифорния (един от малкото вулкани в Съединените щати, които никога са били действащи) и връх Худ в Оregon тези вулканични образувания, изви-

сяващи се самотно сред заобикалящите ги плата, са изключително красиви. Северните Каскадни планини са по-скалисти и открай време издигат трудна за преминаване бариера пред движението на изток от гъсто населената равнина на Пюджит Саунд. Тук угасналите вулкани, и особено планината Рейниър, са най-високите и най-добре оформените възвищения.

Зад „Опашката“ на Аляска и външните, покрити с ледници планини Сейнт Елайъс планините се разделят в южна Аляска. Бреговите хребети, особено Чугач и Кинай, стават по-ниски от изток на запад. Аляскинският хребет във вътрешността е по-висок и без проломи. Сред голяма низина в началото на тесния проток Кук, разположена на юг от една пролука в планината, се намира Анкоридж, безспорно най-големият град в Аляска (с население 226 000 души през 1993 г.), с хубаво пристанище и удобна връзка с вътрешността.

Джуно, столицата на Аляска, се намира в тясна крайбрежна низина на „Опашката“; единствените транспортни връзки с останалата част от щата са по въздух или вода. От града човек не може да се отдалечи с кола на повече от 15 километра. Изборът на това място за столица е бил основателен, когато богатството на Аляска е било в горите на „Опашката“ и в районите за улов на съомга, а в съображението е влизал и достъпът до златните мини на Юкон през Скагуей.

С промените в икономиката на щата, със значението, което придобиват други природни ресурси, този район запада. Феърбанкс (с население 32 300 души през 1989 г.) в централна Аляска и Анкоридж, през който може да се стигне до южния дял на щата, изпреварват Джуно по брой на населението; през 1989 г. в столичния град живеят по-малко от 29 000 души.

По отношение на растителността, в планините Кламт има величествени горски масиви със секвоя; във Вашингтон и Оregon – дъгласка ела, канадска ела и червен кедър, а на полуостров Аляска – ситкински смърч. Но в тези райони има не само гори, а и красиви открити пространства с високи дървета, издигащи се право към небето.

Като се изключат по-сухите низини, където обичайната растителност за долината Уъламит е прерийна трева, а на изток от Каскадните планини – трева и пустинни храсталици, и също така тундрата над границата на гората, целият Тихоокеански северозапад е или е бил покрит с гори. Растежът на дърветата се поддържа от изобилната влага и умерените зимни температури. Дърводобивът открай време е основният икономически отрасъл на региона. Дори днес, когато югоизточните Съединени щати произвеждат повече дървесен пулп и хартиени продукти, никоя друга част на страната не осигурява толкова дърен материал, колкото Тихоокеанското северно крайбрежие.

УСВОЯВАНЕ НА ЗЕМЯТА ОТ ХОРАТА

Няма друго крайбрежие с изключение на полярните земи, което да е изследвано от европейците толкова късно, колкото Тихоокеанското северно крайбрежие. През 1740 г. Витус Беринг обявява крайбрежието на Аляска за руска територия, но едва през 1778 г. капитан Джеймс Кук успява да пропътува по вода крайбрежието от Оregon до югоизточна Аляска. По времето, когато изследователите Мериуедър Луис и Уилям Кларк преминават през Каскадните планини и стигат до устието на река Къльмбия през 1805 г., градовете Филаделфия и Ню Йорк, всеки с население от около 75 000 души, си оспорват титлата най-голям град на страната. През средата на 40-те години на 19 век, когато американските заселници тръгват по Оregonския път към долната Уъламит, населението на Ню Йорк бързо достига 500 000 души.

Преди пристигането на европейците населението на региона е сравнително голямо. Благодарение на умерения климат през цялата година има достатъчно храна. Елени, горски плодове, корени, миди, ради, риба и особено съомга са дарове, които природата поднася сякаш безмерно. Американските индианци се възползват от това, като се занимават с лов и събират храна, но не отглеждат никакви култури. Струпани по крайбрежието, те са обособени в множество

отделни етнически групи, всяка от които населява малка, крайбрежна долина. Строят големи, внушителни къщи от кедрови дървета и излизат в морето с канута, издълбани от същото дърво.

По крайбрежието индианците сякаш се стопяват, когато пристигат европейците. Заради пълната изолация, в която живеят, те не могат да оказват организирана съпротива и отделните малки племена незабелязано изчезват, без да оставят никакви съществени следи върху европейското заселничество. Днес на юг са останали съвсем малко индианци, но на север, в „Опашката“ на Аляска, индианското население продължава да бъде значителна етническа група.

Руснациите са първите европейци, които създават постоянни селища по крайбрежието. Те пристигат в края на 18 век, водени от желаниято лесно да извлекат богатства. Тези богатства са кожи на животни и руснациите изграждат поредица от търговски и военни пунктове, които са създадени в югоизточна Аляска, но стигат на юг чак до северна Калифорния. Тези предни постове не могат сами да си осигуряват прехраната и разносите за поддържането на разпръснатите, отдалечени пунктове обикновено превишават доходите от продажбата на кожи. След няколко първоначални опита от страна на Русия да продаде на Съединените щати колонията, през 1867 г. най-накрая се постига

споразумение за цена от 7.2 милиона долара.

Компанията Хъдсън Бей, която търгува с кожи, прехвърля търговската си дейност в басейна на река Кълъмбия в началото на 19 век. Тя е най-влиятелната институция в Тихоокеанския северозапад до края на 30-те години на 19 век, когато американски мисионери и заселници поемат по дългия Оregonски път от Мисури. Повечето от новите американски заселници се установяват в долната Уъламит, но бързо превишават по численост малкото британско население на целия Северозапад.

Железопътните линии са от основно значение за по-нататъшното развитие на Орегон и Вашингтон. През 1883 г. е завършена линията Нордърн Пасифик до Сиатъл, а десет години по-късно е завършена и линията Грейт Нордърн. С това се слага край на зависимостта на региона от морския транспорт, който се осъществява през южния край на Южна Америка до източните Съединени щати и европейските пазари.

Днес тази огромна открита територия, както почти всяка друга част на Съединените щати, има урбанистично население. И Сиатъл, Вашингтон, и Портланд, Орегон, са метрополии с население над 1 милион души.

Сиатъл е най-големият град на Тихоокеанското северно крайбрежие от времето на големия икономически разцвет в края на 19 век.

Основан като дървесекачески център, той започва да се налага в региона, когато се свързва с трансконтиненталните железопътни линии. От 20-те години на 20 век Сиатъл става родно място на самолетната компания Бойнг и е известен като града на най-голямата компания в света. Другите 3 500 промишлени предприятия в Сиатъл произвеждат цимент, глина, риболовни съоръжения, брашно, металургични изделия, текстил и хранителни продукти.

Урбанистичният център на Сиатъл е закътан в един тесен провлак, граничещ на запад с Пюджит Саунд и на изток с езерото Вашингтон. Градът има красиво местоположение с изглед към планините или морето, на който се наслаждават жителите на приятните, разпръснати по многобройните хълмове квартали с много дървета.

Според стандартите на този регион Портланд е стар град, но според стандартите на повечето други региони градът е нов. Икономиката му е по-разнообразна от икономиката на Сиатъл, а връзките му с вътрешността на региона са по-добри заради достъпа до изток през долната на река Кълъмбия. Портланд е главен център за превозване на житото от източен Вашингтон например, а дървообработването и хранителната индустрия са основни дейности на регионалната икономика. Макар че е на 160 километра навътре от брега, Портланд конкурира Сиатъл като

океанско пристанище, тъй като в долното си течение река Кълъмбия е плавателна.

ИКОНОМИКАТА НА РЕГИОНА

В много отношения икономическата структура на Тихоокеанското северно крайбрежие се определя от производството на сировинни материали и от изолираността от големите пазари в страната. Регионът винаги е разполагал с широко търсена продукция, главно дървен материал и храни. Разносите по транспортирането обаче пречат на производителите да изпращат на разумни цени стоките си до пазарите. Затова пазарите се насочват към други източници на доставки, които са по-близо или са по-евтини, така че голяма част от селскостопанските продукти на Тихоокеанското северно крайбрежие са предназначени за местния пазар, а не за експорт.

Широката долина Уъламит в Орегон е безспорно най-голямата земеделска област близо до крайбрежието на региона. Земята се обработва повече от един век и фермите са богати и добре уредени. Голяма част от селскостопанската земя е заета от фуражни култури, а много фермери горят стърнищата през есента, в резултат на което в продължение на няколко седмици над големи части от долната се стеле дим.

Производството на млечни продукти, също така предназначено за местните пазари, е от най-голямо

значение за земеделието на долната Уъламит; ягодите са може би най-важната специализирана култура. Други такива култури, които виреят добре в климатичните условия на долната, са хмел, трева за чим, череши и мента. През последните години се е увеличило дори производството на грозде, използвано от местната винарска индустрия.

Низината на Пюджит Саунд в щата Вашингтон е друга важна млекопроизводителна област. И тук се отглеждат специализирани култури, като водещо място има грахът. Тази култура, която обича прохладно време, се приспособява особено добре към местния климат, подлежи на бързо замразяване и се изпраща до пазарите в цяла Америка.

Областта във Вашингтон източно от Каскадните планини представлява съвършено различен пейзаж. По-голямата част от тази област е полупустинна; величествените вечнозелени дървета по крайбрежието и в планините отстъпват място на тревна растителност и пустинни храсталаци. Макар да носи името Кълъмбийско плато, областта не се отличава с характерната за едно плато равнинност. В по-голямата си част тя е леко хълмиста. На други места в централен Вашингтон пейзажът е прорязан от стръмни пресъхнали каньони, наричани кулис. Този дял, основателно описан като „набраздена от рани земя“,

тъй като повърхността е осеяна с грапави като рани могили, е покрит с пълтен слой застинала вулканична лава, ерозирана от топящите се ледове в периода на плейстоцена, когато ледниците се оттеглят.

Този дял от Кълъмбийското плато покрай границата на Орегон и Вашингтон и в голяма част от източен Вашингтон е основна земеделска област, безспорно най-важната в Тихоокеанския северозапад.

Хълмистата местност в източно-централен Вашингтон, наречена Палус, получава средно в годината между 35 и 65 сантиметра валежи, малко повече от останалите части на вътрешността. Основна култура на тази област е пшеницата, от която се събира пролетна и зимна реколта. Пшеницата обикновено се засява през година на определена площ; на всяка втора година земята се разорава, но не се засява. Тази практика забавя изпаряването на влагата и така почвата задържа повече вода. Големите житни ферми на Палус са тежко механизирани и високопродуктивни. По-голямата част от продукцията се изнася през Портланд в Азия.

Изкуственото напояване играе важна роля в селското стопанство на областта през последните десетилетия. Оформили са се две главни изкуствено напоявани области. Водата от множество реки, които текат на изток от Каскадните планини, се използва за напояване на

техните сравнително тесни долини. Тук се намират едни от най-прочутите в страната ябълкови градини.

Юзовирът на река Кълъмбия при Гранд Кули, северозападно от Споукан, е построен главно за производство на електроенергия. Освен това той предоставя големи количества вода за напояване на южно-централен Вашингтон. С осигуряването на тази напоителна система в края на 50-те години на 20 век площите, заети със селскостопански култури в тази област, значително се увеличават. Сред основните земеделски продукти са захарното цвекло, картофите, люцерната и фасултът.

Вашингтон, Калифорния и Орегон предоставят повече от половината дървен материал, добиван в Съединените щати, а Вашингтон си съпернички с щата Джорджия в Дълбокия юг по производство на дървесен пулп и хартия. Макар че дърводобивът е най-важният индустриският отрасъл в Тихоокеанското северно крайбрежие, богатите гори на региона придобиват национално значение едва към средата на 20 век, когато транспортните връзки, както и пагубното изсичане на много гори в източните части на страната, откриват пътя за получаване на дървен материал от горите на този регион.

Дъгласката ела (от първостепенно значение при строеж на къщи, както и за изработване на подови настилки, врати и шперплат) е без-

спорно основният източник на дървен материал в региона, но в отделните части на региона растат и други дървета, използвани за дървен материал. В северна Калифорния например секвоята има голямо местно значение, а в областта на север от Орегон се съчат много кедри.

Големите размери на много от дърветата, както и разстоянията до пазарите, подтикват производителите към широкомащабни операции. Една голяма американска дърводобивна компания например притежава около 690 000 хектара земя във Вашингтон, което я превръща в най-големия частен земевладелец в щата. Значителна част от Вашингтон и повечето от земята в Орегон и северна Калифорния е собственост на правителството. Частният дърводобив от правителствените площи има голям дял в цялостната продукция. Ефективното проучване на пазара дава възможност продукцията на дървопреработвателната промишленост на региона да стигне до всички пазари на страната.

Обилните валежи и скалистият релеф на Тихоокеанското северно крайбрежие осигуряват най-големия водноелектрически потенциал в Съединените щати – 40 процента от потенциала на страната е създаден само в Орегон и Вашингтон. Река Кълъмбия по-специално, която има по-голям воден дебит от река Мисисипи и се спуска от почти 300 метра височина надолу

по 1 200-километровия си път от американско-канадската граница до морето, е щедър източник на енергия.

Първият язовир, построен на река Кълъмбия, и засега най-големият в региона, е Гранд Кули, чието изграждане започва през 1933 г. След него надолу по течението на реката са построени още десет язовира. Британска Колумбия и Съединените щати се споразумяват да построят в Канада три допълнителни язовира, които да събират водата, когато притокът на реката е най-голям, след което да освобождават водната маса, за да се гарантира постоянно производство на електроенергия.

Тези водосъбирателни съоръжения осигуряват евтино електричество за Тихоокеанското северно крайбрежие. От своя страна евтината електроенергия привлича производители, които са големи консуматори на електричество, по-специално производителите на алуминий.

Дърводобивът и риболовът са били някога гръбнакът на икономиката в региона. Много китоловни кораби са излизали в студените води на Тихоокеанския север в края на 18 и началото на 19 век. Безогледният улов е намалил силно броя на китовете в тази част на океана.

Съмгата е била една от основните храни на крайбрежните племена преди пристигането на европейците и остава основен вид риба,

която се лови в целия регион. Съомгата мигрира от океана, за да хвърли хайвера си в речни води. Преди години по време на такива периоди реките са били пълни със съомга и рибата е била лесен улов за хората по бреговете им.

Уловът на съомга е намалял силно през последните петдесет години и днес количеството уловена риба е по-малко от половината в сравнение с миналото. Най-много съомга се лови край бреговете на Аляска. Когато на реките в региона се построяват язовири, достъпът до много от местата, където съомгата обикновено хвърля хайвера си, се блокира, особено по горното течение на Кълъмбия и нейните притоци. „Стълби за риба“ – стъпала, които плавно пренасят водата, така че рибата прескача от равнище на равнище и по този начин заобикаля язовира – са поставени около някои по-малки язовири, но при по-големите тези съоръжения не действат. В резултат на това почти цялата река Снейк и нейните притоци, както и притоците на Кълъмбия над Гранд Кули, са затворени за съомга.

АЛЯСКА – ПОЛИТИЧЕСКИ ОСТРОВ

Крайбрежна южна Аляска безспорно е част от Тихоокеанското северно крайбрежие, но трябва да се разглежда като отделна едини-

ца в региона. Нито една железопътна линия не свързва Аляска с по-населените части на континента; едно-единствено дълго шосе, част от което остава непавирano, свързва крайбрежна южна Аляска през вътрешността на Канада с останалата част от Съединените щати. Хората в „Опашката“ на югоизточна Аляска, притиснати от крайбрежните планини, живеят върху тясна ивица на брега, не по-широва от неколкостотин метра. Тази част от региона осъществява връзка с останалия свят само по въздух и по вода, а това задълбочава още повече чувството за откъснатост (вероятно характерно и за останалата част на региона) и го превръща в още по-силното чувство за изолираност от живота на останалата част на страната; това води до висока цена на икономическата продукция, поставена в зависимост от недостатъчния и скъп транспорт.

Мнозина смятат, че икономиката на Аляска разчита главно на минерали, дърводобив и риболов. В действителност основен работодател в щата е федералното правителство и преди всичко Министерството на от branата. Дори успешното разработване на нефтени залежи на Норт Слоуп само видоизменя, но не премахва тази ориентация. ■

СЕВЕРНИТЕ ЗЕМИ

Съществуването на Съединените щати в много отношения се дължи на заселнически опит. Проникването на запад остава част от новата американска история, защото все още има живи хора, които си спомнят

дните на ранното заселничество, на героичната борба със земята.

Границата на заселването на САЩ днес вече почти не съществува. Макар че хората, както изглежда, имат технологични познания и умения, които им позволяват да живеят навсякъде по земята, онези области от Съединените щати, които могат да бъдат населени, като се вложат разумни физически и икономически усилия, вече са усвоени.

Северните земи (Карта 15), които се простират на юг чак до северните щати на Големите езера и обхващат вътрешността до канадската граница, както и части от Аляска, остават рядко населени. Негостоприемната природна среда и произтичащото от това слабо заселване определят специфичния характер на Северните земи.

СУРОВИ ПРИРОДНИ УСЛОВИЯ

Ако американците трябва да опишат Северните земи, най-често използваното прилагателно вероятно би било „студени“. Средните януарски температури варират между високата стойност от -7 гра-

дуса по Целзий по южния край на Големите Езера до -40 градуса по Целзий в някои части на Аляска. Температурата може да достигне и до -60 градуса по Целзий.

В по-голямата част от региона зимните температури са ниски, но освен това зимите са и дълги. Периодът между последната слана през пролетта и първата слана през есента продължава средно 135 дни в южните краища на региона и малко повече от 14 дни в някои части на Северния ледовит океан. Тъй като буквально всички основни хранителни култури се нуждаят от вегетационен период по-дълъг от 90 дни, те могат да се отглеждат само в няколко малки района по южните краища.

През летата, които са обикновено кратки и прохладни, има изненадващи топли дни. Морското влияние се усеща само в периферията, главно на изток и на запад.

Тези чувствителни сезонни отклонения в температурите са резултат от голямата разлика в продължителността на деня и отъгъла, под който падат сънчевите лъчи. В хода на годишната обиколка на Земята около Сълнцето Северният полюс е наклонен към Сълнцето за времето, когато в Америка е лято и отдалечен от него през зимата. Затова навсякъде на север от Полярния кръг в

средата на зимата най-малко в продължение на един ден цари мрак, а в средата на лятото най-малко 24 часа слънцето не залязва. Освен това през зимата, когато изгрее, слънцето остава ниско на хоризонта. Дори в южните части на региона през зимата има само по шест или седем часа дневна светлина.

Валежите в Северните земи са много различни по количество. Те са най-големи в далечния югоизток, където и зимните, и летните бури изсипват по южния бряг на Лабрадор годишно повече от 100 сантиметра. Във вътрешността и

КАРТА 15

на север нивото на валежите рязко спада.

Въпреки осъкдните валежи Северните земи не са сух регион. Всъщност през лятото голяма част от региона остава залята с вода. Това отчасти се дължи на ниските нива на изпаряване заради студения климат. В северните дялове на региона причина за задържането на водата е и вечно замръзналият слой почва под повърхността, който обикновено има около 100 метра дебелина и понякога достига на повече от 300 метра надолу в земята. В по-топлите области този слой на места е

размразен. Когато през краткото лято той се разтопи на дълбочина около 1 метър, водата се задържа над по-долния замръзнал слой, като образува блатиста, неустойчива повърхност.

Върху такава повърхност е трудно да се строи. За да бъдат стабилни, постройките трябва да се издигат върху конструкции, забити дълбоко в замръзналия слой, а пътищата трябва да се ремонтират основно всяка година, за да се запази някакво подобие на равно пътно платно. По-голямата част от Аляска лежи върху непрекъснат или прекъснат вечно замръзнал слой почва.

Макар че в местния релеф се наблюдават доста разновидности, като цяло Северните земи са или равнинни, или леко хълмисти. Северният склон на Аляска например е широка, плоска крайбрежна равнина.

Почвите на Северните земи са разнообразни, но обикновено са киселинни, със slab дренаж и с ниски земеделски показатели. В южния дял на региона, в студената среда на иглолистните гори, почвите са главно подзолни. На север преобладават зонални почви, често просмукани от вода и замръзнали. Плодородни почви има само в някои от старите речни долини и в онези езера, които са запълнени с наслаги и изгнила растителност.

Като цяло Северните земи могат да бъдат разделени на две отделни

растителни области. Иглолистни гори, наречени северна гора или тайга, заемат южната извивка на региона. Гледани от въздуха, тези простиращи се на стотици хиляди квадратни километри гъсти редици от смърч, ела, бор и североамериканска лиственица, сякаш са засътлали земята с тъмна, почти черна пътна покривка. Тези дървета, които растат бавно и никога не стават много високи, намаляват на брой и на ръст от юг на север в тайгата. Около Големите езера преобладава смесена растителност от бор и широколистни гори.

Границата на гората, която бележи преходната зона между тайгата и тундрата в Северните земи, минава точно на юг от залива Хъдсън, след това извива на северозапад към устието на река Маклензи и пресича северния край на Аляска. На север от тази граница климатичните условия са много сурови за горска растителност. Отвъд преходната зона е тундрата, земя на лишеи, треви, мъхове и шубраци.

Голямата арктическа ледена маса, покриваща около 4.8 miliona квадратни километра, представлява тънка (с дебелина между 3 и 6 метра) грата ледена кора, почти без съдържание на сол, която свободно плава в Северния ледовит океан. Тя съдържа толкова вода, колкото всички сладководни езера в света. През зимата ледената маса се изтегля на юг и обхваща северна Аляска. Лятното топене за

кратко време прави района проходим.

Заради леда транспортните кораби могат да се движат в Северния ледовит океан всяко лято само за кратко време, като при това често им се налага да бързат. Ранното връщане на ледовете понякога блокира пътя на корабите (и на китовете, които мигрират в Северния ледовит океан през лятото) към откритото море на юг. Ледът също така ограничава благоприятното влияние на океана върху климата на Северните земи.

ЧОВЕШКО ПРИСЪСТВИЕ

Почти всички части на Северните земи са рядко населени, като най-обитаеми са южните краища на региона. В по-голямата част от региона северно от Съединените щати най-многобройни са американските индианци,metisите и ескимосите. Преобладаващото население на Арктика са ескимосите. Американските индианци живеят главно в района на северните гори. Metisите са рожби на смесени бракове между американски индианки и европейци от ранния период на европейското заселване на тайгата, когато се развива търговията с кожи.

Пристигането на европейците до голяма степен слага край на традиционната култура на американските индианци и на ескимосите. Търговците от самото начало се сдобиват с кожи, доставяни от индианците от тайгата срещу европ-

ейски стоки, които навлизат в индianската икономика. Там, където ловът и риболовът продължават да се практикуват, моторната лодка, пушката и моторната шейна изместяват каяка, лъка и кучешкия впряг. Но повечето индианци и ескимоси от Северните земи вече не се прехранват с лов и риболов. Те са се преместили масово в градовете и днес в много урбанистични центрове на Северните земи има големи групи коренно население.

За повечето европейци, които идват в Америка, Северните земи не предлагат нещо особено интересно. Там, където се създават селища, вниманието е съсредоточено към извлечение на богатства или постигане на военни цели. Още през средата на 17 век френски пътешественици, трапери и търговци се придвижват с канутата си далеч зад земеделските селища по долното течение на река Сейнт Лорънс, разширявайки политическия контрол на Франция върху Големите езера. Компанията Хъдсън Бей, стара британска компания за търговия с кожи, се установява в крайните точки на залива Хъдсън в Канада, след което започва да прониква на юг и на запад, като по този начин блокира по-нататъшната френска експанзия на запад. През средата на 18 век компанията Хъдсън Бей, която е получила от британското правителство търговски монопол в района, контролира цялата северна

гора от залива Хъдсън на запад до Скалистите планини, като продължава да разширява влиянието си към Арктика. Тази огромна империя за извлечение на богатства създава незначителен брой малки, разпръснати селища.

Пътешествениците и компанията Хъдсън Бей използват като транспортни пътища многобройните езера и реки в региона и разполагат малки гарнизони на важни пунктове по водните пътища. Там, където големите реки се вливат в езера, където реките свършват и стоките трябва да се пренасят по суше или където има бързеи и водопади, лодките трябва да се разтоварят, а стоките да се пренесат и натоварят на други лодки; чрез тези пунктове се осигурява ефективен контрол върху цялостната водна система. На местата на много от тези ранни френски гарнизони днес се намират важни урбанистични центрове, включително Чикаго, Детройт и Питсбърг.

Тайгата в южната половина на Северните земи е най-голямата девствена гора, останала в Северна Америка. До неотдавна дърводобивът и производството на дървесен пулп и хартия се възползват само от периферията на тази огромна гора. Областта на Горните езера е била подложена на масова сеч в края на 80-те години на 19 и в началото на 20 век. Тъй като по онова време не се е практикувало залесяване и тъй като студеният климат на северната

гора забавя растежа, голяма част от тази област едва сега започва да възстановява първоначалния си облик.

Дельт от Северните земи, който се намира в района на горните Големи езера, е най-големият източник на желязна руда в Америка и на значителни количества мед. Нефтените находища в Северния склон на Аляска допринасят много за американските енергийни запаси, тъй като напоследък осигуряват 25 процента от цялостната продукция на страната.

Както и в случая с дърводобива, дълъгните периферни части на Северните земи стават първите важни рудодобивни области на региона. В края на 19 век планинската верига Мъсаби в северна Минесота, легко хълмиста област с издължени възвищения, и съседни области в Минесота, Уисконсин и Мичиган, се превръщат в главен източник на желязна руда за Америка. Милиарди тонове висококачествена руда се пренасят по железницата до пристанищата на езерото Сюпариър, където се натоварват на големи кораби, пригодени да пътуват по езеро и да пренасят рудата до пристанища в североизточно Охайо, където тя се прехвърля на железницата за стоманолеянрите заводи в областта Питсбърг-Йънгстаун. Днес по-голямата част от рудата се изпраща в по-новите усъвършенствани заводи за производство на желязо и стомана в южния край на езерото

Мичиган. Плавателните съоръжения при Солт Сейнт Мари, които свързват езерото Сюпирриър с останалите Големи езера, са най-натоварените в света главно заради превозите на желязна руда.

Повечето от висококачествените железни руди вече са изчерпани в рудодобивния район на езерото Сюпирриър. Сега вниманието е насочено към по-нисококачествена руда, наречена таконит, която е в огромни количества в този район. Съдържанието на желязо в таконита (приблизително 30 процента в сравнение с двойно по-голямото съдържание при по-богатите руди) е толкова ниско, че излиза прекалено скъпо да се превозва за преработване до долните Големи езера. Затова рудата се смила на фин прах, скалната маса се отстранява и полученият материал, пресован на блокчета, вече с много по-малки размери и много по-високо съдържание на желязо, намалява значително разходите по транспортирането.

Транспортните разходи при превоза на нисококачествени руди са основно съображение, когато се взема решение преработването на рудата да се извършва близо до източника на сировината, а не близо до пазара. Например медта, която само в редки случаи съставлява 5 процента от рудата, а обикновено е по-малко от 1 процент, почти винаги се преработва близо до мината. В това промишлено производство е наета най-голямата

работна сила в Северните земи. Високите комини на пречиствателните съоръжения са основните очертания върху небесния фон на някои от по-големите градове в региона.

Съединените щати пристъпват бързо към разработването на петролните полета по Северния склон на Аляска. Някои производители на петрол плащат над 1 милиард долара, само за да получат право да търсят нефт в този регион.

Когато започва разработването на басейна на Северния склон, транспортирането на сировия петрол се оказва главен проблем. През 1977 г. е открит един петролопровод на стойност 8 милиарда долара, който пресича централна Аляска до пристанището Валдез на Тихия океан.

Малобройното население на Северните земи и особено липсата на градове означават, че дори ако могат да се построят евтини транспортни пътища, те ще се използват сравнително малко. Само главният път през Аляска и някои негови отклонения минават през западните краища на региона.

За голяма част от региона обаче малките самолети, които проникват до отдалечени места, остават единствената транспортна връзка. Двадесетина такива самолета изпълняват сравнително натоварен график по определени маршрути на север.

Макар че населението на региона не е голямо, повечето хора от

Северните земи живеят в села, градчета и големи градове. Земеделието, което изпълнява основна поддържаща роля в области, където селищата са разпръснати, тук има само локално значение. Почти всички по-големи градове са разположени на юг и в тях се е наложила една единствена основна икономическа дейност – например Дълут, Минесота, е транспортен център. Повечето по-малки градове в северната гора имат една единствена функция.

В далечния север европейското присъствие е довело до създаване-

то на няколко постоянни селища. Много хора в този район работят под една или друга форма за американското правителство или са ангажирани в разработването на природни ресурси. Още по на север общностите са крайно изолирани и в тях обикновено преобладават мъжете; хората често заминават за няколко седмици при семействата си или на почивка. И тези селища, като всички останали, които са изцяло ориентирани към извличането на природни богатства, често имат кратко съществуване поради изчерпване на ресурсите. ■

ХАВАИТЕ

Xавайският архипелаг е верига от острови и рифове, дълга 3 300 километра, във формата на широка дъга, извила се в средната част на Тихия океан. Архипелагът започва на изток с остров Хавай и завършва почти на международната демаркационна линия за време с едно островче в океана – атола Кюри (Карта 16). Само по протежението на най-източните 650 километра на архипелага има по-големи острови, където е и почти цялото население на щата. Именно тази част обикновено се смята за истинските Хаваи.

Осемте главни острова на Хаваите – Оаху, Хавай, Моуи, Коуи, Ланаи, Молькаи, Нийху и Каулауи – обхващат повече от 99 процента от земята на щата и, с незначителни изключения, почти цялото му население. Остров Хавай, на площ 8 150 квадратни километра, заема близо две трети от цялата територия на щата и често е наричан Големия остров. Най-малкият от осемте острови, Каулауи, е 125 квадратни километра и не е населен.

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ И ПРИРОДНА СРЕДА

Хаваите са разположени почти в средата на Тихия океан. Хонолулу, столицата на щата, е на 3 850 километра на запад от Сан Франциско,

ГЛАВА 17

Калифорния, на 6 500 километра на изток от Токио, Япония, и на приблизително 7 300 километра на североизток от австралийския бряг. Такова местоположение може да се смята за крайно изолирано и допреди двеста-триста години това сигурно е било така. Но когато страните около тихоокеанския басейн започват да контактуват все повече помежду си и да използват богатствата на океана, тези острови се превръщат във важен център на взаимодействие.

Хавайската верига е видимата част от поредица големи вулкани. Дъното на океана в този район е от 4 000 до 5 000 метра под морското равнище. Следователно, за да се появи вулкан над повърхността на водата, той трябва да е увенчал планина, висока близо 5 километра.

Вулканичната дейност, която е създала островите и продължава там и днес, в повечето случаи не е взривообразна с изхвърляне на огромни твърди маси на големи разстояния. На островите действително има вулканични кратери, получени в резултат на взривообразни изригвания. Даймънд Хед, една от забележителностите на Хонолулу, е най-големият такъв кратер, висок около 240 метра. По-чести обаче са вулканичните образувания от постепенното натрупване на земен материал, което

е следствие от напластването на застинали потоци лава. Вулканичните планини, образувани по този начин, обикновено са куполовидни, със заоблени, а не със стръмни скалисти склонове.

Няколко вулкана на Големия остров са действащи. Моуна Лоа изхвърля лава средно веднъж на всеки четири години и вулканичната дейност представлява постоянна заплаха за Хийло, най-големия град на острова. През 1950 г. лавата на този вулкан залива около 100 квадратни километра. Друг вулкан, Килоуяя, макар и действащ, в действителност изхвърля лава веднъж на всеки седем години. През 1960 г. лавата от Килоуяя залива 10 квадратни километра, увеличавайки площта на острова с около 260 хектара.

Хаваите са щат, който се отлива със скалисти склонове и резки промени в надморската височина. Това се обяснява с ерозията, на която морската вода подлага вулканичните повърхности. Изсечените от вълните скали оформят изключително красиви крайбрежни ивици на някои острови. Такива скали в североизточната част на Молькаи се издигат до 1 150 метра над водата и са сред най-високите скали в света; в Коуи те надвишават 600 метра. Някои малки реки в североизточната страна на Големия остров се спускат от такива скали право в морето.

Речната ерозия е прорязала дълбоко покритите със застинала лава

повърхности. Каньони разцепват много от куполовидните вулканични планини. Дъното на каньона Уаймей в Коуи е на повече от 800 метра под земното равнище. Водопади, високи неколкостотин метра, се срещат често на островите. Скалистата верига Пали в Оаху е място, където се събират притоците на реките, ерозиращи скалите от противоположни страни на острова. Онези, които текат на изток, са ерозирали планинските вериги, прорязвайки ги така, че те образуват широка равнина; обрнатите на запад долини са по-високи и разделени от планини.

Важна последица от тази интензивна ерозионна дейност е, че на островите има малко равнинна земя. Коуи е особено скалист и единствената равнина там представлява тясна крайбрежна ивица. Моуи има равна, тясна, централна част, която разделя едно от друго планинските възвишения. Молькаи е сравнително равнинен в западния край. Оаху има широка централна долина и доста големи крайбрежни равнини. На остров Хавай се срещат само няколко малки крайбрежни вулканични равнини.

Океанското местоположение на Хаваите очевидно оказва значително влияние върху климата. Океанът носи валежите, с които ветровете едва докосват островните планини. Океанът също така смекчава крайните температури на острова – на рекордно високата за Хонолулу температура от 31 гра-

дуса по Целзий съответства рекордно ниската от само 13 градуса по Целзий.

Хонолулу лежи на около 20 градуса северна ширина, както градовете Калкута и Мексико. В резултат на това през различните сезони няма големи промени в продължителността на деня или в наклона на слънчевите лъчи. Този фактор, както и присъствието на океана, означава, че сезонните разлики в температурата на щата са малки.

Най-важните промени в сезона на островите са свързани с валежите. През лятото Хаваите са под постоянно влияние на североизточни пасатни ветрове, които се насочват към островите през проходните води, намиращи се на североизток, и създават характерното хавайско време – ветровито, слънчево с малко облаци, топло, но не горещо. През зимата пасатите изчезват, понякога за седмица, което води до „инвазия“ от бури от север и северозапад. Има случаи, когато над Хонолулу падат 43 сантиметра валежи за период от 24 часа. Хавайски метеорологични станции са отбелязали също така и доближаващи се до световните рекорди стойности от 28 сантиметра валежи за един час и 100 сантиметра за един ден.

Релефът на островите е причина за големите разлики в количеството валежи, които падат в близки едно до друго места. В планината Уаялеялей в Коуи годишно

падат 1 234 сантиметра валежи, поради което това е едно от дъждовните места в света, а в Уаймейа, също в Коуи, годишните валежи са около 50 сантиметра, при положение че тези две места са на разстояние само 25 километра едно от друго. В района на метрополията Хонолулу човек може да живее близо до плажа в полупустинен климат с по-малко от 50 сантиметра дъжд годишно или във вътрешността на острова близо до Пали в периферията на екваториална гора, върху която годишно се изливат 300 сантиметра дъжд. За разлика от Тихоокеанския северозапад по-високите планини на Хавай, където падат най-много валежи, са сравнително неголеми възвищения – между 600 и 1 200 метра.

Вулканичната почва като цяло е пропусклива. Поради това водата бързо се оттича и много растения не могат да се възползват от нея. Затова много райони, където валежите са от средни до осъкъдни, имат пустинен вид.

Изолираността на Хавайските острови, както и техният умерен климат и многообразието на околната среда, са създали условия за съществуването на всевъзможни растения и птици. Островите са родина на няколко хиляди растения, които не се срещат никъде другаде; установено е също така наличието на 66 птици на сушата, които се срещат само в Хаваите. Интересно е, че преди да бъдат

населени от хора, на островите не е имало бозайници.

ЗАСЕЛВАНЕ НА ОСТРОВИТЕ

Полинезийското заселване на Хаваите е епизод от най-смелите периоди в историята на океанските пътешествия. Полинезийците предприемат многократни пътувания в канута, изминавайки огромните разстояния през океана, разделящи групи от малки скучени острови. Предполага се, че заселниците, стигнали в Хаваите преди 1 000 години, са дошли от Маркизките острови, разположени на 4 000 километра на югозапад. Преди идването на полинезийците на острова е имало някакво население, но то вероятно е било асимилирано от новодошлите. Втора голяма вълна полинезийски преселници нахлува преди 500 или 600 години.

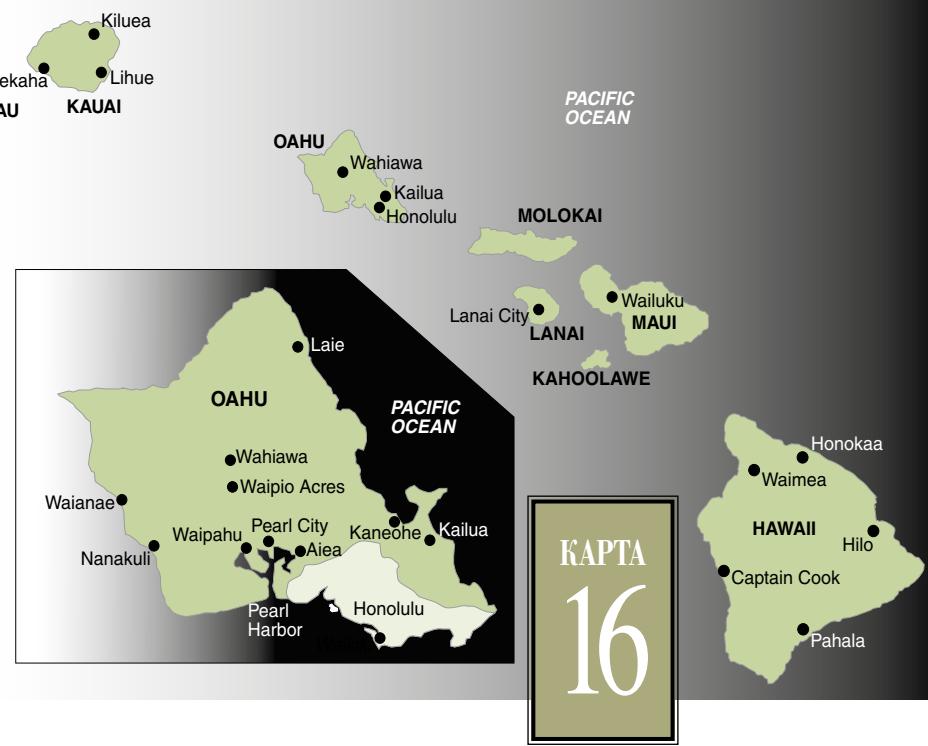
Огромните усилия, нужни за осъществяването на такива пътешествия, очевидно стават непосилни. В резултат на това след втората миграционна вълна Хаваите се озовават в продължение на неколкостотин години в изолация. През този период хавайците установяват сложна социална организация в своя островен рай. Наследствени владетели упражняват абсолютна власт над населението и притежават цялата земя. В края на 18 век, когато европейците откриват островите, от благата на щедрата природа се възползват около 300 000 души.

Първият европеец, който през 1778 г. стига до Хаваите и ги нарича Сандвичеви острови, е капитан Джеймс Кук. Кук е убит на брега на Големия остров, но след като стига до Европа и северна Америка, вестта за открытието от него острови се разпространява бързо. Онези, които искат да се възползват от развиващата се търговия между северна Америка и Азия, веднага установяват, че островите са най-удобният междуен пункт за тази цел.

През 20-те години на 19 век китоловната индустрия се премества в северната част на Тихия океан и през втората половина на века островите стават главен снабдителен център и място за почивка на китоловците. Приблизително по същото време на островите идват и протестантски мисионери. Като повечето китоловци и те са от североизточните Съединени щати. Мисионерите развиват много успешна дейност и в продължение на десетилетия оказват извънредно голямо влияние върху островитяните.

Първата хавайска плантация за захар е създадена през 1837 г., макар че островите стават важен производител на захар едва през втората половина на 19 век. Оттогава до края на века Хаваите постепенно се превръщат в основен износител на захар в света.

Това развитие на нещата поражда необходимостта от земеделска работна сила. Известно време се

КАРТА 16

използва трудът на местни жители, но тъй като става все по-малобройно, хавайското население не може да задоволи търсениято. Затова между 1852 и 1930 г. собствениците на плантации довеждат в Хаваите 400 000 земеделски работници, главно азиатци. През 1852 г. етническите хавайци представляват над 95 процента от населението на островите. През 1900 г. те са по-малко от 15 процента от цялото население, наброяващо малко повече от 150 000 души, от което близо 75 процента са източноазиатци.

Населението на Хаваите, което наброява 300 000 души преди идването на европейците, намалява до 54 000 души през 1876 г., след което започва отново да се увеличава. В началото на 20-те години на 20 век броят на жителите достига нивото отпреди заселването

на европейци, а през 1988 г. щатът има 1.1 милиона жители. Заради имиграцията годишният прираст на населението е доста по-висок от средния за Съединените щати прираст.

Доевропейското население е разпръснато по островите, като Големият остров е населен от най-много хора. След като европейците откриват архипелага, населението се съсредоточава все повече на остров Оаху. Хонолулу с хубавото си пристанище става главен град.

През 120-те години след откриването им от Кук островите имат бурна политическа история. Различните островни владетели са отстранени между 1785 и 1795 г. от могъщия вожд Камеямея. Нарастващото влияние на мисионерите постепенно дискредитира властта на хавайските вождове и през 19 век конкуриращите се политически интереси на различни европейски страни започват да запълват създания се вакуум.

В случай, че Хаваите загубят политическата си независимост, е било неизбежно анексирането на островите от Съединените щати поради засилващата се роля на американците. С нарастването на броя и влиянието на американските плантатори, нараства и тяхното недоволство от хавайското правителство. През 1887 г. те принуждават монархията да изльчи чрез избори правителство, което да е под контрола на плантаторите. Монархията е окончателно свалена

през 1893 г. и новото революционно правителство веднага настоява за анексия от Съединените щати. След първоначален отказ през 1898 г. островите най-накрая са обявени за американска територия.

При анексирането не се предвижда условие за евентуално приемане на Хаваите в съюза на Американските щати и едва през 1959 г., след като Аляска става член на съюза, Хаваите са обявени за 50-ия американски щат.

ХАВАЙСКАТА ИКОНОМИКА

Почти половината от цялата земя на Хаваите е собственост на местното щатско, а не на федералното правителство. Повечето от тази земя е в онези части на островите, които са по-малко земеделски привлекателни, и по-големият дял от нея са гори и резервати. Земите, които са собственост на федералното правителство, са главно в национални паркове на Големия остров и Моуи или във военни бази в Оаху и Каулауаи.

Седем осми от цялата частна земя е в ръцете само на 39 собственици; всеки от тях притежава 2 000 или повече хектара. Шест различни земевладелци поотделно контролират повече от 40 000 хектара в един щат, чиято площ е общо около 1 040 000 хектара. Най-много екстензивно земеделие на по-малки частни владения се развива в Оаху, но дори там по-големите собственици контролират повече от две трети от

цялата частна земя. Два от островите, Ланаи и Нийху, са почти изцяло под контрола на двама отделни собственици, а на другите острови, с изключение на Оаху, големите земевладелци контролират около 90 процента от цялата частна земя.

Повечето от тези големи земевладения са създадени през 19 век в периода на безнаказаното заграбване на островите. Дотогава земята е била изцяло собственост на местните монарси. Тя преминава в ръцете на нехавайски частни собственици по времето на политическия упадък на монархията. След смъртта на ранните собственици управлението на повечето имоти е възложено на различни дружества, а не на преки наследници. Това пречи да бъде променен моделът на собственост, който определя колко ценна е земята и налага съществуването на гъсто населени райони.

След 60-те години на 19 век захарта, а по-късно и ананасите поддържат хавайската икономика в продължение на много десетилетия. Икономиката остава предимно земеделска до края на 40-те години на 20 век. В по-ново време земеделието продължава да бъде източник на скромни доходи, но значението му намалява. Днес само един от тридесет хавайци е застен в селското стопанство.

Въпреки това Хаваите продължават да осигуряват голям дял от световната продукция на захар, а

като доставчик на ананаси (около 650 000 тона годишно) те са на първо място в света.

В общите икономически данни настойчиво се изтъква ролята на Оаху, където е съсредоточена повече от 80 процента от икономиката на щата. В другите острови ролята на земеделието остава голяма. Жителите и на Ланаи и на Молькаи разчитат до голяма степен на ананасите при осигуряването на работа и на доход. Животновъдството и производството на захар са гръбнакът на икономиката на Големия остров, а за Моуи и Коуи това са захарта и ананасите.

Федералното правителство се заема да компенсира загубите на хавайската икономика от западното земеделие. През последните няколко десетилетия то отпуска средства от порядък, съпоставим с растежа на цялата икономика, и продължава да осигурява около една трета от всички фондове. Повечето от тези фондове са по линия на въоръжените сили, които контролират близо 25 процента от Оаху, включително земята около Пърл Харбър, едно от най-добрите естествени пристанища в Тихия океан. Приблизително един от четирима хавайци е нает на работа във въоръжените сили, а военният състав и семействата на военните представляват над 10 процента от населението на Хаваите. Въоръжените сили са също така и най-големият работодател за гражданиТЕ на щата.

Туризмът е основна индустрия – повече от 4.5 miliona души посещават Хаваите всяка година. Туризмът е главният развиващ се сектор на икономиката, чийто дял в общия приход на островите се увеличава от 4 процента през 1950 г. на повече от 30 процента днес.

ОСТРОВНА ПЪСТРОТА

Главните хавайски острови са част от един щат, имат сходен геологички произход и са близо един до друг в огромния океан, но въпреки това всеки от тях има свои характерни особености. Оаху е гъсто населен и много посещаван, и предлага една гледка, обичайна за урбанистична Америка – оживено движение и суетня. В сравнение с него Хавай или Големият остров внушава в по-голяма степен чувство за широта и пространство, с големи ферми, високи, угаснали вулкани и открити местности почти без дървета. На територията му се издигат пет огромни угаснали вулкани. Основните индустрии са производство на захар, животновъдство и туризъм.

Коуи, който понякога е наричан остров градина заради пищната тропическа растителност, е превърнат от ерозията в изключително красиво място с планини, каньони, пещери и водопади. Коуи става все по-привлекателен за туристите заради своята забележителна природа. Съседният остров – Нийху –

е частна собственост и се управлява от Нийху Ранч Къмпани. Повечето от неговите неколкостотин жители са коренни хавайци.

Моуи, вторият по големина остров, съчетава такива противоположности като плантациите в централните равнини и стръмните плавания от двете им страни. Туризмът, съсредоточен по западната брегова ивица, се развива интензивно и в резултат на това през 70-те и 80-те години на 20 век населението на острова се увеличава по-бързо в сравнение с който и да е друг от островите. Въпреки това извън туристическата си част островът продължава да бъде непроменен и слабо населен.

Молькаи е зает наполовина от фермерска земя и наполовина от скалисти планини. На северния му бряг има внушителни морски скали, високи до 1 100 метра, а южният представлява широка крайбрежна долина. Сред населените Хавайски острови той може би е най-слабо развитият в икономическо отношение.

Ланаи и Кахоулауи са в подножието на много по-високия Моуи. И двата острова са безводни. И на двата не текат постоянни реки. Производството на ананаси е единствената важна икономическа дейност на Ланаи. Кахоулауи се управлява от американския флот, който го използва за военни учения.

РЕЧНИК

Алувиални почви: Почви, образувани от утайка на глина, пясък и чакъл след оттегляне на водата. Тези почви обикновено са много плодородни.

Анклав: Част или територия от щат или от държава, която няма излаз на море.

Антракат: Твърди каменни въглища, които се използват главно като висококалорично гориво.

Арет: Стръмен, тесен планински хребет, образуван от ерозионната дейност на високопланински ледници, спускащи се в съседни долини.

Битуминозни въглища: Меки каменни въглища, които при нагряване отделят битум или катран.

Вулканична скала: Скала, образувана при втвърдяването на разтопена земна маса.

Индиго: Тропическо растение, от чийто сок се получава синьо багрилно вещество.

Камбрийска скала: Най-старите скали (отпреди повече от 600 miliona години).

Карст: Земни форми, които са резултат от химически процеси, извършени в намиращи се под повърхността варовици или доломити.

Континентален климат: Климат, характерен за вътрешността на големи континенти в умерените географски ширини. Този климат се отличава с голяма сезонна разлика в температурите, с четири сезона и със сравнително малко валежи.

Кулис: Сухи каньони, образувани през плейстоцена в платото Кълъмбия в западните Съединени щати.

Лигнит: Кафяви каменни въглища с относително ниска калоричност.

Лъос: Почва, съставена от малки частици, пренесени от вятъра.

Мескит: Трънливо дърво или храст, дълбоко вкоренено в земята, което заема големи площи в югозападните Съединени щати.

Метаморфна скала: Скала, чиято структура е изменена под влияние на температура-та и/или налягането.

Монадник: Самотен хълм или планина от устойчиви скали, издигащи се над ерозирана равнина.

Морена: Почва и скали, пренесени и натрупани от ледник.

„Опашка“: Тясна издадена ивица земя от по-голяма територия, например от щат.

Палисада: Редица от стръмни скали.

Плейстоцен: Епоха в геоложката история на земята, която обхваща ледниковите времена, когато ледени блокове са покривали големи части от земната повърхност.

Просмукуване: Отстраняване на органични вещества и минерали от почвата под действието на ерозионни сили.

Седиментна скала: Скала, образувана в резултат от отлагане и изменение на различни минерални вещества, обикновено пясъчници, шисти и варовици.

Шинук: Топъл, сух вятър, който духа покрай източната страна на Скалистите планини в САЩ и Канада най-често през зимата и пролетта, когато може да предизвика рязко повишаване на температурата в разстояние на много кратко време.

Щит: Област на много стари скали, издигната над морското равнище, която се характеризира с бедни почви и е слабо населена.

НАСЕЛЕНИЕ НА 25-ТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ГРАДА НА СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ, 1994 Г.

1 - Ню Йорк, Ню Йорк	7,333,253
2 - Лос Анджеles, Калифорния	3,448,613
3 - Чикаго, Илиной	2,731,743
4 - Хюстън, Тексас	1,702,086
5 - Филаделфия, Пенсилвания	1,524,249
6 - Сан Диего, Калифорния	1,151,977
7 - Финикс, Аризона	1,048,949
8 - Далас, Тексас	1,022,830
9 - Сан Антонио, Тексас	988,905
10 - Детройт, Мичиган	992,038
11 - Сан Хозе, Калифорния	816,884
12 - Индианаполис, Индиана	752,279
13 - Сан Франциско, Калифорния	734,676
14 - Болтимор, Мериленд	702,979
15 - Джаксънвил, Флорида	665,070
16 - Кълъмбъс, Охайо	635,913
17 - Милуоки, Уисконсин	617,044
18 - Мемфис, Тенеси	614,289
19 - Ел Пасо, Тексас	579,307
20 - Вашингтон, окръг Кълъмбия	567,094
21 - Бостън, Масачусетс	547,725
22 - Сиатъл, Вашингтон	520,947
23 - Остин, Тенеси	514,013
24 - Нашвил, Тенеси	504,505
25 - Денвър, Колорадо	493,559

ЩАТСКИ СТОЛИЦИ

Айдахо – Бойси	Мисури – Джефърсън
Айова – Демойн	Мичиган – Лансинг
Алабама – Монтгомъри	Монтана – Хельна
Аляска – Джуно	Небраска – Линкълн
Аризона – Финикс	Невада – Карсън
Арканзас – Литъл Рок	Ню Джързи – Трентън
Вашингтон – Олимпия	Ню Йорк – Олбъни
Върджиния – Ричмънд	Ню Мексико – Санта Фе
Върмонт – Монтпилиер	Ню Хампшър – Конкърд
Делауер – Доувър	Оклахома – Оклахома
Джорджия – Атланта	Орегон – Сейлем
Западна Върджиния – Чарлстън	Охайо – Кълъмбъс
Илиной – Спрингфийлд	Пенсилвания – Харисбърг
Индиана – Индианаполис	Роуд Айланд – Провидънс
Калифорния – Сакраменто	Северна Дакота – Бисмарк
Канзас – Топика	Северна Каролина – Роли
Кентъки – Франкфурт	Тексас – Остин
Колорадо – Денвър	Тенеси – Нашвил
Кънетикът – Хартфорд	Уайоминг – Шайен
Луизиана – Батън Руж	Уисконсин – Мадисън
Масачусетс – Бостън	Флорида – Талъхаси
Мейн – Огъста	Хаваите – Хонолулу
Мериленд – Анаполис	Южна Дакота – Пиър
Минесота – Сейнт Пол	Южна Каролина – Кълъмбия
Мисисипи – Джаксън	Юта – Солт Лейк